

Оксана Джус

ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА
УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ
(XX століття)

хрестоматія

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»

Оксана Джус

**ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА
УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ
(XX СТОЛІТТЯ)**

ХРЕСТОМАТІЯ

Івано-Франківськ
«НАІР»
2018

УДК [37:159.955]:(477) 331.556.46:371.671«XX»

ББК 74.58

Д-42

*Друкується відповідно до рішення Вченої ради
Інституту післядипломної освіти та довузівської підготовки
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
(протокол № 8 від 31 травня 2018 р.)*

Рецензенти:

Євтух М.Б. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти Інституту педагогіки НАПН України;

Нагачевська З.І. – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Джус О. В.

Педагогічна думка української діаспори (XX століття): хрестоматія.
Івано-Франківськ: НАІР, 2018. 150 с.

ISBN 978-966-2716-75-7

DOI <https://doi.org/10.37271/005-20/978-966-2716-75-7/2018-150>

© Джус О.В., 2018
© ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», 2018

ЗМІСТ

Німчук І. Українська політична еміграція до часу світової війни.	4
З.М. [Зіновія Мірна]. Громадська праця українського жіноцтва за кордоном.	9
Леник В. Структурна побудова нашого шкільництва у вільному світі та Світова Координаційна Виховно-Освітня Рада.	13
Заклик до батьків-українців.	23
Вергун І. До історії Української гімназії у Ржевницях.	27
Українське шкільництво у Франції.	32
Закінчим розпочате діло: Український Гарвард при праці.	34
Омельченко М. Вибір фаху.	56
Організаційно-виховна структура дружин СУМ. Устрій дружин СУМ.	75
Кисілевська О. Що нам дала, а що може дати наша закордонна еміграція.	84
Луців В. Що дало двадцять сторіччя виховно-освітній справі. (Спроба аналізу американсько-советської виховно-навчальної системи).	92
Ст. Юрський. Головна небезпека і завдання української науки.	98
Закон України «Про закордонних українців».	115
Національна концепція співпраці із закордонними українцями.	120
Рекомендації парламентських слухань на тему: «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці».	124
Постанова Верховної Ради України «Про Державну програму підтримки і співпраці із закордонним українством на 2016 – 2020 роки».	127
Постанова Верховної Ради України «Про Державну цільову програму співпраці із закордонними українцями на період до 2020 року». ...	129
Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року.	131
Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2020 року.	135
«Про затвердження Плану заходів Міністерства щодо підтримки закордонних українців у сфері загальної середньої освіти на 2016-2020 роки»: Наказ МОН України.	138
План заходів Міністерства освіти і науки України щодо підтримки закордонних українців у сфері загальної середньої освіти на 2016-2020 роки.	139

УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ЕМІГРАЦІЯ¹ ДО ЧАСУ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Українська політична еміграція! Хто з нас перед війною чув коли про неї, хто вмів щонебудь про неї сказати? Всі наші відомости про неї зводилися до того, що колисьто був такий а такийто Драгоманов, що жив десь у Женеві і сварився мало не з цілою тодішньою українською суспільністю, але що він там робив для української справи, чому і як він там жив, тим інтересувалися мало. Можна сказати, що поняття політичної еміграції до світової війни звязане у нас донині єдино з особою Драгоманова і тільки його одного.

А тимчасом українська політична еміграція стара, як стара наша історія. Нашу державність в її княжій періоді били на протязі її півтисячелітнього існування всякі політичні бурі, внутрішні й зовнішні, які приводили неминуче до політичної еміграції. І була ця найстарша еміграція з українських земель напевно найбільше барвиста, найбільше заможна й тягнулася найдовше з усіх. Бо як барвне було політичне життя українських земель увесь час так різноманітна й цікава була їх політична еміграція від найдавніших часів аж до сьогодні.

На жаль, про стару українську еміграцію княжих часів маємо тільки поодинокі згадки в літописах і легендах. Але і з них ясно, що така еміграція була. Бо що означає втеча Святослава на Угорщину і смерть його в Карпатах над Опором? Чим була блуканина Олега Гореславича, який мабуть більшу часть свого життя був політичним емігрантом? Що говорить нам смерть Святополка, невдачного збирача українських земель, про якого літопис виразно каже, що помер на чужині «між чехи і ляхи»? Позатим маємо також дуже цікаві згадки на тлі етнографічним, які, коли їх скомбінувати, вказувалиб на сліди еміграції масової, і то вищих кругів старої української суспільности, що подавалася з одної нашої землі в другу, або аж за її границі. Цілий Тьмуторокань під Кавказом і ціла Берладь у теперішній Волощині й Бесарабії заселялися в значній мірі українськими втікачами, всякого роду ізгоями, що були нашими найдавнішими політичними емігрантами.

Далеко більше матеріялів зібрано про політичну еміграцію в другім, козацькім періоді української державности, особливож про еміграцію, звязану з невдалим повстанням України під Полтавою 1709 р. Про розміри й ролю цієї мазепинської еміграції інформує докладно велика праця Костомарова («Мазепа

¹ Тут і далі збережено мову оригіналу, авторські підкреслення і виділення у тексті – О.Джус.

й Мазепинці»), як також праці Грушевського, Томашівського, Єнсена та ін., міщені в Записках Наук. Т-ва ім. Шевченка у Львові. Про політичні заходи політичних емігрантів того часу, зокрема про невсипущу діяльність і великі заслуги для ідеї української державности безталанного гетьмана-емігранта Пилипа Орлика і його сина Григорія, що по смерті батька (1742) став єдиним захистником українських інтересів в Європі, українське громадянство довідується щойно тепер з цінних, менших і більших праць молодого історика Ілька Борщака, друкованих в останніх роках у різних українських органах преси і в наукових видавництвах. Йому треба подякувати за те, що в париських архівах повишукував стільки вартісних, незвичайно цікавих матеріалів про політичну діяльність Орликів, яка відкриває нам так багато невідомих, переважних сторінок нашої історії того часу. Тільки завдяки працям Борщака широкий український загальний може зрозуміти й оцінити як слід працю цілого життя гетьмана – скитальця Пилипа Орлика для визволення Рідного Краю, тільки з них видна визначна індивідуальність, велика освіта, широкі звязки, безмежна любов до України і безчисленні дипломатично-особисті заходи його в українській справі по дворах і кабінетах чи не всіх тодішніх європейських держав! Другий передовий емігрант того самого періоду – це Андрій Войнаровський, що по кількालітній блуканині по цілій Європі під постійним надзором російської поліції, дався вкінці намовити до повороту на Рідну Землю. За це мало не заплатив своїм життям. Скінчилося на тому, що його заслано на Сибір, де й помер у тому самому часі, що Орлик (1742). Гарний пам'ятник збудував Войнаровському відомою поемою російський поет-декабрист Рилєєв, що свої свободоловнї ідеали переплатив, як відомо, головою. Поема ця вийшла в українському перекладі Коваленка накладом Т-ва «Просвіта» у Львові.

Після того, як з утратою решток автономічних прав України в російській імперії українська справа зникає майже безслідно з комбінацій європейської політики, не чути нічого й про акцію в тім напрямі висланців України за кордоном. Епізодом, хоч і не мало важним, треба вважати поїздку представника українського панства графа Василя Капніста в Прусію (1791) в справі підмоги Україні на випадок її повстання. Небагато можна сказати і про діяльність нащадків останнього гетьмана України Кирила Розумовського, що опинилися в центральних європейських державах, де живуть і по нинішній день. Позатим, що в їх домі плекалися українські традиції, що один з Розумовських, князь Андрій, гетьманич і посол Александра I, на віденський конгрес, удержував у Відні чудовий хор, який тоді виступав гостинно довгий час у гр.-кат. церкві св.

Варвари, що вкінці заходом родини видано недавно пару брошур в німецькій мові про визначних предків, – тоді сказати щонебудь більше про їх заслуги для української справи. Не виключена річ, що в архіві Розумовських знайшлисяб якісь матеріяли до їх політичної діяльності в користь України, але вони дотепер невикористані.

Десятьнадцяте століття зазначилося у нас політичною еміграцією в 70-их і 80-их роках. Це, як знаємо з недавнього минулого, був Драгоманів і його гурток у Женеві: Сергій Подолинський, Федір Вовк, Микола Зібер, Антін Ляхоцький, зв. Кузьма та ін. До цього гуртка слід зачислити й нашого Павлика, що був утік перед львівською тюрмою до Женеві, де пересидів три роки (1879-81). Драгоманов з товаришами виїхав з Київа в порозумінні і на кошт тамошньої Української Громади, аби розвести за кордоном акцію проти ганебного царського указу з 1876 р., яким заборонено зовсім українське друковане слово, і загалом для пропаганди української справи в Європі. Гурток Драгоманова видав під його проводом 7 томів журналу «Громада», першого закордонного українського журналу взагалі. Сам Драгоманов видав дві монографії про українську народню словесність (Нові українські пісні про громадські справи, Політичні пісні українського народу I., II.), написав кілька статей про Україну і її соціально-політичні справи для французьких журналів, а крім того брошуру про українську літературу, видану по французьки й італійськи. Позатим написав і видав кілька популярних брошур українською мовою, не рахуючи видань белетристичних і монографій ріжних авторів, а також кількох брошур російською мовою. З розвідок Подолинського замітніші отсі: «Про хліборобство», «Як де земля упорядкована і якби слід її держати», що вийшла під іменем Липського 1876 р., «Життя і здоровля людей на Україні» (1878) «Ремесла й хвабрики на Україні» (1880). Найважніша праця Вовка в тім часі – поза фаховими його студіями – це розвідка: «Т. Шевченко і його думки про громадські справи», надрукована в IV. кн. «Громади» й пізніше окремо. З інших емігрантів того часу учений Зібер, основоположник українського марксизму, писав свої праці тільки російською мовою, а Ляхоцький виконував технічні роботи. Велике значіння мав виступ Драгоманова в обороні скованого українського слова на літературнім конгресі в Парижі (1878), де на предложення Тургенєва, що був у президії, ухвалено протест проти заборони українського слова в Росії. З подібним успіхом виступили Драгоманова і Павлик 1880 р. на літературнім конгресі у Відні, де той протест поновлено. Драгоманов брав ще особисто або через висилку реферату участь в інших міжнародніх конгресах, прим. у конгресі фольклористів у Шикаго 1893 р. Отсе

булоб усе найважливіше, що зробила женеvська політична еміграція, не рахуючи статей і розвідок Драгоманова в тодішніх галицьких виданнях, як також його могутнього впливу на різних українських діячів у Галичині й на Вел. Україні, зокрема на нашу радикальну партію.

Заснування Революційної Української Партії зв'язане у нас з політичною еміграцією, що припала на 1900-1905 рр. Емігранти ці гуртувалися кругом Закордонного Комітету Р. У. П. у Львові. Ця еміграція була численніша, як попередня. Її діячі відіграли визначну роль в українськiм національнiм життi, поширивши в українськiм народi гасла самостійности України й революційної боротьби з існуючим самодержавним режимом. До цих емігрантів належали: Винниченко, Петлюра, Евген Голіцинський, Катерина Голіцинська, Володимир Степанківський, Прокіп Понятенко, Маріян Меленевський, Олександр Скоропис-Йохтуловський, Микола Порш, Павло Крат, Михайло Ткаченко (пом.) і ін. Діяльність Закордонного Комітету Р. У. П. зазначилася виданням першої публікації партії п. з. «Самостійна Україна» (Львів, 1900), за якою слідувала ціла низка інших революційних брошур і видань. Крім того Р. У. П. видавала за кордоном кілька нелегальних часописів, як «Гасло», «Праця», «Селянин», що друкувалися в Чернівцях або у Львові при співучасті галицьких і буковинських молодших українських діячів. Живим зв'язком між революційними організаціями Великої України і Закордонним Комітетом та видавництвами був у початках один із оснувателів Р. У. П., Дмитро Антонович. На переломі 1904-1905 рр. довершився на зїзді Р. У. П. у Львові політичний розкол. А саме: одна група членів партії утворила Українську Соціал-Демократичну Спільку, що була частиною російської соц.-дем. робітничої партії. Ця група була під проводом Меленевського. Інші члени партії перетворили Р. У. П. в рік пізніше на зїзді в Києві офіційально в соціально-демократичну партію, що прибрала назву: Українська Соціал-Демократ. Робітнича Партія (УСДРП). З вибухом першої російської революції осінню 1905 р. вся та еміграція вернула на Вел. Україну.

Коли революцію приборкано і в Росії настав твердий столипінський курс, зв'язаний зі страшною реакцією та взагалі репресіями проти українства, багато українських політичних діячів мусіло втікати за кордон. Таким чином витворилася нова політична еміграція, значно численніша від обох попередніх. Діячам її судилося відіграти дуже замітну роль в державнiм відродженні українського народу. Головний її контингент становили соц. демократи й соц. революціонери: осередком їх зробився знова Львів. Важніші емігранти цього періоду (1907-1914) такі: Винниченко, Степанківський, Володимир Дорошенко,

Дмитро Донцов, Андрій Жук, Юрій Тищенко, Олександр Коваленко (діяльний учасник у повстанні «Патьомкіна»), Микола Чудінов (Богун), Михайло Гаврилко, Микола Троцький, Грицько Войташевський, Петро Дятлів, Олександр Мерклінг, Охрим Соболь, Євген Бачинський, Лев Юркевич (пом.), Олекса Назаріїв (пом.) і ін. Вчислені б. Р. У. П-істи, були тоді майже без виїмку соц. демократи. Крім них появилися за кордоном перші емігранти, що причислялися до українських ес-ерів: Микола Залізник, Федів Королів, Е.Гаврилей і кількох робітників. Дальше емігрували ще Іполит Бочковський, Вадим Щербаківський, Всеволод Козловський (рад. дем.), Олександр Семенів, Олекса Коваленко (укладчик «Розваги»), брат композитора Лисенка й ін.

Соц демократи видавали тоді у Львові, де була закордонна група УСДРП., два органи: «Працю» й «Робітника», які себе взаємно поборювали. По короткім існуванні оба органи зліквідовано, а на їх місце виходив спільний місячник «Наш Голос» (1909). Але й цей орган не обєднав усіх емігрантів соц. демократів. Навпаки. Чимраз більше їх, особливо з б. групи «Праці», стало віддалюватися і поволі відпадати від партії, шукаючи нових шляхів для національної політики. Цей перелім у настроях і поглядах зазначився спробою видавати самостійницький орган «Вільна Україна», або «Визволення» 1911 р., з якого однак нічого не вийшло. Зате помітна була безпосередньо перед війною пропаганда т. зв. «Молодоукраїнства», речником якого був Степанківський і закладення у Львові за ініціативою А. Жука Українського Інформаційного Комітету.

Цей У. І. К., що складався зрештою з самих галичан, звязав коло себе майже всіх українських емігрантів, що на власну руку вели інформаційну роботу за кордоном, а також навязав звязки з деякими політичними діячами на Вел. Україні. Заходом У. І. К. появилися перед самою війною перші важніші інформаційні видання про Україну в англійській мові, між ними цінна праця нашого галицького емігранта, пок. Ярослава Федорчука, що заслужився чимало для ознайомлення західно-європейської публичної opinio з українським відродженням. З Українським Інформаційним Комітетом звязана генетично й пізніша політична акція Союзу визволення України у Відні в часі світової війни, та це вже не належить до моєї теми.

Джерело: Народній Ілюстрований Календар Товариства «Просвіта» на переступний рік 1928. Ювілейне видання з нагоди 60-ліття «Просвіти» і 50-ліття Календаря. Львів, 1927. С. 213-216.

ГРОМАДСЬКА ПРАЦЯ УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЦТВА ЗА КОРДОНОМ

Опинившись в 1919 році за кордоном і втративши таким чином можливість працювати на рівному терені, українське жіноцтво ясно бачило, що час приневоленого перебування за кордоном мусить бути використаний для пропаганди української справи в інтернаціональних жіночих колах, де українки і своєю працею, і своїм представництвом мають показати європейкам, що їх народ не менше гідний, ніж інші славянські народи, того, щоб бути прийнятим до культурної сім'ї європейських народів. З цією метою українське жіноцтво мусило перш за все організуватися на еміграції, об'єднати всіх жінок і завязатися за інтернаціональними жіночими організаціями. Під час перебування нашого уряду в Кам'янці-Подільському там було закладено Національну Раду Українських Жінок по зразковому статуту інших національних рад, які існували по всій Європі і по інших частинах світу. Новоутворена Ук. Нац. Рада Жін. всю свою увагу сконцентрувала на діяльності за кордоном, бо за виїздом нашого уряду з України яка-будь праця на окупованій рідній землі була вже неможлива. З цією метою було вирішено потворити по всіх містах перебування за кордоном нашого жіноцтва філії У. Н. Р. Ж., які незабаром по цьому вже й розпочали свою працю по таких містах як Берн, Берлін, Відень, Париж, Рим, и а пізніше й Прага. Головною метою всіх цих філій було об'єднання українського жіноцтва для координації праці в інтернаціональних колах. Заводилися зносини з місцевими чужинецькими організаціями, українки вступали членами до чужинецьких жіночих товариств, одвідували їх засідання, закликали чужинок до себе на урочисті свята і взагалі яко-мога підтримували й поглиблювали свої звязки з чужинками, набираючись від них досвіду і знайомлячи їх з своїм краєм. Але філії У. Н. Р. Ж. мали й інші відповідні моменту завдання; так наприклад, Берлінська філія, що працювала досить енергійно на протязі 1921-1923 рр., займалася опікою над дітьми полонених і емігрантів і, допомагаючи Українському Червоному Хресту в Берліні, не мало зробила для тих наших колишніх вояків, що кидали інтернацію в Польщі і зруйновані фізично й морально, в стані цілковитого знищення добивалися до Берліну і тут отримували можливість вступати до університету або до вільних шкіл по таборах.

В склад У. Н. Р. Ж. входили не лише її філії; по статуту до цієї організації мають входити всі інші жіночі організації, співзвучні їй по духу, і які мають бажання через її посередництво приєднатися до інтернаціональних жіночих організацій. З такою метою до У. Н. Р. Ж. увійшов було Український Жіночий Союз у Відні, жива і корисна праця якого для віденської еміграції згадується не одним емігрантом, гадаємо, з подякою, а також велика жіноча організація «Союз Українок у Львові», що об'єднує всі демократичні жіночі організації Галичини і що, головне, глибоко пустила коріння в народне життя, маючи свої філії по селах Галичини.

В 1920 році У. Н. Р. Ж. було прийнято до Інтернаціональної Ради Жінок, бо ми хоч і не мали вже тоді своєї держави, але вважалися тимчасово залишивши свою землю з урядом, що також тимчасово мусів виїхати за кордон. Взагалі в Інт. Раді додержуються того принципу, що членами її можуть бути тільки державні нації, що мають свій відповідальний уряд.

Інтерн. Рада Жін. – це цілком аполітична організація, що керується в своїй діяльності великим принципом «роби другим те, що ти б хотів, щоб тобі другі робили»; це найстаріша всесвітня федерація жінок, що об'єднує поперх 35 нац. Рад, які представляють собою коло 40 мільйонів жінок, які «у взаємнім зрозумінні і довіррі працюють для добра людства». Організація дуже впливова, бо налічує в своїх рядах жінок з найвищих кол європейських. Але, як вище сказано, організація чисто аполітична, що не хоче здійсмати політичних питань, які, на її думку, могли б ще посварити жінок між собою, а не об'єднати їх.

З моменту вступу У. Н. Р. Ж. до Інтерн. Ради Ж. для українського жіноцтва відкрилося широке поле діяльності в інтернаціональних сферах. Приняття до Інт. Ради давало право президентці У. Н. Р. Ж. рішачого голосу в засіданнях Екзекутивного Комітету Інт. Ради. Крім того Інт. Рада що-п'ять років відбуває з'їзди своїх членів, а що-року відбуваються по різних містах Європи засідання Центрального Бюро або зібрання Екзекутиви. Тепер на всі ці зібрання українське жіноцтво отримало право посилати своїх представниць. І, дійсно, з того часу не було жадного з'їзду Інт. Ради Ж., куди б укр. жінки не посилали своїх представниць з докладами, з пропозиціями, з спровозданнями про свою діяльність. На жаль, пропаганда української справи на всіх цих з'їздах, як от у Християнії, Газі, Римі, Копенгазі, Вашингтоні, повинна була вестися тільки в межах громадських, культурних, бо українки переконалися, що здійснення політичних питань в такому аполітичному товаристві тільки шкодить

українській справі, стверджуючи гадку європейок про недисциплінованість славянок.

Тепер українську жінку вже знають, і майже вже ніколи не здійснюється питання, де лежить Україна. За незначними винятками (польки, жидівки) домагання українок на з'їздах зустрічає глибоке співчуття серед представниць різноманітних рас людскости, об'єднаних в «Жіночий Союз Народів», як охоче себе звать представниці Інт. Ради Жін. Ми маємо вже тепер по всіх нац. Радах своїх активних приятельок, які захищають наші інтереси під час нападів на нас. Так, на Конгресі в Вашингтоні в травні місяці ц. р. на порядок денний, з ініціативи представниць Польської Нац. Ради було поставлено питання про звуження прав афільованих нац. Ради тих народів, що представлені організаціями на еміграції, цеб-то України та Росії. І коли питання про Росію без довгих дискусій було розв'язане в негативному для Росії змісті, і представниця Рос. Нац. Ради була переведена з повноправних віце-президентом Екзекутиви з правом рішачого голосу, почесну віце-президентку з правом тільки дорадчого голосу, то питання про Україну, не зважаючи на шалену агітацію наших ворогів, було вирішено в сприятливому для нас напрямку, з приводу чого делегатка від України на Вашингтонському Конгресі пані Чикаленко-Келлер вислухувала з усіх боків багато співчуття українській справі взагалі, не зважаючи на наше ненормальне політичне положення, залишив У. Н. Р. Ж. в складі Інт. Ради з повними правами, як і усіх інших державних націй.

Крім Інт. Ради Ж. українки навязали зносини також і з іншими інтернаціональними організаціями, як наприклад, «Федерація Жінок з вищою освітою», до складу якої вже увійшло Т-во Академічок у Львові». Далі треба згадати «Лігу Миру і Свободи» – велика світова жіноча організація, що провадить політичну акцію. Це товариство погодилося на утворення спеціальної української Секції, яка мала свої філії і в Відні, і в Берліні, і по інших містах Європи. Але нещасливий підбір президії Секції, яка в своїх політичних виступах цілком відхилилася від емігрантської ідеології, відштовхнув від Секції більш певні елементи, в наслідок чого діяльність зовсім завмерла.

Взагалі можна сказати, що конкретна праця українських жінок за кордоном знаходиться в дуже несприятливих умовах, бо праця ця не має того потрібного для успіху кожної праці ґрунту, який можна знайти тільки на рідному терені. Довголітнє перебування за кордоном притупляє потроху енергію і розхолоджує той жар любови і віри, з яким українська жінка вийшла на шлях спільної з

чоловіком боротьби для відбудування рідного краю. Але, розуміється, це тільки данина емігрантському лихоліттю, це тільки поверховна апатія, не зважаючи на які праця за кордоном йде все ж таки досить інтенсивно. І коли рідний край, визволившись од напасників, знов покличе українську жінку до роботи дома, їй не прийдеться встидатися за пройдену путь праці за кордоном: вона, надбавши в зносінах з чужинками знання і досвіду і залишивши з ними приятні відносини, з новими силами віддасться праці на рідному терені на користь своєї вітчизни.

Джерело: Тризуб. Париж, 1925. Ч. 7 (29 листопада). С. 22-24.

Володимир ЛЕНИК

СТРУКТУРНА ПОБУДОВА НАШОГО ШКІЛЬНИЦТВА У ВІЛЬНОМУ СВІТІ ТА СВІТОВА КООРДИНАЦІЙНА ВИХОВНО-ОСВІТНЯ РАДА

Кожний державний народ нормує свою освітню політику окремими законами і не жаліє коштів на вдержання і розбудову розгалуженої системи загально-освітніх та фахових шкіл. При кожному міністерстві освіти діють постійні інститути, педагогічні кабінети, субсидійовані урядом організації, яких завданням є розпрацьовувати проекти освітньої системи, проводити аналізу праці діючих шкіл, вночити конечні корективи в усе шкільництво. Кожна держава уважає, що питання освітньої системи, себто мережі освітньо-виховних закладів, які існують у даній державі, починаючи від дитячого садка і кінчаючи університетом, високими технічними школами, чи академією наук – є однією з найголовніших проблем, розв'язка яких впливає не лише на сьогоднішній стан держави, але й майбутній розвиток нації.

Система освіти в даній країні відповідає звичайно соціально-економічному та політичному устроєві держави, в якій він живе. Коли в суспільстві розгортається політична боротьба і державний устрій захитаний, це найперше відбивається і на системі освіти.

Система освіти імперіялістичного народу завжди відрізняється від системи стосованої в однонаціональній державі. Кожний завойовник, руйнуючи підбиту державу, ліквідує систему освіти підбитого народу і накидає йому свою власну.

Боротьба за рідне шкільництво належить до основних видів визвольних змагань кожного поневоленого народу. Український народ боровся за власну систему освіти, за власне шкільництво і в царській Росії, і в Австро-Угорщині, і в Польщі та Румунії і бореться в сучасній червоній московській імперії. Дуже велику увагу шкільним справам уділяла і уділяє українська еміграція, розуміючи, що в сучасній ситуації справа рідного шкільництва є вирішальним чинником не тільки для збереження самої еміграції, але й буде поважно впливати на майбутній хід визвольної революції та на побудову української держави.

Українська еміграція докладала завжди всіх зусиль, щоби зорганізувати і вдержати в своїх осередках українські школи і то не тільки початкові, але й середні і вищі. Найкращим доказом успішної діяльності на освітньому полі

нашої спільноти на чужині був факт, що нова еміграція, що вийшла з Батьківщини після другої світової війни застала на чужині цілий ряд різnorodних шкіл, в тому одну гімназію в Чехо-Словаччині та Український Вільний Університет, що перенісся з Праги до Мюнхену. До цих освітніх інституцій долучилися незабаром нові, так що в сорокових роках в самій Німеччині діяло коло 40 різnorodних середніх та високих освітніх закладів та кільканадцять сотень садочків, захоронок, народніх, чи початкових шкіл.

У державі основний тягар вдержання шкільної мережі лежить на державній адміністрації. У поневоленого народу та в еміграційному суспільстві – на організованій спільноті, батьках та в першу чергу на виховниках-педагогах. Тому вже в перших роках організації і розбудови українського шкільництва на еміграції в авангарді стояли об'єднання українських педагогів. Вони діяли і діють по сьогодні майже на всіх теренах нашого поселення. Де їх немає, там наше шкільництво ледве животіє і не може розростися в єдину систему що охоплювала б всю територію країни. Завдяки діяльності тих об'єднань стало можливим створити на еміграції в різних країнах однорідну виховну систему, яка повинна стати зобов'язуючою для всієї еміграції, після узгіднення розбіжностей між окремими її видами.

Праця над випрацюванням та запровадженням єдиної виховної системи ведеться вже під років. Вона не є легкою бо труднощів дуже багато. Розгляньмо найголовніші з них:

а) Наша розпорошеність на великих просторах не дає можливості повністю охопити всю українську дітвору рідним шкільництвом;

б) Поділ нашої діаспори на окремі підсуспільства (Церкви, поодинокі громадські інституції, політичні середовища, земляцтва) з їхніми власними окремішніми виявами суспільного життя включно з організацією та вдержуванням власних шкіл та Шкільних Рад;

в) Брак адміністраційних шкільних центрів, брак фінансових засобів, нестача кваліфікованих учителів та виховників;

г) Вплив державної освітньої політики урядів країн, в яких живемо;

г) Асиміляційна дія різnorodного чужого оточення на шкільну дітвору, головно в ділянці мови та культури.

Та не дивлячися на ці всі труднощі, ми можемо відмітити поважні успіхи в ділянці систематизації нашої виховної і шкільної системи і організаційного поєднання окремих виховних і шкільних інституцій.

Та заки зупинимося хоч коротко над тими успіхами, дозвольте зробити огляд теперішнього стану, в якому наші школи в різних країнах поселення української еміграції знаходяться. Цей огляд далеко не може бути повним, бо й ніхто не є сьогодні в стані зробити облік нашого шкільництва, зібрати хоч би схематичні звіти з виховно-освітньої діяльності нашої спільноти.

Досі займалися і здебільшого займаються даліше українським шкільництвом:

а) Українські Церкви в усіх країнах нашого поселення та зокрема в осідку Апостольського Престолу – Римі;

б) Об'єднання українських педагогів Канади, Америки, Англії;

в) Центральні громадські установи через свої Шкільні Ради, або шкільні реферати – УККА, КУК. ЦПУЕН, КОУГЦУ, СУОА, СФУЖО. УЦР – Аргентини, Український Бразилійський Комітет, Українська Громада Венецуелі;

г) Наукові установи – НТШ, УВАН, Фонд Катедри Українознавства в ЗСА, Виховно-Дослідний Інститут УНС;

г) Високошкільні установи – УВУ, УТГІ, Український Католицький Університет в Римі;

д) Молодечі організації – СУМ, Пласт, ОДУМ, УКЮ Канади, МУНО;

е) Студентські організації окремих країн та ЦЕСУС;

є) Жіночі організації окремих країн;

ж) Товариство «Рідна Школа» в Німеччині та подібні установи і товариства в США;

з) Різні поодинокі установи і організації – Українська Спортова Центральна Америки і Канади, Т-во «Самопоміч» у Нью-Йорку, Об'єднання Письменників Дитячої Літератури;

і) Монаші чини і згромадження – Отці Василіяни, Сестри Василіянки, Отці Салезіяни, Сестри Служебниці, Катехитки, Редемптористи.

До цього списку треба ще додати десятки льокальних організацій і установ, батьківських комітетів, або просто ідейних ініціаторів-одиниць, які займаються дуже часто без зв'язку з центральними установами справами шкільництва у вузькому засягу своєї громади. Не рідко про існування і працю таких льокальних шкіл ніхто поза членами даної громади нічого не знає.

В основному ми маємо сьогодні 6 родів шкіл, чи виховно-освітніх інституцій:

1. Українські цілоденні народні і середні школи, що діють на правах приватних шкіл у різних містах Америки і Канади та в своїх навчальних програмах передержуються лише державних програм. Українознавство вважається в них, як додатковий предмет, який не завжди узглядноється.

2. Українські семінарії, колегії та університети, в яких навчання відбувається українською мовою, а в програмі предмети українознавства стоять на першому місці.

3. Доповняючі початкові та середні школи, навчання в яких відбувається рідною мовою, але лише 1-2 рази на тиждень за скороченою програмою.

Гуртожитки – звані в різних місцевостях по різному – інтернати, колегії, доми тощо, в яких твердих навчальних плянів немає, а натиск кладеться лише на українське релігійне, або релігійно-національне виховання, без обов'язкових викладів.

4. Єдиний досі у своєму роді Український Інтернат у Мюнхені, в якому крім національного виховання провадиться також наука українознавства з ціллю дати українським учням гімназій та фахових середніх шкіл додаткову українську матуру.

5. Доповнюючі школи для дітвори дошкільного віку.

Поза школами, багато праці у виховання і навчання української дітвори вкладають молодечі організації – СУМ, Пласт та інші. Вони вимагають від свого членства складення приписаних іспитів з різних ділянок українознавства. Вони влаштовують також регулярно літні та зимові табори, що є до певної міри курсами українознавства. Вони видають також журнали для молоді, що своїм змістом заступають подекуди шкільні підручники.

В цілому, основна ціль освітньої діяльності вирахованих інституцій, шкіл та організацій є однакова. На жаль вони досі не зуміли створити єдиної програми праці, не мали єдиного виховного ідеалу та не стреміли до концентрації шкільної адміністрації. Поодинокі спроби впорядкувати наше шкільництво кінчалися здебільшого на кордонах даної країни, або навіть на окраїнах сфери впливу даної установи, чи середовища.

Більше успіху мала піднесена у 1958 році ініціатива Об'єднання Українських Педагогів Канади спільно з Шкільною Радою УККА. Вони створили в Торонто Комісію Української Виховної Системи під керівництвом проф. Зеленого, як голови та пані Цьопи Паліїв (померла в осені 1969 р), як секретаря. Ця Комісія увійшла в контакт з центральними, крайовими та регіональними

виховними установами, молодечими організаціями, учительськими спілками та поодинокими педагогами на всіх континентах вільного світу та почала влаштовувати наукові Сесії присвячені справам:

педагогіки,
культури,
виховання в організаціях молоді,
дошкілля,
початкового та середнього шкільництва,
учительства і т.п.

Учасники тих сесій випрацьовували напрямні виховної праці, публікували резолюції, підкреслювали в них потребу впорядкування виховної системи української еміграції і поширення її на всі країни поселення. Ось кілька цитат з резолюцій ухвалених на Сесії для справ української культури, що відбулася 28 і 29-гоберезня 1964 р. у Торонті:

«Українська культура належить до найстарших культур в Європі, а український народ є автохтоном на своїй землі і носієм та творцем оригінальної, самобутньої культури, що формувалася кілька тисячоліть. Катастрофи, викликані тиском сусідів, не знищили праукраїнської культури, ані автохтонного населення.

«Асиміляція є завжди переходом з одної національної до іншої національної культури. Вселюдська, наднаціональна культура – це абстракція. Всі агрегатні культури (напр., західня, орієнтальна тощо) національно зрізничковані.

«Добровільна і свідомо асиміляція відбувається не з об'єктивних причин, а через суб'єктивне бажання, зроджене з недостатнього знання власної культури, або чужої, або обидвох, з комплексу меншевартності. Він зокрема властивий культурно обмеженим людям невеликої освіти.

«З погляду української культури знання рідної мови необхідне, бо мова – ключ до існуючої культури і без мови не можна нею користуватися ані її розвивати. Врешті, за новітніми гіпотезами, знання і вживання мови є тісно пов'язане з способом мислення та світоглядом людей різних культур.

«Перед українським громадянством у діяспорі лежить завдання продовжувати свої культурні традиції, розвивати їх, підносити вартість української культури, познайомлювати з нею довколишній світ, а зокрема передавати її новим поколінням.

«Такий процес стане можливим через унапрявлення виховної дії і свідоме спрямування праці всіх чинників культурного життя в бажаному напрямі. З цього випливає потреба в українській виховній системі».

Інша Сесія для справ українського дошкілля, що відбулася 15 і 16-го травня 1965 р., також в Торонті, звернулася в своїх резолюціях зі закликом:

«Учасники Сесії закликають установ й організації, зокрема жіночі, які мають відношення до дітвори і молоді, поширити організаційну сітку українських дошкільних установ рідного типу (садків, світличок, півосель), можливих і відповідних до даних умов, як теж плекати мистецтво, обрядове й товариське життя українських малят.

«Учасники Сесії закликають українських батьків співпрацювати тісно з дошкільними інституціями та громадськими працівниками на відтинку дошкілля, які мають на увазі добро їхніх дітей».

Ця Сесія перейшла також до чину і покликала до життя РАДУ Дошкілля, як постійну статутову установу, до якої увійшли:

- а) Представники Комісії Української Виховної Системи чи установи, яка на її місце в майбутньому буде створена,
- б) представник СФУЖО,
- в) представники-делегати українських крайових централей Австралії, Аргентини, Бразилії, Бельгії, Великої Британії, Канади, Німеччини, США і Франції».

Завершенням восьмилітньої праці Комісії УВС було відбуття Світового Українського Педагогічного Конгресу, це дістав назву Світової Виховно-Освітньої Сесії. Сесія була включена у Світовий Конгрес Вільних Українців і тому відбувалися в днях 11-12 листопада 1967 р. у Нью-Йорку.

СВОС розглянула остаточний проєкт Української Виховної Системи в вільному світі, а це:

- теоретичне з'ясування виховного питання;
- виховний ідеал;
- методу і засоби;

план скоординовання виховної дії поміж усіма чинниками українського громадського життя, які мають відношення до виховання і освіти.

Заключні постанови СВОС передано до Резолюційної Комісії СКВУ, а саме:

- а) Проєкт Української Виховної Системи,
- б) Текст Виховного Ідеалу українця в діяспорі,

в) Створення Тимчасової Координаційної Виховно-Освітньої Ради із Організаційним Секретаріатом.

До Тимчасової Координаційної Виховно-Освітньої Ради (ТКВОР) увійшли всі представники центральних установ, шкільних рад, молодечих організацій, учительських спілок тощо. Ця Рада створила в свою чергу Організаційний Секретаріат в складі:

проф. З.Зелений – голова
 д-р Е. Жарський – заступник
 пані К. Паліїв – секретар
 д-р І. Марченко – член
 ред. В. Леник – член

Сесія, як згадано вже, проdiscутовала і прийняла ухвалу про ідеал виховання української людини у вільному світі подаючи таку його дифеніцію:

«УКРАЇНЕЦЬ У ДІЯСПОРІ – ЦЕ ПОВНОЦІННИЙ ГРОМАДЯНИН СВОЄЇ КРАЇНИ, ПОВ'ЯЗАНИЙ ІЗ УКРАЇНСЬКИМ НАРОДОМ ВУЗЛАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І КУЛЬТУРИ, ЯКОГО ОСОБОВІСТЬ ПОЗНАЧУЄТЬСЯ ХРИСТИЯНСЬКО-ЕТИЧНИМИ ВАРТОСТЯМИ І ТВОРЧОЮ ДІЄЮ ДЛЯ УКРАЇНИ».

Якщо йдеться про ухвали СВОС у справі завдань та структурну побудову нашого шкільництва, то вони в основному так сформульовані:

«...Завдання українського шкільництва не замикається тільки пізнанням та вивченням фактів, дат, подій, тут має проходити ще інший, дуже важливий процес, що відбувається на підложжі витворених українським народом культурних дібр. На цей процес складається не тільки розуміння й вживання існуючих культурних надбань, але й витворення нових, а найважливіше – формування нових поколінь на існуючій національній культурі для активної та творчої в ній участі.

«Якраз цей складний процес є саме тим безнастанним зусиллям, що змагає до реалізування найвищих вартостей у діях української спільноти. Релігійні, моральні, пізнавальні, естетичні ідеали стають тими завданнями, що спонукують до безупинної праці на національному, культурному ґрунті. Це своєрідна реалізація української національної культури, її розвивання наростаючим поколінням. Тут наче взаємно переплітаються два світи, які витворюють нову особовість; одним із тих світів є українська національна культура, другим – індивідуальність вихованця. Глибоко засвоєна українська

культура має його формувати, виробляти духово, творити членом свого народу, впроваджувати в коло українських національних вартостей.

«Цілий цей процес це процес духової асиміляції, при чому не тільки українська культура асимілює вихованця, але й він сам асимілює її. Коли культурні добра й вартості та їх впливи будуть так глибоко засвоєні, що врешті стануть особистим світом вихованця – тоді забарвлюються вони його індивідуальністю, стають його власною культурою, його власним скарбом. Метою зорганізованих виховних заходів українського шкільництва є з'єднати в одну гармонійну цілість два чинники, якими є: з одного боку – високовартісні й різноманітні культурні добра та світлі традиції українського народу, а з другого боку – українська молодь, яка має присвоїти їх собі зі зростаючою дозою активності, самостійності й творчості та вибити на цій цілості своє виразне п'ятно для добра українського народу.

«Це не статична мета, а динамічна. Всі вартості, поняття, ідеали, які кермують життям старшого покоління, це для молодшого покоління тільки матеріял, при допомозі якого розвине воно свої власні поняття, власні ідеали, власні директиви поступовання. Цей динамізм є пов'язаний з постійним умовим неспокоєм нашого вихованця; в нього все зростає невдоволення з того, що він вже здобув і тому постійно змагає до того, щоб добути більше знання, щоб поширити свої горизонти.

«Українська школа має дати українській молоді не тільки певний обсяг знання; школа має виховати її і зробити цю молодь повноцінним членом народу; школа має виховувати не тільки ум, але й серце та здібність діяти для добра українського народу.

«Кожна українська громада повинна подбати про те, щоб її молодь у дошкільному й шкільному віці була забезпечена відповідним українознавчим вишколом.

«Основним обов'язком батьків є посилати діти до рідних шкіл. Доступ до шкіл мають всі діти, без ніяких обмежень.

«Перебування українців в різних країнах з різними шкільно-освітніми системами викликає потребу відповідного до них примінення устрою українських рідних шкіл. Спільною основою для всіх рідних шкіл є

1. дошкілля – з садочками чи світличками, для дітей до 4-х літ життя,
2. підготовна кляса, для дітей 5-6 року життя, як перехід і підготовка до
3. початкова школа.

«Цей елементарний вишкіл повинен закінчитися ооколо 10-11 року життя. З огляду на різні шкільно-освітні системи в різних країнах поселення українців у вільному світі – Комісія передбачає творення шкіл

4. середнього ступня до 14-15 року життя й
5. вищого ступня до 17-18 року
6. Найвищий ступень охоплює високі школи».

Новостворена ТКВОР та її Тимчасовий Організаційний Секретаріят розпочав свою діяльність організаційними заходами. Вони нав'язали контакт з усіма центрами у світі, провели ряд конференцій зі Секретаріатом СКВУ та скликали Пленум Тимч. СКВОР, який відбувся 18-19-го травня 1969 р. у Торонті.

Пленум СКВОР розглянув між іншими такі справи:

1. Заслухав звіти і продискутував їх,
2. Перетворив Тимчасову Світову Координаційну Виховно-Освітню Раду у постійно діючу установу тої ж назви і вибрав Екзекутиву та Контрольну Комісію. До СККОР увійшли, як члени представники 23-ох центральних установ і організацій. Екзекутива складається з 13 осіб:

д-р Б. Білаш (Вінніпег)	– голова
проф. Б. Зелений (Торонто)	– заступник голови
д-р Б. Стебельський (Торонто)	– заступник голови
д-р Е. Жарський (Нью-Йорк)	– заступник голови
митр. прот. О. Мицик (Нью-Йорк)	– заступник голови
О. Кузьмич (Буенос Айрес)	– заступник голови
д-р І. Марченко (Дарбі)	– заступник голови
К. Паліїв (Торонто)	– Секретар
В. Леник (Мюнхен)	– секретар
Р. Франко (Саскатун)	– секретар
Б. Гнатиків (Ст. Катеринс)	– Скарбник

Екзекутива СКВОР стала при тому не тільки керівним тілом Ради, але й рівночасно Комісією Секретаріату для виховно-освітніх справ. Каденція Екзекутиви покривається з ротаційною каденцією Президії Секретаріату СКВУ.

Пленум СКВОР випрацював і схвалив також окремий Правильник, за яким має діяти Світова Координаційна Виховно-Освітня Рада. У 3-ій точці цього Правильника читаємо:

«Завданням СКВОР є:

А) Координувати виховно-освітні дії крайових, міжкrajових і світових організацій та установ, які безпосередньо або посередньо причетні до виховання української дітвори і молоді в країнах вільного світу;

Б) Ініціювати виховно-освітні дії в країнах, де їх немає;

В) Допомогати в поширенні, поглибленні і систематизації виховно-освітньої дії української діаспори в дусі виховного ідеалу, схваленого СВОС і СКВУ.

Для досягнення цих завдань СКВОР через свою еkзекутиву:

А) Організує фахові комісії;

Б) Проводить виховно-освітні, програмові, методичні і дидактичні конференції, семінари тощо;

В) Служить порадою, а то й допомогою у видаванні шкільних підручників, методичних посібників і виховної літератури;

Г) співпрацює з Секретаріатом СКВУ і його комісіями».

Від Пленіму СКВОР проминуло вже більше року. За той час досягнула Екзекутива СКВОР вже поважні успіхи. Вона влаштувала Семінар для дошкільників, довела до створення Крайової Виховно-освітньої Ради Канади, спонукала до створення шкільної референтури Координаційного Осередку Центральних Українських Установ в Європі (КОУГЦУ) тощо.

Звичайно, це ще лише перші кроки цієї корисної і коначної центральної установи українського шкільництва і виховання у вільному світі. Перед нею ще велика праця і багато труднощів. Їх воно мусить при нашій допомозі розв'язати на добро всієї нашої спільноти на чужині та всього українського народу в Україні.

Джерело: Педагогічні проблеми та дидактичні поради (Матеріали Вишкільного Курсу для учителів Суботніх шкіл). Мюнхен, 23-26. V. 1969: На правах рукопису. Мюнхен. 1969. С. 83-89.

ЗАКЛИК ДО БАТЬКІВ-УКРАЇНЦІВ

В м. Ржевницях коло Праги вже сьомий рік існує українська Реформована Реальна Гімназія. Ціль цієї школи полягає в тім, щоб дітям українських емігрантів дати можливість дістати гімназіяльну освіту у своїй рідній українській школі. Це є дуже важним, бо діти наші, що вчитимуться в чужих школах, перебуваючи весь час серед дітвори іншого народу, забувають свою рідну мову, забувають свою Батьківщину, забувають, хто вони є, «чиїх батьків діти»...

Святим обов'язком нашим перед УКРАЇНОЮ є виховати з наших дітей вірних синів дорогої поневоленої нашої Батьківщини, синів, що колись з більшим успіхом, умінням та щастям, ніж ми з Вами, будуть боротись за визволення Рідного Краю.

Отже, Гімназія в Ржевницях є єдиною інституцією, що піклується цією справою. В Гімназії діти дістають середню освіту, яка їх потім управнює до вступу на високі школи скрізь за кордоном і тут. При Гімназії є два інтернати: хлопчачий і дівочий, в яких діти виростають, оточені батьківською опікою професури й виховничого персоналу.

В інтернаті діти дістають мешкання, світло, постіль, книжки й шкільне приладдя а також 4 рази денно харчі. Де-яким учням видається також одяг, взуття й білизна.

Зараз в Гімназії живе й учиться понад 100 душ дітей – хлопців і дівчат.

Запитаєте: а хто ж то саме платит за науку та утримання тих дітей та відшкодовує кошти Гімназії. Частину грошей дає Міністерство освіти Чехословацької Республіки, решту /до сього часу коло 26.000 кч./ доплачує допомогивий Комітет, а також батьки учнів. З початком 1932 року поміч Гімназії від Мініст. Освіти має бути зменшена у зв'язку зі загальною кризою й тоді Комітетові прийдеться доплачувати біля 100.000. – кч. а то, може, й більше.

Де Комітет бере гроші. Управа Комітету розсилає заклики до українських громадян по цілому світу з проханням про пожертви на Гімназію та на утримання дітей бідних батьків. Жертвене українське громадянство, оцінюючи належно велику та важливу національну працю Гімназії, охоче йде нам на зустріч, і Комітет на протязі трьох років свого існування ні одного року не мав дифіциту, тоб то залеглостей боргових.

Дозволяємо собі сподіватись, що так буде й на далі. А тому й розсилаємо цей запитник з метою зібрати наших дітей до рідної школи.

Щось дадуть батьки дітей, щось збере Комітет, щось випросимо у влади Чехословацької Республіки, яка так охоче йшла нам на допомогу й таким чином зробимо в наших дітей свідомих та освічених Українців.

ПРОСИМО ЦЕЙ ЗАПИТНИК ЗАПОВНИТИ Й НАДІСЛАТИ НА АДРЕСУ КОМІТЕТУ до 15.11.1932. р., бо завчасу потрібно знати кількість дітей, що мають вступити до Гімназії для того, щоб знати, скільки саме потрібно грошей на їх утримання та мимо того треба своєчасно полагодити цілий ряд необхідних формальностей.

З пошаною: УПРАВА КОМІТЕТУ.

АДРЕСА: Revnice u Prahy. Dpomohovyi Komitet, vri Ukr. gymnasiw.

Коли самі не маєте дітей, пошліть тим, хто їх має. Зробіть добре діло.

ЗАПИТНИК

для батьків, родичів чи опікунів, що бажають своїх дітей віддати в науку до Української Реформованої Реальної Гімназії в м. Ржевницях біля Праги у Чеховасловацькій Республ.

1. Імя та прізвище хлопця чи дівчини
2. День, місяць і рік, коли дитина народилась.
3. Де дитина народжена.
4. Імя батька: Прізвище батька:
Де народжений батько дитини:
Коли народився батько:
5. Імя матері:..... Прізвище її дівоче:
Де народжена:.....
Коли народжена..... Якої національності:.....
6. В якій школі дитина вчиться зараз та до якої класи ходить.
7. У кого працює батько дитини й чим є зараз.
8. Скільки батько заробляє тижнево або місячно.
9. У кого працює мама дитини й скільки дістає за працю місячно або тижнево.

10. Скільки всього маєте дітей:.....

Дівчат:..... Хлопців:.....

І скільки кожному років:.....

11. Чи уміє ВАША дитина по українському ГОВОРИТИ, ЧИТАТИ чи ПИСАТИ².

12. Поштова адреса батьків, родичів чи опікунів дитини.

13. Чи мають батьки дитини громадянство Чехословацької Республіки/пшідустност/ чи є емігрантами і живуть на пружказ³.

Високоповажний/на/ Пан/ні/.

Кураторія Українського інтернату в Модржанах, що від вересня 1939 року удержує в Українській реальній гімназії та в Народній школі в Модржанах 240 дітей, взяла на себе велику відповідальність перед українською еміграцією та цілим українським народом.

Як самі знаєте, більшість цих дітей з усіх українських земель, що вчать в українській гімназії, без інтернату не могла б студіювати в середній школі. Коли Кураторія Українського інтернату почала свою діяльність у місяці вересні 1930 року, вона мала певну надію на матеріальну допомогу інтернатові з боку наших земляків в Америці. Нажаль, війна і блокада надзвичайно утруднили і майже перервали наш зв'язок з українськими організаціями в Америці. Мусимо шукати порятунку для дітей нашого інтернату в першу чергу тут, на місці, в Протектораті та в Німеччині, де тільки є українські емігранти.

Щоб діти наші не терпіли в інтернаті голоду й холоду, потрібна негайна активна поміч як найширших шарів українського громадянства.

Не мусимо Вам тут доказувати, яку вагу має для української нації українська середня школа на чужині, особливо тепер, коли на українських землях наше шкільництво знищене, або прямує до виховання нашої молоді в дусі, чужім для української національної традиції та для народніх інтересів.

Після німецько-французької війни 1670, 71 р. р. сказав один державний діяч, що Німеччина перемогла тоді завдяки своїм шкільним учителям, бо учителі виховали німецьку молодь в патріотичному дусі.

² Виділено в оригіналі (О.Дж.).

³ Дозвіл на перебування в межах держави (О.Дж.).

Скільки ж треба шкіл і учительської праці для того, щоб виховати і підготувати українську молодь до боротьби за вільне, незалежне життя?

Хочемо бути одною з цеглин у майбутньому величавому будинку української культури, а тому просимо Вас, щоб і Ви прийшли на поміч нашій молоді, що має заступити старше покоління в будучности на всіх ділянках культурного і національно-громадського життя.

Не даймо, щоб морози зв'ялили ніжний цвіт української нації – нашу молодь – на порозі недалекої весни, будьмо оборонцями і охоронцями цієї молоді перед всякими матеріальними та моральними труднощами і недостачами, що їх несе теперішня бурхлива доба.

Наш клич: **МОЛОДЬ – ЦЕ БУДУЧНІСТЬ УКРАЇНИ!**

Хто хоче щастя і волі своєму народові, той має подбати в першу чергу за молодь.

В глибокім переконанні, що Ви, Високоповажний/на/ Пане/ні/ відгукнетесь на це наше прохання, висловлюємо Вам наперед щиру подяку і сердечне спасибі за Вашу поміч іменем нашої організації та іменем тих, що є в співі Кураторії Українського інтернату в Модржанах.

Модржани, в січні 1940 року.

До заклику прикладається декларація.

За Кураторію:

Президія:

Др. А. Волошин, почесний голова, Ст. Клочурак голова, інж. М. Скидан містоголова, проф. М. Дольницький секретар.

Джерело: Центральний державний архів зарубіжної україніки.

Ф. 12, оп. 1, спр. 63, арк. 3.

ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ У РЖЕВНИЦЯХ

*Бл. п. проф. Константинові Олександровичу Подільському,
господареві нашої «октави» – присвячую⁴*

Початком згаданої гімназії можна вважати той час, коли в 1924-1925 роках серед інтернованих вояків УГА зорганізовано матуральні курси в Юзефові, а в 1925 році їх перенесено до Праги. Того ж самого року до Праги приїхали з Щепіорна (коло Каліша) гімназіяльні учні з професорами Ів. Кобизьким, К. Подільським, М. Хлюром і Ів. Шлендиком. Із них організовано приватну коєдукаційну гімназію. Для старших учнів оформлено 7-у клясу (останню) реальної гімназії, а для інших – реальну реформовану. Навчання відбувалось у пополудневих годинах у чеських громадській та реальній школах на Малостранській вулиці. Хлоп'ячий інтернат містився у військовому бараці ч. 5 при вулиці Шаффлего на Градчанах. Першим директором був д-р Яким Ярема⁵.

Десь наприкінці жовтня 1927 року гімназію перенесено до Ржевниць, де вона проіснувала 9 років, як приватна українська реальна реформована гімназія, а в другій половині 1936 року її перенесено до Модржан, ближче Праги, під тою самою етикеткою.

У Ржевницях⁶ директором гімназії був суворий д-р *Агенор Артимович*⁷, що реорганізував школу за чеським зразком. За його заходами чеське Міністерство освіти надало школі право прилюдности.

Наступником д-ра А. Артимовича був *проф. Іван Кобизький* (1930-1933), що помер ще релятивно молодим. У той час, в липні 1931 року, гімназію розв'язано, але завдяки заходам проф. І. Кобизького та підтримці учнів, які – не зважаючи на заборону – з'їхалися до Ржевниць по закінченні вакацій, Міністерство освіти, хоч-не-хоч, привернуло школі давніші права.

По смерті директора Кобизького, аж до перенесення гімназії до Морджан, обов'язки директора виконував *проф. Марко Хлюр*.

⁴ 2. 10. 1892 р. у Сумах, помер 29. 7. 1944 р.; розстріляний у Ганновері Гестапом. Скінчив Ніжинський Інститут ім. князя Безбородька. Старшина УНА. Засновник еміграційного «Пласту» в Чехо-Словаччині. Латиніст і історик.

⁵ Професор Високого Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова у Празі.

⁶ Див. «Вих. Шлях», 1963, книж. VI, VII, VIII, IX, X; стаття д-ра М. Аркаса.

⁷ Професор УВУ; автор латинської граматики і синтакси.

Навчання у Ржевницях відбувалось у чеській громадянській школі⁸, в пополудневих годинах, а з 1932 року – нормально у власнім, винаймленім, приміщенні. У віллах приміщено три інтернати – два хлоп'ячих і один дівочий. Окремо прміщувалась і гімназіяльна канцелярія. Начальним діловодом був *проф. Уржаківський*, а бухгалтером – *п. Сочинський*.

Ще влітку 1930 року Міністерство освіти припинило стипендії студентам із західньо-українських земель, а також і тим, що мали на еміграції батьків. Практично, залишилося до 20 студентів-стипендистів. У той критичний момент проф. М. Хлюр (пізніше голова) та проф. М. Калинець⁹ (секретар) заснували «Допомоговий Комітет при УРРГ у Ржевницях». Професори самі себе оподаткували на 10% зі своєї пенсії, крім цього напливали і пожертви від батьків, української громадськості та галицького митрополита кир Андрея. І так «Допомоговий Комітет» розрісся у поважну фінансову інституцію. Існування гімназії було врятоване.

Професорський персонал мав соборницький характер. Чехознавства вчили місцеві чеські вчителі, а з 1931 р. професори, призначені Міністерством освіти. З українських професорів, включно з празьким періодом, викладали:

Богацька Валентина – французьку мову; *д-р М. Гула*¹⁰ – математику і фізику; *доц. д-р Дольницький Мирон* – німецьку мову; *Дяченко* – спів; *Кобизський Іван* – українську мову; *Кравець Остап* – математику і креслення; *д-р Любинецький М*¹¹. – німецьку мову; *лектор Майстренко Іван* – фізику, хемію, природознавство; *д-р Маценко Петро*¹² – музику, спів; *Паливода Іван*¹³ – малювання, гімнастику, ручні роботи; *Пасічник Трохим* – українську мову; *Подільський Кость* – латину, історію; *доц. інж. Рундик Степан*¹⁴ – нарисну геометрію, фізику, математику; *д-р Шлендик Іван*¹⁵ – математику, фізику; *д-р Тенятко Петро* – психологію, логіку; *Хлюр Марко* – історію, геграфію; *Шляхтиченко Лідія* – математику; *д-р Яковенко Антін* – спів, музику.

Із самого початку до 1930 року господарем інтернату був поручник УГА *Іван Лисий*, а потім *проф. Зарицький М.* і *проф. Микола Нагірний*. Господинею дівочої бурси була пані *Кандиба*, дружина О. Олесья, а вихователькою – *Л.*

⁸ Відповідає 4-ом гімназіяльним класам.

⁹ Обидва старшини УНА.

¹⁰ Професор Високого Педагогічного Інституту, лавреат чеського Міністерства освіти за книжку з астрономії.

¹¹ Доцент української мови на Карловім Університеті.

¹² Потім диригент хору церкви св. Варвари у Відні, дир. Інституту св. Івана Хрестителя в Едмонтоні.

Тепер живе у Вінніпезі.

¹³ Кол. міністер пошти і телеграфу за уряду Директорії.

¹⁴ Поет, дописувач до «Науково-Літературного Вісника».

¹⁵ З 1934 р. директор української гімназії у Манджурії.

Шляхтиченко та інші. Виховниками-інструкторами хлоп'ячих інтернатів були абсолюенти високих шкіл у такому хронологічному порядку: *М. Зарицький, Мик. Нагірний, Ів. Шлендик, Василь Сохацький, Петро Іржаківський, Микола Калинець, Петро Теняно та І. Проскурівський.*

Ржевниці – прекрасна відпочинкова місцевість пражан. Розташовані 30 км на захід від Праги на залізничнім шляху Прага-Бероун-Плзень-Хеб, над річкою Бероункою, в підніжжі гір Брди-Гржебени¹⁶.

В такім-то середовищі, на лоні природи, росла, виховувалася і набирала знання українська молодь. Вона була повоєнно-козацька, гетерогенна – з усіх земель України, навіть з Кубані, Сибіру, Зеленого Клину та з Америки. Бувало гірше, ніж у «Хмарах» Нечуя-Левицького: сибірякові – загаряче, а чумакові – зазимно. «Промишляли» по чужих садах.

Інструкторів прозвали «Гаврилами», а виховательок – «Горпинами», Кожного новоприбулого інструктора «хрестили» – над дверима всередині кімнати причіпляли відро води, і коли «Гаврило» приходив будити, він, відчиняючи двері, обливав сам себе холодною водою.

Така ж історія трапилася і о. д-рові Василеві Гопкові¹⁷, парохіві церкви св. Климентія у Празі. Ясна річ, учні кімнати ч. 1 були за це покарані карцером. Проте зробили о. Василієві приємну несподіванку – прийшли всі, греко-католики, православні, латинники, протестанти і безконфесійні на його Богослужбу, коли він перший раз у травні 1930 року відправляв Службу Божу в інтенції школи. Співав гімназіяльний хор, а проф. А. Яковенко, православний, відспівав «Вірую» київським напівом.

При гімназії існувало чимало культурних і спортивних товариств, заснованих, переважно, з ініціативи самих учеників. З самого початку існував у нас «Пласт». Засновником і душею його був проф. Константин Подільський з учнем 7-ої класи – Володимиром Шморгуном. Наприкінці червня і на початку липня 1932 року гімназіяльний «Пласт» із празькими українськими пластунами брав участь на Всеслов'янськiм Скавтськiм Джемборі в Празі. Польські «гарцежи», а їх делегація була найчисленніша (2.500 учасників), були примушені, під кожним оглядом, капітулювати перед українцями (250 учасників).

¹⁶ Шпилі гір: Бабка – 550 м., Скалка – понад 900 м.

¹⁷ 2-го січня 1947 року іменованій єпископом-помічником Пряшівської Єпархії. 15-го січня 1957 року засуджений із бл. п. Кир. Гойдичемна досмертну в'язницю в Братіславі. 16-го лютого 1963 року вийшов на волю з підірваним здоров'ям.

Розвивався і «Сокіл», а наша футбольна дружина громила всі довколишні футбольні клуби. Деякі студенти – брати Гарасимови, Всеволод та Олег, Володимир Маруняк та Всеволод Трутенко – таким способом заробляли собі на щоденний хліб. Був у нас і клуб шахістів та, розуміється, нелегально, – картярів. Дівчата мали клуб балерин і майбутніх фільмових зірок...

Добру славу мали гімназіяльний хор і мандолінова оркестра під керівництвом д-ра А. Яковенка.

З ініціативи доброго стиліста Мирослава Риндика¹⁸, діяв у нас гурток українців, метою якого було виеліминувати з поточної мови «макаронізм».

Учень Тарас Хлюр редагував періодик «Наше Слово», прибуток з якого був призначений на «Допомоговий Комітет».

1930-1931 рік був переломовим, катастрофічним роком для нашої гімназії. Бракувало учнів до 1-ої та 2-ої класи. Тоді було тільки 120 учнів. Гімназія вимирала. Дирекція провела інтенсивну пропаганду між колишніми стрільцями УГА, що одружилися з чешками. Був успіх, створено додаткові курси української мови. Новоприбулих прозвали «чехами», бо вони говорили тільки по-чеськи. Але за рік, за два – ситуація змінилася: «чехи» прекрасно щебетали по-українськи, називаючи себе козаками.

Ось і Маріїн місяць травень 1934 року. Кучерявилася весна... Ми, «восьмаки», вже майже абітурієнти¹⁹. Це четвертий випуск приватної української реальної реформованої гімназії. Перший раз в аналах школи зробили собі «табльо». Учениця III-ої класи Алла Лисянська²⁰ артистично й символічно розмалювала – Градчани, Софійський і Святоюрський Собори. Потім за зеленим столом прощальна вечірка з професорами «Гавдеамус»²¹ і традиційна зустріч на горі Бабці ранку та незнаного, журливого, але чарівного майбутнього...

Сьогодні, в перспективі часу, треба підкреслити, що гімназія, крім знання, дала ученикам моральне й національне виховання²². Багато з них покінчило потім високі школи, як філософи, правники, лікарі та інженери. Вони не

¹⁸ Д-р фізики Карлового університету. Помер передчасно, десь у 1950-их роках у США.

¹⁹ Вісім хлопців, стільки ж дівчат та три екстерністи.

²⁰ Народилася 20-го травня 1916 р. у Києві, померла 1943 р. в Чехо-Словаччині. Закінчила Академію Мистецтв у Празі.

²¹ «Гавдеамус» – «гуляймо», давня студентська пісня латинською мовою.

²² Віддали життя за Україну: медики – Святослав Заклинський 1939 р., Роман Б. Фодчук 1938 р.; теолог Мих. Лінзукевич 1942 р.

затрапили в чужому морі національної фізіономії. Не бракувало між ними ні вчених, ні мистців²³.

Чи ж не може еміграційна українська гімназія у Ржевницях послужити дороговказом нашій заокеанській еміграції, особливо канадській, як виховувати молодь на добрих синів і дочок народу? Бож, ніде правди діти, рідна середня школа є найважливішим фактором, що дефінітивно кристалізує юні душі, зберігаючи їх від денаціоналізації.

Джерело: Визвольний шлях. Лондон. 1964. № 4. С. 403-406.

²³ Віктор Кучерів, Алла Лісянська, Галина Мазепа, Роман Пачовський.

УКРАЇНСЬКЕ ШКІЛЬНИЦТВО У ФРАНЦІЇ

Потреба українських народніх шкіл у Франції оказалась вже в перших початках приїзду українських емігрантів до Франції. Одні з них це політичні емігранти, а другі емігранти-заробітчани з українських земель під Польщею та Чехословаччиною. Всі вони майже робітники у фабриках та на фермах. Де не де є більші скупчення українців і там творяться організації. Наша шкільна справа ще до не давна була занедбана і незорганізована. Французька влада не ставить ніяких перешкод у таких справах, як закладання приватних шкіл, що нічим не загрожують державі. Але на шляху до здійснення добрих замислів свідомих одиниць чи поодиноких організацій було, та й ще є, багато перепон внутрішнього характеру. Відчувається великий брак вчителів, себто людей доброї волі, з певною освітою, які виховалиб дітей та давали їм потрібне знання з українознавства. Перепорою є теж невелика національна свідомість багатьох батьків, які байдуже ставляться до національного виховання дітей, а також «китайський мур» між проводами нашої еміграції, що навіть у шкільній справі не можуть дійти до спільного знаменника.

Мимо всіх негативних рис деякі школи існують вже кілька років. В міру творення нових шкіл появилася потреба одного шкільного проводу, але, що наші організації розбиті на три групи: УНР-івську, націоналістичну (ОУН) та «шаповалівців», то їх проводи, не визнаючи себе взаємно, стали провадити шкільну справу кожний по свому. Найбільше шкіл обєднала і заснувала Головна Шкільна Рада, створена 20. травня 1934 р. при УНР-івським Союзі Українських Емігрантів в Парижі. Склад її сьогодні такий: о. прот. Іл. Бриндзан, п. Павло Вержбицький, п. Микола Ковальський. Їй підлягають школи:

1) в Шалеті, що вже існує 10 років і має 4 відділи. Постійним учителем є п. Василь Зубенко, а в міру потреби йому допомагають інші. Наука відбувається щочетверга та щонеділі, себто у дні вільні від науки у французькій школі. В часі вакацій наука відбувається щоденно крім неділь. Учні є 36, є в часі вакаційним приїздять теж діти з других осередків нашої еміграції. Школа має власну бібліотеку, яка частинами випозичається іншим школам. Часто відбуваються шкільні пописи або свята, з яких обовязкові є: Свято в честь Т. Шевченка, свято в (честь Івана Франка та «Ялинка». Виконавцями програми є виключно діти. Школа передплачує журнал «Рідна Школа», «Світ Дитини», «Дзвіночок» та «Діточу Бібліотеку».

2) Українська школа в Кнютанжі, що має 3 відділи. Наука відбувається 2 рази на тиждень. Учителює п. Лоскін. Ця школа, по шалетській, найстарша що до часу засновання.

3) Школа в Оден-ле-Тіш існує віддавна, але з перервами. Учителем є п. Сидоренко. До тієї школи вчащають діти з сусідніх місцевостей Вільрупт, Камбон та Еш (Люксембург).

4) Школа в Крезо, що має 3 групи. Сталим учителем є п. Семко. До школи вчащають так діти з сусідньої місцевости Моншамен.

5) Школа в Біянкурі коло Парижу, що має 2 відділи. Учителькою є п-а Люда Вержбицька.

6) Школа в Омекурі, заснована 14 лютого 1936 р. Учителює п. Дебелі.

7) Школа в Сюрі о Буа, заснована недавно нашими фермерами. Учителює п. Афанасенко.

8) Українська школа в Ліоні, заснована 23. квітня 1936 р.

Затально у всіх тих школах вчиться коло 150 дітей. Шкільна Рада виробила для всіх шкіл однакову програму науки та запровадила однакове шкільне книговодство. Наука є чотиролітня, а шкільний рік від 1. жовтня до 31. липня, поділений на 3 триместри. Школи, що провадять науку в місяці серпні і вересні, одержують спеціальну програму навчання. В програму науки входять релігія (наука Закону Божого), писання, читання, українська мова, граматики, історія України, географія України, історія українського письменства та в міру змоги і потреби надобовязково спів, ручні роботи і т.п. Як підручники до науки прийнято буквар та чинки М. Матвійчука (призначені для Америки), які Головна Шкільна Рада закупила для всіх шкіл. Шукається одначе інших підручників, які мовою та правописом не відставалиб від постанов Української Академії Наук у Києві та Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові...

Джерело: Рідна школа. Львів, 1936. Ч, 13-14. С. 203.

ЗАКІНЧИМ РОЗПОЧАТЕ ДІЛО! УКРАЇНСЬКИЙ ГАРВАРД ПРИ ПРАЦІ

Ходити до університету, учити чи учитися це значить користати з університету. Будувати університетські студії без державної допомоги й оподаткування загалу – це зовсім щось інше. Це вимагає жертвенности одиниць, котрі інстинктивно відчують потребу інституції для науки вищого рівня.

П'ять прикладів у оцінці вартостей і Українських Студій у Гарварді.

1. У нас є багато людей, які вкладають багато праці і громадського гроша у музеї, архіви, бібліотеки з надією, що це збережеться для майбутніх істориків. Ці самі громадські діячі не усвідомляють собі, що як не збудуємо установи, яка випускала б істориків, то уся їхня праця піде на марне, бо не буде кому досліджувати їхніх архівів.

2. Інші громадські діячі, як малі діти, бавляться у т. зв. політику, тридцять років не підписавши з ніким жадного договору. Чи можна очорнювання один одного у своїй пресі називати політикою? Так марнуються час і гроші. Наша сила у вільному світі не в партійних сварках, не у словесній тріскотні, — а в науковій праці. Тільки через об'єктивну науку, до якої має респект вільний світ, ми зможемо достойно ширити добре ім'я України.

3. Часом чуємо, що учні наших рідних шкіл нарікають: «нащо мені українська школа, де я з нею зайду?» Коли вони будуть знати, що вони можуть бути професорами української мови, літератури, історії на рівні з іншими національностями, свідомість такої можливости виелемінує почуття меншевартости і створює потреби і вартість рідної школи.

4. Або «Гарвард є у Америці нехай американці його підтримують». З повною пошаною до усіх місцевостей у світі, які мають свої університети, і до їх льокальних патріотів, мусимо погодитися з тим фактом, що у світі є тільки одна українська наука і лиш один найбільш авторитетний Гарвардський університет. Лишається питання: чи ми, українці, хочемо користати з цього авторитетного університету, чи ні? А це від нас, українців, залежить, байдуже, де ми живемо.

5. Якщо у Гарварді не було б нашої інституції, яка, очевидно, потребує певних фондів, треба сумніватися, чи Валентин Мороз був би тут. Якраз Гарвард, а не жодна інша установа у світі, п'ять років висилала запотребування на працю для Мороза і інших дисидентів, затвержені

американським сенатом і американською амбасадю аж до його звільнення.

Як твердить проф. Бирд, у нас ще не було високих довготривалих студій. Ви є цими свідомими одиницями, які відчули і оцінили потребу таких студій. Проф. Бирд каже, що «завдяки відданості і жертвенності одиниць, культура збережена».

Проф. Бирд здобув собі ім'я доброго фахівця у славистичних і релігійних науках. Він не українець і підходить до оцінки українських студій без пристраси, а чисто по-науковому. Він об'єктивно оцінив наш спільний твір, який є нашою гордістю, і за те проф. Бирд дав нам признання.

Науковий центр у Гарварді – це єдиний центр у вільному світі, який функціонує і творить. Він виучує молодих науковців, має найбільшу у світі упорядковану бібліотеку україніки, досліджує і пише нові наукові твори в українській та інших мовах. Вже видано понад 60 наукових праць. Тож не залишаймо цей великий твір на півдорозі, незакінченим. Мірою своїх сил і матеріальних засобів допоможим його докінчити. Сьогодні сто доларів – це порівняльно невеликі гроші, тим більше, що частину з них покривають податки.

Мій апель до Вас, дорогі будівничі Українського Гарварду: допоможімо, кожен у міру своїх можливостей, закінчити велику і необхідну справу, за яку наші внуки і правнуки в Україні і поза нею будуть нам вдячні.

За Комітет Гарвардських Студій у Канаді

П. Яцик

LET'S COMPLETE THIS USEFUL PROJECT!

To attend university, for the purpose of teaching or being taught, means to benefit from it. To build a university study program without governmental assistance, however, is a different matter altogether. This calls for self-sacrificing individuals who instinctively feel the need for higher educational institutions.

In support of the Harvard Ukrainian Study Program, five issues, in order of their importance, need to be raised. They are as follows:

1. Among us are many people who have put forth hard work and community money into creating museums, archives, and libraries, in the hopes of preserving these sources for future historians. However, these same community builders do not seem to realize the fact that if we do not create institutions which will produce historians, then all their laborious efforts will be to no avail, as there will be no one to research the archives.

2. Still other community builders of Ukrainian origin, like children, try to play what could be called, "the political game". It seems strange that thirty years have elapsed and as of yet, not one political treaty has been signed. Only time and money has been consumed.

Our strength in the Free World lies, not among our parties, nor in the so-called political arguments, nor in loud idle chatter, but in education. It is through objective education only, which the Free World acknowledges and honors, that we can attain a creditable name for Ukraine.

3. Complaints such as, «Why should I study Ukrainian?» and «Where will this study lead me?», have often been heard from Ukrainian school students. When they become aware that they can become professors of Ukrainian language, literature or history, at par with other professional fields, the realization of this possibility will eliminate the existing feelings of inferiority and further create the need for and value of Ukrainian schools.

4. As well, the comment that Harvard is American and we should not support American institutions is often heard in Canada.

With due respect to all localities in the world who have their own universities and their own local patriots, we must note that there is only one Ukrainian education, and only one widely acclaimed educational authority in the world. This happens to be Harvard University. The only question that remains is whether we, as Ukrainians, want to be represented in this institution, regardless of our place of settlement.

5. If it were not for the Ukrainian Studies at Harvard and the few dollars

behind it, it is questionable as to whether Valentin Moroz would be here today. It was Harvard, not any other institution in the world, that for five years, sent out requests supported by the American Senate and Embassy for his release.

As you can see from Professor Bird's analysis, we Ukrainians, as yet, have not had any long-standing programs of study. Supporters of Harvard are the only people who have felt the need and value of such studies. According to Prof. Bird, «Due to the dedication and self-sacrifice of a few individuals, our culture is preserved».

Professor Bird has achieved the title of an accomplished specialist in the field of Slavics and Religion. Being a non-Ukrainian, he has given an objective assessment of the Ukrainian Studies at Harvard. He has seen the value of our shared accomplishment and the pride derived from them. It is for this that he gives us recognition and his congratulations.

Currently, the Ukrainian Study Centre at Harvard is the only centre that actually functions and creates. It educates young professional and it has the largest properly catalogued and managed Ukrainian library in the Free World. Not only does it research and write new educational works in Ukrainian and other languages, but over sixty Ukrainian works have already been published. Therefore, let us not stop halfway and leave this great accomplishment unfinished. According to our abilities and material capabilities, let us help to complete it. Today, comparatively, a hundred dollars is not really a great sum, especially when deducted from the income tax.

My appeal to you then, dear creators of the Ukrainian Harvard, is as follows: Let us all help, in any and every way we can, to finish this great and vital cause for which our grand-children and great grandchildren, in the Ukraine and abroad, will be most grateful.

Harvard Ukrainian Studies Committee in Canada

P. Jacyk

ФОНД КАТЕДР УКРАЇНОЗНАВСТВА

Проф. Томас Е. Бирд, Queen's College,
Ньюйоркський Міський Університет

Д-ре Процик, Професоре Пріцак, члени родини Кравцевих, колеги-дослідники і приятелі Українського Наукового Інституту Гарвардського Університету!

Це велика честь і приємність для мене брати участь у цьому чотириденному симпозіумі для вшанування десятих роковин програми гарвардської україністики. Я хотів би поклонитись цій шановній і славетній установі щиро як і особисто з огляду на мій борг удячності їй за спрямування мене (при ласкавій допомозі проф. Гораса Грея Лянта) на шлях наукової кар'єри у славістиці. Гарвард усе був вірний своїй традиції щедрої і, більше того, сердечної гостинності для закордонних науковців і чужих культур. Нині маємо всі знамениту нагоду висловити почуття вдячності і пошани поруч із сердечними побажаннями дальших успіхів Гарвардському Університетові та Українському Науковому Інституту.

Великий американський державний діяч, Герберт Горейшо Гамфрі, добре сказав, що промова не мусить бути вічною, щоб бути безсмертною. Попробую мати на увазі це застереження під час цього вечора.

Говорячи на тему Фонду Катедр Українознавства, гадаю, що моїм завданням є тільки висловити те, що вже стало загально відомим. У найкращому разі я можу тільки додати цього вечора елегантну примітку до солідного і позавидування гідного твору, що вже в великій мірі написаний, до справи, що має вже за собою імпульсний перелік визнаних досягнень.

Одною з прикмет розвитку людського роду досліджуваних істориками, є різні типи знань, що витворились на протязі сторіч. Порівняльне дослідження підсуває думку, що з кількох існуючих типів з різними мірлами правди найвиразніше виступають ось-які:

1) Прагматичне знання – знання, як робити те, що хочеться. Універсальним мірилом його правдивості є успіх.

(Українською назвою цього знання є «вміння» – Прим. перекладача).

Зустрічаємось з двома відмінними категоріями цього знання: знання, як поводитись з матеріальними предметами — як зробити знаряддя, заорати поле і т. д.; і знання, як поводитись з людьми — виховати дітей, виграти битву і т. д. Ті з нас, що є батьками думають, що подеколи існує між цими знаннями зв'язок.

2) Теологічне знання — найважливіше на думку вірних, що в ньому

мають свою участь. Головним мірилом правдивості його є боже одкровення.

3) Філософічне знання, з розумом як найвищим мірилом правдивості.

4) І врешті наукове знання, що поєднує два мірила – логічну послідовність і фактографічні докази.

Задумаймося на хвилину над порівнянням поміж широчезним знанням, яке маємо сьогодні в кожній ділянці – прагматичним, теологічним, філософічним і науковим знанням – та скупим знанням, яке етнологи знаходять у племінних суспільствах і яке археологи реконструюють із залишків передісторичних суспільств.

Після того, як історики вивчали цей розвиток за останніх чотири тисячі років, найважливішим висновком із їхніх досліджень є те, що всюди, де тільки наявні достатні доказові матеріали, кожний крок у цьому розвитку був вислідом цілеспрямованої іновації. Деякі з цих іновацій починались людьми, що їх імена збереглись; імена інших загубились і забулись.

Оскільки кожна категорія знання росла на протязі історії таким шляхом – шляхом додавання нового до вже наявного – дозволю собі назвати цей історичний процес творчою еволюцією. (Термін запозичаю від Анрі Бергсона, якого твір «L'evolution creatrice» деякі з вас знають. Правда, що Бергсон застосовував прикметник «творчий» до біологічної еволюції. Я переконаний, що цей прикметник може бути так само доречно застосований до еволюції культури, бо в світі культури що як що, а намірене творення нових видів явищ свідомими діячами можна продемонструвати навіть виразніше).

Є ще інший важливий аспект історії знання. Людство завсіди складалось і складається з безлічі окремих суспільств – племінних і політичних, пізніше церковних і врешті національних, з окремих культурних громад, з яких кожна внутрішньо об'єднана і має більше або менше відмінну власну культуру (або цивілізацію). Іновації започатковуються і продовжуються членами даного суспільства, але багато з них поширюється поза межі цього суспільства, приймається членами іншого і врешті цілої низки інших суспільств. Це те, що культурна антропология (етнологія) називає «культурною дифузією». У результаті такої дифузії дальші творчі додатки до культури, а зокрема до знання, ініціюються поза суспільством, з якого вийшов первісний поштовх, і ці додатки поширюються дальше.

Ми зібрались на цих пару днів, щоб відзначити урочисто, хоч і відпружено та весело, діло творчої культурної еволюції – створення важливого дослідного центру, визнаного осередка систематичного, широкого і регулярного навчання

та одної з найбагатших збірок українських друкованих джерел у цій країні, як з бібліотечними, так і архівними матеріалами.

Святкуємо це однак з дещо мішаними почуттями, бо поряд з радістю з досягнень і з задоволенням з визнання праці Інституту науковим і педагогічним світом діяльність Інституту пов'язана з гострим і гнітючим почуттям відповідальності.

Це почуття неминуче з огляду на специфічну ситуацію, просто кажучи, ненормальну для тих, хто займається Україною і українознавством. Справа в тому, що ті, які живуть поза батьківщиною, мусять великим накладом часу, фондів і психічної енергії зберігати, творити і передавати культуру та свідомість, яку в найкращому разі розмиває, а в найгіршому систематично підриває і нищить кліка, для котрої це речі без значення. Професор Шерех-Шевельов доказав цього яскраво у відношенні до наполегливої кампанії змінювання основи, будови і розвитку української мови. Не треба далеко шукати, щоб спостерегти це саме в кількох інших ділянках, особливо в літературі, історії, політології і, звичайно, в історіографії народу.

Розуміння цього було особливим даром Богдана Кравцева. Бачачи і відчуваючи напад на свою мову, він дбайливо і зумисне підбирав лексику з рідкісних і чудових слів, перлин лексикографічної скарбниці, що ними інкрустував діядему своєї поезії.

Ця допоміжна функція Інституту – легітимізація етнічності – це нове явище, яке можна вітати. Коли молоді українські американці і канадці будуть гордо носити безрукаві сорочки з гордою емблемою Українського Наукового Інституту Гарвардського Інституту – звичайно, в українській мові, коли, сповнені нової свідомості своєї спадщини, носитимуть значки з запрошенням «Поцілуй мене, я українка (українець)» або з реклямою «Що українське, те прекрасне!», зможемо всі тішитись з їхньої гордості як окремої групи, нації. І напевно так само приємним і новим для молодих італійських, німецьких, ірландських, жидівських і африканських американців є заглядання до наукових праць, писаних тут, у Кембріджі, або писання дисертацій в університетах і вищих школах нашої країни з посиланням на цитування «Harvard Ukrainian Studies» та книжок з серії монографії, джерел і документів, окремих відбиток, «Критики» або «Рецензії».

Нарешті є нагода живої і прямої, а не посередньої зустрічі з українськістю.

Вертаючись до моєї філософічної теми, потрібні певні – основно умови, щоб можлива була творча еволюція. Поперше, мусить бути свобода іновацій;

подруге, мусить бути свобода навчання і вивчення окремих видів знання, все одно, де і коли вони повстали. Обидві ці свободи залежали і залежать від зорганізованих тіл, які приймають і зберігають знання і справляють позитивний вплив на суспільства, в яких діють.

Характеризуючи теперішній стан українознавства, проф. Пріцак звертається до 20-х рр. цього сторіччя, особливо до часу, коли Михайло Грушевський повернувся на батьківщину з політичного екзилу. Читаємо в нього ці два болючі речення; «Це була доба, коли українська наука мала майже нормальні (підкреслення моє – Т. Б.) можливості розвитку». А далі: «Але ця доба була надто коротка».

Зазначає він, що в новітніх часах були дві до відчаю короткі доби – від 1894 до 1914 р. у Львові та від 1924 до 1930 р. в Києві – коли українська наука мала те, що можна мінімально називати «сприятливими умовами розвитку». Директор Інституту закінчує думкою, яка пронизує працю Українського Наукового Інституту в Гарварді: «Ясно, що не можна України порівнювати... з більше щасливими народами з науковими традиціями, що розвивались сотками літ безперервно і плекались власними урядами».

Добре сказано «думаєте собі, сидячи над пообідньою кавою, але що це все властиво має спільного з тим, що тут діялось у Кембріджі за останні десять років?»

Є двояка відповідь на це питання. Перша відповідь – це мова конкретних досягнень, що їх можна перелічити.

Збережено історію. «Достойно і праведно єсть», що призадумуючись над цими першими десятима роками, організатори цього симпозіуму попросили нас зосередити свою увагу на “чотирьох сторіччях української друкованої книжки». Це ж бо запис українського розуму. Статистик занотує, що об’єм книгозбірні Інституту потроївся за це десятиріччя. Я відповім, що це недостатньо красномовна аналіза того, того, що тут відбувалось. Дбайлива, вміла, фахова розбудова цієї книгозбірні означала врятування і збереження кістяка певної культури для наших власних дітей і грядущих поколінь.

Порівняймо цю ситуацію – з неминучим сумом – з тим, що діється на батьківщині. Менше як 5% документів із цього ж часу – від XVI до XX ст. – доступні в Українській ССР. Що більше, найцінніші матеріали, найбільш ревелюційні документи періодично зазнають «недолі неповного забезпечення» і навіть у таких речно стережених місцях, як Академія Наук Української ССР, бувають нищені пожежами, коли нібито нікого нема на місці, щоб їх рятувати.

Щасливим контрастом цього є факт, що збірки україніки в цій установі не тільки не мають собі рівних у світі, але й ростуть кількісно і якісно.

Тут, у пуританській Новій Англії – чи могло бути щось більш *in partibus infidelium* з погляду громадян Києва або Харкова? – робиться робота, яка мусить збуджувати увагу громадян тих міст; це робота, про яку дослівно не можна і думати на батьківщині. Вносяться тут на наукове обговорення інші дані, гордо податися на розгляд інші критерії ніж ті, що були знані українській науці в останніх десятиліттях, інший довбуш подає ритм.

Якість, об'єм, ба, цілий підхід до україністики відчутно і, хочеться сказати, назавсиди змінився під впливом праці, проробленої в цьому Інституті за цей короткий кількарічний час.

Дослідницька, наукова і викладацька праця та візія чоловіків і жінок, які надали Інституту його обрисів, принесла те, що можна справедливо назвати «новою свідомістю, новим розумінням, новим поглядом» не тільки на Україну, але і всю східню Європу.

Тут доходимо до другої відповіді, яку можна дати на наше первісне питання.

Змінилась помітно настанова американського високошкільного середовища до східньої Європи. Демографія перших сімдесяти років ХХ ст. впровадила особливу односторонність у славістику в США. Багато важливих рис слов'янського світу ігнорувалось. До інших сторін цього світу ставились поблажливо, а то й з прямою насмішкою. Чи маю це щиро сказати? Український Науковий Інститут Гарвардського Університету визнав існування поважної проблеми і, підходячи до неї відповідально, направляє велике зло.

Інститут діє часом як термостат. В інших випадках служить за систему ранньої остороги. В кожному випадку є він зразком і прикладом наукових критеріїв і наукової чесности. Звичайна річ, усе те, що відбувається на чердаку милого гарвардського ковчега, це не тільки ідеалізм, братня любов і серафимські піснеспіва. Бувають дні, коли проф. Пріцак починає почуватись у дусі знаного напису в одній північноірландській касарні: «Маємо проблему на кожну розв'язку!»

Кажучи поважно, персонал Інституту – професори, працівники, студенти і прихильники – здійснили мрію і внесли нову реальність у свідомість західньої науки останньої чверти ХХ ст. За словами проф. Марти Богачевської-Хом'як: вони зміцнюють викладання і поглиблюють розуміння українських дисциплін. Або, як виразився Менсфілд, вони працюють «не на те, щоб ми були спритні

ще один раз, але щоб ми були мудрі повсякчас». Український Інститут досягнув рівня, на якому дає він міру, за якою інші слов'янські громади у Сполучених Штатах, білоруси, карпатські русини, чехи, поляки, словаки і навіть росіяни можуть перевіряти свої наукові зусилля і судити про свої поважні досягнення.

Ректор Бок сказав у своєму «Відкритову листі» з 9 травня: «Досліди і наука помагають нам пізнати наше минуле, зберегти нашу культуру і побільшити наше розуміння нас самих і навколишнього світу. Дають вони нам постійну критику наших вартостей, нашої поведінки, наших установ і наших суспільних учинків, і користь від цього кінець кінцем має вплив на життя і навчання всіх учнів на всіх щаблях освіти, ба, всіх людей, які прагнуть поширити своє розуміння».

Це веде нас прямо до вас, що сидите за цими столами. Що можна сказати про вас? Ви маєте цю рідку честь і велике вдоволення і гордість з того, що ви творці, співробітники, співучасники – у найширшому значенні цього слова – у цьому змаганні до досконалости на полі досліду і науки. Подиву гідною у справі цих трьох катедр українознавства і цього Українського Наукового Інституту Гарвардського Університету є безпрецентна і видатна підтримка грошової збірки багатьма, багатьма, які, хоч часто самі не могли здобути вищої освіти, захопились візією того, чим є і може бути Інститут. Вони заразились духом пригоди, що проникає всі аспекти життя Інституту, і давали не тільки щедро, але і саможертвенно.

Їхня далекозорість, щедрість і самопосвята означає, що мозаїка людської творчости, що розвинулась в США після 1968 р., матиме одну рясну барву, відбиваючи блискуче красу, мудрість і велич України.

Дозвольте поділитись з вами кінцевою думкою з-під пера Льоренса:

Доки живемо, передаємо життя.

А коли не передаєм життя, життя в нас не пливе.

І якщо, працюючи, вміємо передавати життя нашій праці, ще більше життя впливає в нас, щоб поповняти, щоб бути готовим і пульсуємо життям днями і днями.

Дай, а буде тобі дане – це й далі правда життя.

Привіт вам, давці життя і культури!

THE UKRAINIAN STUDIES FUND

by Professor Thomas E. Bird

Queens College, CUNY

Dr. Procyk, Professor Pritzak, members of the Krawciw family, fellow-students, and friends of the Harvard University Ukrainian Research Institute.

I am greatly honored and pleased to take part in this four-day symposium observing the tenth anniversary of the Ukrainian Studies Program at Harvard. I should like to pay my tribute to this venerable and illustrious institution, a sincere and also a personal tribute, because

of the debt I owe to it (through the kindness of Professor Horace Gray Lunt, 111) for launching me on my own graduate career in Slavic Studies. Harvard has always been faithful to her tradition of generous – and more, sensitive – hospitality to foreign scholars and foreign cultures. This is an excellent opportunity for all of us to express sentiments of gratitude and esteem along with heart-felt wishes for Harvard University's and the Ukrainian Research Institute's continued prosperity.

The notion was well put by a great American statesman, Herbert Horatio Humphrey, that for a speech to be immortal, it need not be eternal. I shall attempt to keep that caveat in mind this evening.

In addressing myself to the topic of the Ukrainian Studies Fund, I take it that my task is merely to try to articulate what is now conventional wisdom. At best all I can do this evening is add an elegant footnote to a solid and enviable composition already well under way, indeed, an enterprise with an impressive litany of achievements already reckoned to its credit.

One of the features in the development of the human family which historians have studied is the types of knowledge which have evolved through the ages. A comparative examination suggests that of the several types – each with different standards of truth – those that can be most clearly identified are:

1) pragmatic knowledge; knowing how to do what one intends to do. The universal standard of its truth is success.

We find two distinct categories of this knowledge: knowing how to deal with material objects — making a tool, plowing a field; and knowing how to deal with people – bringing up children, winning a battle.

Those of us who are parents, think there is sometimes a relationship between the two.

2) theological knowledge – the most important in the opinion of believers who share it. The main standard of its truth is divine revelation.

3) philosophical knowledge, with reason as its supreme standard.

4) And finally, scientific knowledge, which combines two standards, logical consistency and factual evidence.

Let us consider for a moment a comparison between the vast knowledge which we have today in every field – pragmatic, theological, philosophical, and scientific – with the meager knowledge which anthropologists find in tribal societies and which archeologists reconstruct from the remnants of prehistoric societies.

As historians have studied this development during the last four thousand years, the most significant conclusion which one can draw from their studies is that whenever sufficient evidence is available, every step in such development proves to have been a result of purposive innovation. Some of these innovations were begun by individuals whose names have been preserved; others have been lost and forgotten.

Since every category of knowledge has grown in this way during the course of history – by new additions to what had previously existed – I would like to use term creative evolution to denote this historical process. (The term is borrowed from Henri Bergson, whose work, *L'Evolution Creatrice*, is well known to some of you. It is true that Bergson was applying the adjective «creative» to biological evolution. I am persuaded that the adjective can be equally validly applied to the evolution of culture, for in the world of culture, one can demonstrate, if anything – more clearly – that new varieties of phenomena have been intentionally created by conscious agents.)

There is another important aspect of the history of knowledge. Mankind has always included, and still includes, a multiplicity of separate societies – tribal and political, later ecclesiastical, and finally, national – separate culture societies, each internally united, with a more or less distinct culture (or civilization) of its own. Innovations are initiated and continued by members of a particular society, but many of them spread beyond the limits of this society, are accepted by members of another society and, eventually, by members of several other societies. This is what cultural anthropologists call «cultural diffusion». As a result of this diffusion, further creative additions to culture, especially to knowledge, are initiated outside of the society where the original impetus was given, and they expand still further.

We are gathered together during these days to celebrate in formal, albeit relaxed and joyous fashion, an enterprise of creative cultural evolution – a major center for research; a recognized focus of teaching that is systematic, broad, and regular; one of the richest repositories of Ukrainian printed resources in the nation, embracing both library and archival materials.

We celebrate, however, with feelings somewhat mixed because, together with the joy in achievement, the satisfaction at the recognition of the Institute's work by the scholarly and professional worlds, there is a keen and oppressive sense of the responsibility involved in the activities of this institution.

This feeling is inevitable given the peculiar situation, the ordinary abnormality facing those who are concerned about Ukraine and things Ukrainian, namely that those living outside the homeland must – at considerable expense to themselves of time, funds, and psychic energy – preserve, create, and transmit a culture and a consciousness which is at best being eroded and at worst, systematically undermined and destroyed by a clique for whom it has no meaning. Professor Sherekh-Shevelov has demonstrated this graphically regarding the carefully wrought campaign to alter the basis, makeup, and development of the Ukrainian language. One need not search far afield to observe the same processes at work in several other fields, notably literature, history, politics, and of course, the historiography of the nation.

Indeed this was Bohdan Krawciw's special gift, this perception. Seeing and sensing his language attacked, he chose with care and deliberation a lexicon consisting of the rare and the wonderful, the especial gems of lexicographic treasure which he proceeded to mount in the diadem of his poetry.

This ancillary function of the Institute, the legitimation of ethnicity, is a new and welcome phenomenon. When young Ukrainian- Americans and Ukrainian-Canadians will proudly wear tee-shirts with Harvard Ukrainian Research Institute proudly emblazoned on them – in Ukrainian, of course; when – exuberant with a new consciousness of their heritage – they will wear buttons with the invitation: «Kiss me, I'm Ukrainian» or the boast «Ukrainian is beautiful!», we all can rejoice at their pride in their distinction as a group, a nation. But it is certainly equally welcome – and new – for young Italo-Americans, German-Americans, Irish-Americans, Jewish-Americans, and Black- Americans to consult the scholarly works produced here in Cambridge; or, as they go on to the universities and graduate schools of our nation to write dissertations which include references and quotations to Harvard Ukrainian Studies, or titles from the Monograph Series, the Sources and Documents Series, the Offprint Series, or *Kritika*, or *Recenzija*.

Here at last is the opportunity for a vigorous and direct – rather than an oblique – confrontation with being Ukrainian.

To return to my philosophical theme, certain fundamental conditions must be present if creative evolution is to be possible. There must be, first, freedom to innovate; second, there must be freedom to teach to learn specific kinds of knowledge

wherever and whenever they have been developed. Both these freedoms have depended and continue to depend upon organized associations which accept and maintain knowledge and exert a positive influence on the societies within which they function.

In describing the present state of Ukrainian Studies, Professor Pritsak comes to the 'twenties of this century, especially, after Mykhaylo Hrushevskyj had returned to his homeland from political exile. And we read these two painful sentences: «This was a period when Ukrainian scholarship had almost normal possibilities (Emphasis added. – TEB) for development.» And he remarks, «The period was all too short.»

He observes that there have been in the modern era two desperately short periods – 1894 to 1914 in Lviv; and 1924 to 1930 in Kiev – when Ukrainian scholarship had what can minimally be called «favorable conditions in which to develop.» The Director concludes with the thought which undergirds the work of the Harvard Ukrainian Institute: «It is... clear that one can hardly compare Ukraine... to more fortunate nations with scholarly traditions, which have had hundreds of years of uninterrupted growth cultivated by their governments.»

Well and good, you think to yourselves as you sit over your post-prandial coffee, but what exactly does all of this have to do with what has happened here in Cambridge over these past ten years?

There are two kinds of answers to that question. The first is to speak in specifics of the concrete accomplishments which can be enumerated.

History has been preserved. It is fitting and just – *dignum et justum est* – that, in pausing to reflect on these first ten years, the organizers of this symposium have asked us to focus our attention on «four centuries of the Ukrainian printed book». Here is the record of the Ukrainian mind. The statistician will note that the size of the Institute's book collection has trebled in this decade. I would respond that that is not a sufficiently eloquent analysis of what has transpired here. The careful, competent, professional building of this collection has meant that the contours of a culture have been saved, preserved for our own children and for generation to come.

Let us compare this situation, as we will do with inevitable sadness, with the situation obtaining in the homeland. Less than 5% of the documents from this same time-frame – the 16th to the 20th centuries – are accessible in the Ukrainian S.S.R. Moreover, the most precious materials, the most revelatory documents periodically undergo the "misfortune of inadequate security" and, even in such carefully policed precincts as the Ukrainian Academy of Sciences, have been destroyed by fire when, putatively, no one was available to rescue them.

By happy contrast, the holdings in Ucrainica at this institution are not only unparalleled anywhere in the world, but are expanding – quantitatively and qualitatively.

Here in Puritan New England – could there be a place more in partibus infidelium from the viewpoint of the citizens of Kiev or Kharkiv? – work is being done that must stagger the imagination of the citizens of those cities; it is work that, quite literally, could not be contemplated at home. Different data are introduced here to the scholarly discourse; different criteria from those Ukrainian scholarship has known in recent decades are proudly held up to inspection; a different drummer provides the beat.

The quality, the scope, indeed, the entire approach to Ucrainica has been palpably – and I am tempted to say, forever – altered by the work done at this Institute in these few short years.

The research, the scholarship, the teaching, and the vision of the men and women who have given this Institute its definition have provided what can rightly be called «a new identity, a new understanding, a new view» not just of Ukraine, but of all of Eastern Europe.

This brings us to the second kind of answer that can be given to our original question.

The mood of American academe toward Eastern Europe has been significantly shifted. The demographics of the first seven decades of the twentieth century introduced a peculiar myopia into Slavic studies in the United States. There was ignorance of many important features of the Slavic world; there was condescension and outright ridicule of other aspects of that world. Shall I say it candidly? The Harvard Ukrainian Research Institute has recognized a serious problem and in dealing responsibly with it, is redressing a wrong of major proportions.

The Institute functions sometimes as a thermostat; in other cases it serves as an early warning system; always it is a model and exemplar of academic standards and scholarly integrity. To be sure, all that goes on aboard the Good Ship Harvard is not a matter of idealism, fraternal charity, and seraphic hymns. There are days when Professor Pritsak begins to feel much like that famous notice in the army barracks in Northern Ireland which reads: "We have problems for every solution!"

More soberly, the Institute personnel – faculty, staff, students and supporters – have taken a dream, enfolded it, and brought a new reality into the consciousness of Western scholarship in the last quarter of the twentieth century. In Professor Bohachevsky-Chomiak's words. They are strengthening the presentation and

deepening the understanding of Ukrainian disciplines. Or, as Mansfield put it, they are working «not to make us clever for another time, but to make us wise for always.» The Ukrainian Institute has reached the stage where it now provides a measure by which the other Slavic communities in the United States – the Byelorussians, the Carpatho-Rusyns, the Czechs, the Poles, the Slovaks, and – yes, the Russians – can examine their scholarly efforts and judge their serious achievements.

President Bok said it succinctly in his «Open Letter» of March 9 when he wrote: «Research and scholarship help us to explore our past, preserve our culture, and enlarge our comprehension of ourselves and the world around us. They offer us a continuing critique of our values, our behavior, our institutions, and our social practices with benefits that eventually touch the lives and learning of all students at all levels of education and, indeed, of all human beings who seek to broaden their understanding.»

Which brings us directly to you at these tables. What of you? You have the rare distinction and the rich satisfaction and pride of being creators, collaborators, coworkers – in the real sense of the term – in this undertaking to pursue and to achieve excellence in the field of research and scholarship. The remarkable fact about these three chairs in Ukrainian Studies and about this Ukrainian Research Institute at Harvard University is the unprecedented and remarkable support given to the Capital Drive by many, many persons who – although in countless cases, they have not had the opportunity of advanced education themselves – have become excited by the vision of what the Institute means and can continue to mean; have captured the spirit of adventure which informs every aspect of the Institute's life, and have given not just generously, but sacrificially.

Their foresight, their generosity, and their sacrifice mean that the mosaic of human creativity after 1968 will be richly colored and magnificently reflective of the beauty, the wisdom, and the grandeur that is Ukraine.

Let me share a concluding thought with you from the pen of D. H. Lawrence. He wrote:

As we live, we are transmitters of life.
 And when we fail to transmit life, life fails to flow through us.
 And if, as we work, we can transmit life into our work,
 Life, still more life rushes into us to compensate, to be ready
 And we ripple with life through the days.
 Give and it shall be given unto you
 is still the truth about life.

Givers of life – and culture – I salute you.

З ОБІЖНОГО ЛИСТКА КАНЦЕЛЯРІЇ ФКУ В КЕМБРІДЖІ

1. Відпис із Звіту (зведення) УНІГУ університетським властям за академічний рік 1978/79:

Український Науковий Інститут Гарвардського Університету проводить широку програму українознавчих дослідів та студій. В. 1978/79 акад. році Інститут начислював 38 наукових співробітників (члени факультету, гостюючі науковці та аспіранти). Влаштовано 32 сесії семінарів українознавства і 3 чотиро-денні конференції. Відбувалось регулярне навчання в рамках 13-ти різних курсів україністики (головні предмети: історія, література й мовознавство). Видано друком чотири нові публікації; появились три числа другого річника журналу «Гарвард Юкрениєн Стадіс» (разом 392 сторінки). Україніка в бібліотеках Гарварду якісно та кількісно значно збагатилась: на протязі року скаталоговано й описано 4,636 книг; одночасно із триплікатів, чи дубл'тів вислано шляхом обмінювання 1,606 книг бібліотекам Америки та Європи. В курсах літньої школи україністики взяло участь 174 студентів і студенток.

Жовтень 1979

ВИКАЗ ПОЖЕРТВ ОДЕРЖАНИХ В ЧАСІ ВІД ТРАВНЯ 1975 Р. ДО ВЕРЕСНЯ 1979 Р.

\$10,000.00 — Osadchuk, William

\$ 5,100.00 — Danyliw, George W.

\$ 3,300.00 — United Ukr. Combat Org. of Toronto & Hamilton

\$ 3,000.00 — Krepiakevich, S., Q.C.

\$ 2,500.00 — Beaver Transport Ltd (N. Kosick)

\$ 2,000.00 — Jankowski, Stefan. Markevych, V. Trident R. Estate

(M. Iwasykiw). Yaciw, A.

\$ 1,550.00 — Kotowycz, Katherina

\$ 1,312.00 — Luciw, O.

\$ 1,100.00 — Bilobram, J. Moroz, J. & I. Panchyshyn, Theoder & Anastasia,
"Ply" Coop. Toronto. Zaraska, E.

\$ 1,060.00 — Malyska, Iryna

\$ 1,050.00 — Wojechko, Mrs. O. Bolubash, Wol. & Ch.

\$ 1,000.00 — Brotherhood of 1st Division (Tor. Br.). Bruchkowsky, Mykola.

Cardinal, Leo. Chrusch, Harry. Dnipro Fuel Oil Fecowych, Matylda. Fedoriw, W. Jonka, Mykola. Mazurenko, Daniel & Anna. Mazurenko, Wasyl. Nelipa, Paul & Olga. Estate of K. Ostrowski. Safeway Const. (P. Mykulak). Shafraniuk, M. & J. Shulha, Paul & Olga. Stelmach, P. Soroka, Mychailo (Bequest)

\$850.00 — Charchalis, Mykola & Jaroslava

\$650.00 — Ukr. Toronto Credit Union

\$550.00 — Zaputowych, B.M.D.

\$520.00 — Kowalchuk, Pawlo

\$500.00 — Kosick, D. Melodynia, Wasyl. Negrych, Maria & Dmytro

\$400.00 — Chumak, Alexander & Nadia. Savaryn, P.

\$350.00 — Ehnat, Stefania. Romankiw, Teodor

\$325.00 — Fecowycz, Semen

\$300.00 — Bardyn, Ihor. Karpiuk, F. Teng, Richard. Holowachuk, Iwan

\$265.00 — Jasinsky, P. & O.

\$255.00 — Lopacki, Dr. W.

\$250.00 — Chumak, Pawlo, Hrab, Nicholas, Koverko, M. Luczkiw,

Gera, S. W. Royal Canadian Legion (Ukr. Br.), Temchenko, Semen

\$240.00 — Mykytynsky, J. Turczyniuk, Taras.

\$225.00 — Barnaj, B. (Dnipro Welding & Blacksmith, Kopach, R. & A.

Hadzewych, Ivan

\$205.00 — Genyk-Berezowski, Dr. J. & Dr. D.

\$200.00 — Blozowski, Myron, Bihus, Myroslaw & M., Dzura, Hryhor,

Gospodyn, A., Mamalyga, Mrs I., Mojsiak, W., Nazarchuk, Hryhor, Olendy, Eugene, Very Rev., Pylyk, M., Permanet Heat Co., Roslak, R., Suszko B., So-Use Credit Union, Sochackyj, Mychaylo, Sakaliuk, N., Tymofij, Stefan, Witer, Andrij, West Mall Development Ltd., Wojnar, M. & A. Duwalko J.

\$175.00 — Makaryk, I.

\$172.62 — St. Mary's Credit Union

\$150.00 — Bonk, Mrs. H., Boshyk, P., Kowalchuk, S., Kolisnyk, R., Lojko, Iwan, Melnyk, Vera & Children, Pashkovsky, A., Sileckyj, J. D.V.M. Szczyrboty, J., Terpliak, Leonid & Chrystia, Veryha, Wasyl, Wacyk, W., Zazulak, S.

\$140.00 — Ordy nec, T.

\$135.00 — Luciw, Mr. & Mrs. W. A.

\$134.00 — Koroluk, Maria

\$130.00 — Kuszniiryk, Mykola

\$125.00 — Stasiuk, Jack & E., Waschuk, Roman, Hanas, G.B., Matys, Wasyl.

Smereczynsky Marko & Ulana

\$120.00 — Lysy, Michael, Melnychuk, Gabriella, Cheluk, N.

\$110.00 — Bryck, Nikolas, Humeniuk, T. Q.C., Melnychuk, Mychajlo

\$100.00 — Alberta Fuel Oil, Alpha Tile Co., Babych, A., Basarab,

Wiaczeslaw, Besh, A. & T., Bileckyj, Oleksander, Bodnar, Mykola, Boruch, Konstantyn, Bradko Development Ltd., Budyk, Walter, Bzowej, Boris, C.A., Chajkowsky, J., Chabursky, Mr. & Mrs. J., Chabursky, O., Charabarult, Maria, Cheluk, W., Cherniawski, Steve, Cherewko, Jar. M.D., Chorney, A., Chorostil, Y., Chliej, A., Danyliw, M. & S., Debeluk, M. Debera, W. M.D., Didyk, N. Dozorsky, John, Dubalko, J., Dubyk Construction Ltd., Dzioba, Dr. Robert B., Duwalo, W. Didyk, N. Gadacz, Rr. R., Gela, Stefan, Gembatiuk, O., Gertchuck, John, Golowatchuk, N.,

Gulak, B. J., Haluszka, Dmytro & Natalia, Hermaniuk, Maxym, Metropolitan, Holod, M.A., Hnatiw, Andrij, Huley, Dmytro, Hwozdeckyj, M., Jablonsky, J., Kindrachuk, P., Kowalyk, Mike, Kopystiansky, G., Koshil, W., Kosick, J. M. & Margaret, Kosick, K., E. Kost Construction, Kozak, Mychajlo, Kozaruk, Mychajlo, Kraw, Dr. N., Krochmaluk, Apolinaria, Kulchycky, Omelan, Kuchnir, Emilia, Kwas, Joseph, Lacosta, Mr. R., Lawrinskyj, W., Lewyckyj, Stefan, Lohyn, George, Macikowskyj, Wasyl, Malaniuk, Bohdan, Malofij, P., Malowany, W.P., Mandryk, M., Marmash, Bohdan, Maruszczak, Dmytro, Mazurenko, Mr. & Mrs. J., Medycky Fabrics Ltd., Melnyk, P., Mycyk, Dr. M.D., Nakone-tchnyj, M. & I., Nedosczytko, W., Negrych, Petro, North Winnipeg Credit Union, Olanick, Mr. M., Orbit Construction Ltd., Osmak, Mr. J.W.R., Ostapowych, Rev. Bohdan, Padyk, Iwan, Paraschak, Mykola, Pawluk, \$., Peters Construction Ltd., Petryshyn, Wasyl, Piniuta, H., Probizny, Mrs. A., Pyn- dyk, Jakiw, Romanko, Nykola, D., Rosko, S., Samoce, J., Sanitas Pharmacy, Shlachtianchyn, L., Slobodian, N. A., Slobodianyk, H., Sozanskyj, Wasyl, Sozonnyk, Sakina, St. Barbara's Clinic. Stasiw, Iwan. Struk, R. S. (Dr.) Tomkiw, Jaroslaw, Topornycky, Ed. Turczynewycz, T. Uhera, Hryhorij, Ukr. Nat. Fed. of Canada Inc. Woroniuk, Wo- lodymyr, Wynnycky, O. Yaremchuk, D. Yuzyk, Senator Paul. Zakrewsky Rev. R. Zalurnyj, W. Zobniw, Emil. Decyk- Nowadli, Wasyl.

Trocenko, P.

Lawryshyn, M.

Cwiak, Semen. Dumyn, R. Gribowski, Peter. Uzelac, M.

Andruchiw, Mykola. Boruch, Dr. Nadia. Korastil, M.

Mospaniuk, Andrij. Pidwerbeski, Wm. Lukianyschyn, J.

Andrushko, P. Danylyk, Pylyp. Kuryluk, S. Ronish, Joseph,
Shkilnyj, Pawla.

Chorniak, A.

Dawydiuk, E. Gradowsky, E.

Chorniak, Alexander

Alaska Fuel Ltd. Balych, A. Barylak, Deoniz. Basarab, R.

Bayduza, Jeanette. Bilchak, Mykola. Boruk, Wolodym. Borys, Eugene. Bundza, Natalie. Bybyk, W. Chumak, Roma.

Curkowskyj, Dr. R. M. Dankowycz, Andrij. Demianczuk,

W. Dorwin Ind. Drozd, Mr. & Mrs. P. Dubylko, Iwan. Dumyn, Maria. Dumyn, R. Dumyn, S. Dutka, Jaroslaw. Fedoriw, Mrs. Irena. Fedorovych, Olha. Furtak, Joseph. Golowaychuk, Mrs. Justina. Grapko, M. & T. Helen's Grocery. Iwaniw, P. Jaworskyj, Petro. Kalyna Dev. Co. Ltd. Kardash, Mychajlo. Karosevich, E. (Singer) Kebalo, Dr. W. Klancak, Oksana. Klish, W. Klym, Ilko. Klym, Teodota. Klymiw, Teodor. Komar, W. Konkiwskyj, Mr. O. Korcepheleur, H. Kordinski, B. L. Kozy, Nina. Kryvor, W. Kucyj, Mr. S. A. Wasyl. Kudla, Wolodymyr. Kunynet, Wolodymyr. Kurcesba, Pawlo. Kushnir, Michael. Kurylo, T. & O. Luckyj, Irene. Melinyshyn, W. Lupishka, Peter. Maksymiw, Roman. Makohin, H. Maleckyj, Myroslaw. Matchuk, J. McMaster Ukr. Stud. Assoc. Melnyk, Mary Anne. Mishchena, Iwan. Mukutiuk, Dmytro. Mykytiuk, Mr. & Mrs. S. Nazarkewycz, Joseph. Oleksyszak, Damian. Olesnyckyj, Swiatoslaw. Olijnyk, Roman. Osadchuk, Miroslaw. Ouz, Wellald. Palamar, Andrij, Pidhajnyj, Bohdan. Pisocky, Ivan. Port Arthur Prosvita Probodiak, N. Prystay, L. Romanyshyn, N. Rudzik, O.H.T. Sasiunyk, W. Sadiwnyk, W. Semehen, P. Shkilnyk, Ilia. Sholohan, W. Shpikula, Nadine. Sirota, Mrs. Stefaniw, B. & S. Sukmanowski, G. Sybydlo, W. Szolohon, Maria. Szolyto, J. Tarnavskyj, Mrs. Alexandra. Todsijczok, Dr. D. Trachuk, Wasyl. Tracz, Dr. George. Tychojko, Mychaj. Tychyj, M. Ukr. Women's Org. (Sask. Br.) Union Electric. Werhon, S. Winiawsky, Rev. W. Witowych, W. Zarowskyj, Mary. Zubyk, W.

\$45.00 — Burko, T. Gradowsky, E. Husar, Nick. Naciuk, Michael.

Turko, Dr. Roman. Wasylewsky, S.

\$40.00 — Derkacz, D. Horban, M. Kozachok, I. Litwin, Roman. Malanchuk, Dmytro. Mylan, F. Noriak, Mrs. Maria. Prokop, I. Rozak, Nick. Trochluk, John. Winchar, M. & J. Zarowskyj, A.

\$35.00 — Hrycyna, A. Spolsky, Mrs. Maria. Szypajlo, Olha.

\$34.00 — Sawdyk, Mrs. Lida

\$30.00 — Demczyk, Michael. Fitcyk, K. Hawryluk, S. Kalawsky, Dan.

Kostyniuk, Wm. L. Kuszniuryk, M. Kowalsky, M. & M. Maniuch, Myron, Markiw, I. Mudryk, S. Ostrowsky, Mrs. K. Pawlyk, M. Ponomar, Serge. Procki, A.

\$25.00 — Boyko, Prof. W. Chumak, Alex. Czujko, A. Demianiuk, Peter Dorosh, Peter. Federkewycz, Mr. J. Fiktash, M. Flak, John Gauk, W. Gontarskyj, J. Gryshchuk, N. Heritage Trust. Holowacz,

J. J. Holowka, George, Hwozolecky, M. Iwanenko, N. Jakymeczko, D. Karpij, M. Kulyk, W. Klufas, A. J. Klymiw, M. Kurman, Ilia. Mackiw, Tatyana. Manastyrskyj, I. V. Manastyrsky, Dr. S. Musij, P. Mykolunskyj, W. Nazarevich, A. Nosaruk, Mr. W. Ochrym, A. Paraschak, N. Perejma, M. Poniatyshyn, M. Rose, Mr. & Mrs. G. Roud, W. Royko, A. Silecky, Dr. & Mrs. M. Slywinskyj, J. Soroka Yaroslaw. Sosidko, Mrs. M. Stacknyk, Nicholas. Szczerbatyj, Mrs. I. Szewc, M. Terplak, Mrs. Anna. Twerden, J. J. Zachodniak, S. Zadoyko, Alex O. Zakaluzny, W. Zarworskyj, Petro. Karpij, Porfirij. Kordynowec, Iwan.

\$20.00 — Bahyra, W. Bakay, S. Bartoshlik, D. Batiuk, John. Bilous, Julius. Bura, C. Bura, Nikita. Cherniawsky, R. Chodachenko, M. Ciupyk, Anton. Cybulak, Mrs. Lena. Cybulak, Philip. Cycyk, Nick. Danyluk, Wasyl. Fiskewych, Julian. Franko, John. Gavrilluc, Br. & Mrs. D. Gove, Kateryna. Iwanoczko, Mrs. A. Iwanycky, W. Jablonsky, Mrs. N. Janusz, G. Kalyniuk, R. Kisiuk, M. Kislak, D. Kistiok, D. Kolodij, Marko. Koroluk, R. Kotowycz, G. Kowalchuk, P. Krawec, Mr. & Mrs. O. Krywiak, Wm. Kucharski, Michael Kuszniuryk, M. Kyslak, D. Lechow, M. Lys, Michael. Maceluk, N. Malecky, Dr. M. Markaryk, Eugene. Melnyk, Anton, M.S. Moros, H. Mudryk, A. M. Mycak, Dr. Dmytro. Nowoselecky, Dr. P. Petrenico, S. Potoizniak, N. Prociw, T. S. Prytulak, John. Romaniuk, V. Romaniuk, W. Semenenko, H. Serkus, Illia. Shegda, Orest. Shuetz, W. Shwec, P. Sochocky, Julian. Solowij, Stefan. Spyra, Marta. Stuarts Furn. Whse. Szewchyk, W. Szotylo, Mr. & Mrs. J. Szewc, A. Teply, J. Teplyj, Iwan. Wirstiuk, W. Woloshyn, S. Zaraska, E. Zwir, Petro & W. Bernackyj, Jurij

\$15.00 — Czopyk, Mr. W. Czpyk, A. W. Grysiuck, W. Kowshun, M.

Krychovec, K. Lojko, J. Luszezak, Peter. Matchuk, I. Palij, Lydia. Pidhayny, B. Th. Pilkiw, T. Pryslawsky, Wasyl. Romaniw, S. Spiwak, D.

\$12.00 — Martyniw, Walter. Wowk, A.

\$10.25 — Darowsky, W.

\$10.14 — Leschycyshyn, H.

\$10.00 — Bachynsky, Wasyl. Balaban, Paul. Bereza, A. G. Berezowskyj, R. Bezubka, J. Bodnarczuk, Katherina, Boncio, T. Bondar, Joseph. Bulak, Semen. Burka, W. Chlypawka, Mrs. N. Chomycz,

M. Ciokan, Ivan. Cwihun, M. Czaban, S. Dembach, W. Dendar, Wasyl. Diduch, Mr. & Mrs. O. Dowhy, M. Drahanchuk, J. Drawee, Orest. Dvernechuk, P. S. Dutko, Mr. & Mrs. A. Ethelbert Cr. Union. Fedejiko, O. Fitchko, Marian. Gawur, Mr. & Mrs. W. Gonec, Harry. Halaiko, Adam. Hashay, Taras. Hawryluk, Wolodymyr. Hayney, Andrew. Hladylovych, A. Humenny, O. Iwanochko, Mrs. A. Jaremus, J. Kachka, W. Kalymon, A. N. Kinash, J. Kiptily, Mrs. A. Kyrlyuk, John. Kisak, Dr. Eugene. Klymkowych, Sophia. Knysz, Nik. Kobrynsky, Dmytro. Kohut, Ivan. Kolos, B. Komarynsky, W. Komorowskyj, A. Kononenko, Ivan. Kordiuk, R. Korsh, W. Kotulsky, Maria Mykyta. Kowaluk, M. Krepakevich, A. Kril, H. Kurybyla, Stepan. Kusysgyn, W. Lozynsky, John. Maksymec, J. Makowiecki, Andrew. Malan- chuk, M. Margera, Fred. Maryn, N. Maxymiw, Mr. & Mrs. G. Mazurkewich, M. Muchair, John. Mykytiw, Myron. Nepotiuk, D. Ostapchuck, Pauline. Palyniak, Stefan. Petluch, Anatol. Petryk, S. Petryshyn, G. Pidhirnyj. Izydor. Pidlyсны, N. Pokynbvroda, R. Pylypenko, O. Rose, Brent. Sawchuk, W. Schnayder, D. Shkwarok, John. Shtyka, Michael. Silkalns, Mrs. S. Solsun, Michael. Steciuk, Sergey. Stolar, J. Stukalo, Borys & Mrs. W. Suchowersky, Stefan. Sunak, Mike (Mychailo Cyhak. Szolohon, Stefan. Sztunder, D. Tanczyn, S. Terbush, Stefan. Toma, Muzyka. Tretiak, Miss S. Umrysh, Mrs. J. Wachniak, D. Wayda, P. Woicichoski, S. Yemeluk, P. Zlonkewych Family.

Under \$10.00 — \$251.00.

\$184,000,00 — Jacyk Petro

Total: \$286,460.00

Пожертви переслані безпосередньо до канцелярії ФКУ, або посередньо через радієву авдицію Василя Шарвана в Бофало, були або ще будуть проголошені централею ФКУ у Вістях з Гарварду.

Джерело: Закінчим розпочате діло: Український Гарвард при праці. Гарвардський університет. Фонд катедри українознавства. Канадський комітет.

Торонто : [б.в.], 1979. 24 с.

ВИБІР ФАХУ

«Вся пошана індивідуумові... Соціяльна організація не повинна бути мертвою машиною, але живою сукупністю індивідуумів...»

Т. Г. Масарик

Д О Ч И Т А Ч А

В останній час з'явилась цікава течія в суспільстві: з одного боку підвищений інтерес до господарського і морального життя та інтенсивне піклування про індивідуальність членів суспільства, а з другого – змагання до рівності. Але ж наука довела, що рівність може бути лише політична, цеб-то рівноправність, але в жадному разі не рівновартність, бо люде не рівні між собою своєю силою, своїми здібностями, своїм оточенням.

З висновку, що індивідууми різняться між собою якісно, впливає потреба вишукати способи і для найменшого з них бути цінним членом суспільства і бути людиною в повному розумінні цього слова. Кожний індивідуум мусить бути цінним членом суспільства, цеб-то виконувати якусь корисну працю. Як різноманітні здібности людини, так різноманітні й галузі її діяльності. А щоб індивідуум виконував свою працю не лише примушений до того соціяльними й господарськими умовами, але щоб він мав і смак до своєї праці і був задоволений, то треба не лише підготувитись до цієї праці, але й в самому процесі самої праці мати більше приємних моментів, ніж відпорних. З розвитком наук, і технічних зокрема, життя одиниць і цілого людства складається так, що поруч з культурним успіхом виникають і різні такі фактори, що не тільки шкідливо впливають на розвиток одиниць і цілих класів, але й морально псують їх. І життя викликало потребу паралізувати ці шкідливі чинники; з'явилися нові науки, які студіюванням фізіології й психольогії праці, дослідями психогносії і психології людини і т. п. показали, що кожна людина для щастя свого и для щастя загалу мусить зайняти таке місце в суспільстві, яке належить їй, згідно з психофізичними її здібностями і нахилами. „The right man on the right place!“ сказав Тейлор (кожна людина на своє місце). Як же вишукати людині в соціяльному організмі місце адекватне її психофізичним властивостям? Мало ще потягу людини до тої чи іншої праці, – конче треба мати й об'єктивні дані, які б свідчили, що ця схільність не тимчасове явище, викликане випадковими факторами, а впливає з психофізичної структури людини. Такі дані й здобуваються в порадах про вибір фаху. Метою моєї

брошури є познайомити читача з такими «пораднями» в Чехословаччині, звернути увагу на це важне питання і поставити його на порядок денний. Нам, українцям, більше, ніж якому іншому народові треба берегти свої інтелектуальні й фізичні сили, нам треба, щоб кожна одиниця якісно була якнайвища, бо ми не маємо власної держави, і нам треба виявити себе на кожному найменшому місці визначними працівниками, а головне – зберегти енергію, фізичну силу і свіжість духову, які так потрібні нам в нашій визвольній боротьбі. Коли життєздатність і працездатність нашого народу (окремих індивідуумів його) досягне найвищої точки, ми переможемо.

Змагайтесь правильним вибором фаху уникнути дегенерації індивідуума і цілого народу.

18 серпня 1925 р. Прага. Марія Омельченко

I. ЯКІ ЧИННИКИ ВПЛИВАЮТЬ НА ВИБІР ФАХУ?

«Успіх в праці є одною з найбільших таємниць людського щастя».

Соціальний організм так збудований, що кожна людина щось робить і на працю витрачає майже половину свого життя, навіть і при 8-годинному робочому дні. Значить, настрій людини постійно знаходиться під впливом тої праці, яку вона виконує, а цей настрій і забезпечує її щастя. Це ми спостерігаємо в житті кожної людини, починаючи з велетнів науки і включно до найменшого з людей, якого небудь чистильника вулиць.

«Мученики науки» дають багато прикладів: винахідник, що пожертвував який небудь орган свого тіла для дослідів, що терпів голод і холод, або вчений, що ціле своє життя сидить над старими рукописами і т. д., коли поділяється своїми думками з іншими людьми, то очі його горять огнем ентузіязму, бо він задоволений своєю працею. Чистильник вулиць, коли він мусить виконувати цю працю через те, що своєю інтелігенцією, цілою своєю структурою не здібний до іншої праці, теж виконує цю працю свідомо, з охотою, бо знає, що «його» праця не нижча від праці лікаря, бо той і «другий» проводять боротьбу проти шкідливих для здоров'я людства чинників. Такий чистильник теж задоволений своїм станом, бо він не тільки працює, щоб заробити на шматок хліба, але й для добробуту суспільства.

Тому, щоб окремі індивідууми були цінними членами соціального організму і самі були задоволені своїм станом в ньому, треба, щоб кожна одиниця займала в ньому належне їй місце і виконувала свої обов'язки з якнайменшою витратою енергії і часу. Тому треба кожен одиницю суспільства

підготувати й удосконалити до практичного життя, цеб-то до такого заняття, яке адекватно відповідало б її психофізичній структурі. Тільки в такому разі ця одиниця зможе найліпше використати свою енергію не лише для свого добра, але й для загального.

Знайти своє місце в соціальному організмі. Здається на перший погляд, що кожна людина дійсно сама собі вибирає фах, до якого вона має й бажання й здібности. Але, коли проаналізуємо як слід, які саме фактори впливають на людину при виборі заняття (фаху), то побачимо, що навіть і абсолювенти (тки) середніх шкіл не завше свідомо вибирають собі фах. Це видно з того, що студенти (-тки) змінюють 2-3 факультети, або переходять з одної фахової школи до другої. А про молодь, яка кінчає лише початкову або вищу початкову школу, вже й казати нема чого: хіба вона може в 12-15 років свідомо вибрати собі фах? Як часто ми зустрічаємо людей, що тільки наприкінці свого життя пізнали, що вони мають здібности зовсім до іншої діяльності, ніж та, яку вони з такою нехиттю виконували все своє життя. Чи не маємо досить випадків самогубства артистів, малярів, письменників, які запізно вже пізнали, що не мають таланту? Це в інтелектуальній праці. А що-до ремесників, що-до робітників, то якими мотивами керуються тут і батьки, й сама підростаюча молодь, коли вибирають фах? Якби можна було перевести статистику факторів, які мали вплив на вибір фаху, то побачили б, що це таке важне для цілого життя людини й людства питання часто розв'язує або випадок чи нагода, користолюбні міркування, шанолубство, або просто легковажне бажання дитини, що під впливом оточення тимчасово захопилась тим чи іншим фахом.

В минулому головним фактором при виборі фаху була традиція: фах батька переходив до сина, внука, і таким чином витворювався клас духовних, крамарів, військовий, або витворювались цехи, де ремесло переходило від покоління до покоління, так що колись цілі частини міста або цілі села виконували тільки одну якусь працю: шевців, ткачів, малярів-богомазів, столярів і т. д. Здається, що це й добре. Але ж хіба в кожній родині, а тим більше в цілому селі всі діти мають однакові здібности, однакові нахили, однакову тілесну структуру?

Безсумнівні цифри статистики свідчать, що багато людей гине від «фахових хороб», бо, напр. дитина хоровита (з нахилом до туберкульози або з слабим шлунком) іде в шевці або в столярі, – от і гине від туберкульозу або від катару шлунку.

Взагалі, ми мало думаємо про те, чи ж завше доцільно, що наша

підростаюча молодь, оте найкраще, що має народ, вибірає собі той чи інший фах лише тому, що батьки вважають це потрібним, або через те, що це «корисно», або тому, що «дитина має до того бажання», а то ще часто лише тому, що «сусіда порадив» або тому, що такий то «майстер шукав собі учня», або для того, «щоб мій син був паном і не мав мозолів»...

А в теперешній час де-які професії просто таки вважаються або модними (електротехник, шофер), або пожиточними (лікарь, інженэр), або «чистими», порівнюючи з іншими (кравецтво, різбарство і т. и.) І батьки або сама молодь вибірають такий фах. От вже й з моєї практики досить прикладів (зі студіювання порадень про вибір фаху): гарна, мила дівчина, серйозна, – записалась на медичний факультет, добре студіює, успішно, але ж вона така короткозора, що майже сліпа; а їй прийдеться працювати над трупами, а в майбутньому, як лікареві, то й робити, хоч би й малі, операції, – що ж вона там побачить? Як-що вона не змінить у майбутньому свого фаху, то скільки людей загине через такого лікаря? – Або такий приклад: електротехник, добрий фаховець, але підчас монтажів вже кілька разів падав з драбини і два рази так нещасливо, що навіть зломив руку, а потім і ногу. В лікарні на нього звернув увагу лікарь-фаховець ушних хороб і знайшов, що в середньому вусі у робітника є якась певна вада, і через те він не має чуття рівноваги (не може працювати на драбині, на даху). Або такий випадок: шофер (всі тепер хочуть бути шоферами, навіть і самі власники автомобілів) надавив гусей, телят нема й числа, наїзджав 2 рази на людей, а нарешті наїхав на якийсь віз. Коли лікар оглянув його в порадні, то вийшло, що цей шофер має ваду зору і повільну реакцію, – отже, якби навіть і зір у нього був добрий, то вже повільна реакція забороняє йому бути шофером, візником, кондуктором і т. п. Скільки людей могло б загинути за короткий час тільки через фаховця з такою вагою. Отже, скільки лиха виходило з того, що в свій час не пізнали тілесних вад цих людей: пропали даремно гроші, витрачені на навчання, пропав час, якого вже не вернеш, погано було і для цих людей і для інших.

Тепер кожний прагне до того, щоб віддати свою дитину до середньої школи. А чи задумуються коли батьки про те, – яка інтелігенція у цієї дитини? Чи варто, щоб дитина яка не має потрібної для студій інтелігенції, марно тратила свої найліпші роки на те, що потім не тільки не здасться їй для життя, а навіть, крім муки, нічого не принесе їй. Нещасна дитина так-сяк дотягне до 5-6-ої класи, а там – стоп, – «перевтомився»... Шукатиме собі посади урядовця в якій-небудь канцелярії (ще добре коли не вчителя), нудитиметься весь свій вік

над нецікавими паперами, шукатиме розваги в іншій праці (коли не почне пити «горілку»), а вдома, щоб знайти смак в праці, випилюватиме рямки, скриньки, а може й майструватиме щось біля хати. А якби відразу, після скінчення початкової школи, батьки віддали його до фахової школи, то з нього вийшов би, може, столяр-мистець, або різбар-мистець, і він з охотою і приємністю виконував би свою улюблену працю, а, може, був би й творцем у своїй галузі.

Як добре проаналізувати різні випадки, то досить багато знайдемо таких прикладів, тільки ж не всі задумуються, як цього уникнути.

Скільки гине людей від алкоголю. А як би дітей алкоголиків приміщувати в таке оточення і давати їм такий фах, де б менше було спокуси, то, може, не було б і «спадкового алкоголізму».

Ото ж наука й почала боротися проти такого несерйозного відношення до одного з найважливіших моментів в житті людини – до вибору фаху. І наша література, як відбиток життя, вже давно зафіксувала ці факти: напр. згадаймо нашого славного небіжчика Осипа Маковея, – він у своєму оповіданні «Клопоти Савчихи» осудив змагання матері за всяку ціну вивчити свого сина на «пана». Правда, суворі умови соціальні й господарські примушують нашу молодь, навіть ледве одержавши найнижчу освіту, шукати вже собі такого фаху, який скоріше давав би змогу стати на свої власні ноги. Тому й треба звернути нашу увагу на те, щоб добре познайомити наше суспільство з питанням про вибір фаху, щоб наші підлітки не тратили марно своїх сил, здоров'я та часу на вивчення такого ремесла, яке не відповідає їхній психофізичній структурі. Добрим вибором фаху скільки можна уникнути шкоди (її не можна й обрахувати), яку чинять малоздібні люде хоч би в таких професіях, як лікарь вчитель, старшина, державний урядовець, інженер, механик, шофер, виховник (иця), служниця і т. д.

Коли кожна людина буде працювати так, що при найменшій витраті енергії й часу зможе виконати максимум роботи, коли кожна праця буде виконуватись мистецьки, то не буде того даремного витрачення сил і руйнування, що ми їх спостерігаємо тепер; з вищою якістю праці вище піднесеться й промисловість. Не буде інтелігентної й не інтелігентної праці, бо не праця ганьбить людину, а людина працю; можна бути звичайним ремесником і інтелігентною людиною в повнім розумінні цього слова, а це є найвище призначення кожного індивідуума в соціальному організмі.

II. ЯКИМИ МОТИВАМИ ТРЕБА КЕРУВАТИСЯ У ВИБОРІ ФАХУ

Максимум виконання, мінімум виснаги-досягнемо правильним вибором фаху.

У виборі фаху велике значіння має те, до якого саме типу талантів чи здібностей належить даний індивідуум, бо класифікація талантів тісно зв'язана з кореляцією здібностей (цеб-то залежністю між різними здібностями, напр. діти, здібні до математичних наук, радо креслять, а діти, здібні до літератури й історії – радо малюють і т. д.). Що-до кореляції здібностей, то тут існують дві течії: теорія Thorndike, що розум є сукупність гетероклітних здібностей, і теорія Spearmana (обидва учені американці), що кожна людина має лише одну головну здібність, біля котрої групуються всі інші (єдність розуму).

Експериментами доведено, що ні одна з цих теорій в чистому виді не підтверджується.

Біне та інші доводять, що дійсно одна яка-небудь здібність домінує, але вона не виключає інших. А що кожна людина має таку домінуючу здібність, то за нею установлюють і тип талантів.

Біне визнає два головних типи: а) суб'єктивний і б) об'єктивний.

Суб'єктивний (де-хто вживає термін – «романтичний») має такі властивості: вроджена інвенція (винахідливість), ініціатива, значна чутливість, фантазія, нагла реакція. Об'єктивний (або учений, класичний) тип: тверезо описуючий, інтелектуально спостерігаючий, видає з себе лише ту енергію, що її акумулював у собі власною працею, додаючи до неї тільки де-що суто своє.

Що-до класифікації і характеристики типів цікаво познайомитись з поглядами ще де-яких учених.

Ostwald так визначає ці типи як: а) романтичний (нагла реакція) і б) класичний (повільна реакція).

а) Нагла реакція – хуткотямний, розум охоплює відразу багато річей, працює вшир, одразу видає з себе багато енергії, працює з натхненням.

б) Повільна реакція – поле праці вужче, але є здібність до праці вглиб, з обдуманістю, з обережністю. Тому романтики, на думку Освальда, мають багату творчість, фантазію, вони революціонери в науці, в життю.

А класики можуть виконати величезну працю з надлюдською витривалістю; класики можуть розв'язувати сучасні проблеми, поліпшувати наслідки чужої праці. Але свої типи Освальд узяв зпоміж учених і він розбірає їх лише що-до цінності цих типів для науки.

St. Maday: «Kampfer und Arbeiter» характеризує різні типи так:

суб'єктивний тип – жвавий, чутливий, має міцні деструктивні заклади, за короткий час може напружити й використати всі свої сили, – це: бійовник, борець. Об'єктивний тип – спокійний, лагідний, розважливий, має здібности до творчости, має ритм у праці, вміє зберігати силу, щоб виконати як-найбільше; час праці довший і відпочинок короткий.

О. Lippmann: «Psychologie der Berufe» визначає суб'єктивний тип, як тип технічний: живий темперамент, нагла реакція, може розкинути увагу на багато предметів, практичний, у відношенні до об'єкту дедуктивний, праця іде в ширину.

Об'єктивний – гностичний тип, спокійний темперамент, реакція повільна, інтерес і увага зосереджені на одному об'єкті, до об'єкту відношення теоретичне, індуктивне, праця в глибину.

Н. Poincaré в своїй праці «La valeur de la science» суб'єктивний тип визначає, як геометрично- інтуїтивний, а об'єктивний, як аналітично-логічний.

Не буду з'ясовувати як характеризували ці типи інші вчені, такі як Пфейфер, Мейман, Піорковський та інші, бо це було б повторення майже всього того, що вже сказано. Але вважаю, що доцільно додати до цього визначення, що його дав W. Stern: «Diefferentielle Psychologie». (Він відрізняє тип інтелігенції і тип реакції і характеризує ще третій тип – гармонічний, в котрому гармонійно сполучаються властивости обох типів).

З вищесказаного видно, що всі психологи сходяться на слідуєчому: суб'єктивний тип виявляє свої особисті вражіння, викликані об'єктом, міряє світ своїм я, до об'єкту активний, реакція нагла.

Об'єктивний тип пристосовується до об'єкту, ставиться до нього пасивно, реакція повільна.

Нема такого фаху, який би цілком відповідав лише одному якомусь типові талантив, бо обидва типи можуть в багатьох професіях знайти відповідні форми для свого виявлення.

Але ж майже всі психологи сходяться на тому, що суб'єктивному типові найбільше відповідають професії: артиста, маляра, письменника, учителя, винахідника, інженера, старшини, філософа, адвоката,

купця, крамаря, організатора взагалі, провідника (в опозиції), поліція і т. д. З ремесел найбільше відповідають суб'єктивному типові ті, в котрих потрібна імпульсивність, інтуїція, фантазія, смак, творчість, а саме: мистецькі праці з металів, дерева, різбарство, ювеллярство, виріб моделів, фах модистки, вязальниці китиць із квітів і т. д. Об'єктивному типові відповідають професії:

наукового дослідника, математика, адміністративного урядовця, державника, хлібороба. З рукомесл цьому типові найліпше відповідають ті, де потрібна точність, уперта праця, де треба все детально розраховувати, вимірювати і т. п.; це такі фахи: годинникарь, механік тонких приладів, кушнір, мідяник, столяр і т. д.

Біне, крім вищих типів талантів суб'єктивного й об'єктивного, визначає ще два нижчих типа: а) рефлексний й б) почуттєвий.

Рефлексний – це тип, який лише акумулює в собі знання й видає їх з себе без додавання чогось свого вродженого, це звичайні добрі працівники, які виконують ту непомітну «малу» працю, але без них не можливий міцний соціальний організм. «Працю роблять не тільки самі герої, але й люде маленькі та принижені, про яких ще не вміє розповідати історія». Коли людина буде найліпше виконувати й цю «малу» працю зі свідомістю, а ми будемо ставитись з повагою до «малої» праці, то не буде людей «приниженнях», бо ми ж не принижуємось зараз – коли хто з нас почуває себе не сильним тілесно, хто почуває себе негарним фізично – а чого ж би була принижена людина, яка має нижчу інтелекцію, яка виконує оту «малу» непомітну працю?

б) Почуттєвий тип – це рівняється психології створіння, це людина абнормальна. Але коли такій людині дати належну вихову, то й вона не буде тягарем суспільства, а вартим членом. (Про вихову абнормальних надіюсь сказати в іншому місці).

Один з останніх дослідників, психолог-педагог Т.М.Тома, на підставі дослідів над здібностями дітей в школах і по за школою, визначив 16 типів темпераментів. Свою класифікацію Тома будує на підставі чотирьох старих відомих темпераментів: холерика, сангвініка, меланхоліка і флегматіка, і Тома призначив для кожного темпераменту відповідні фахи. До цього він дійшов довголітнім досвідом над своїми учнями та іншими людьми. Він слідкував за успіхами своїх учнів у різних фахах і після закінчення ними науки в школі.

Таким чином при виборі фаху велику увагу треба звертати на темперамент дитини.

Крім того, багато ще є міркувань, якими треба керуватися при виборі фаху; у цьому короткому нарисі буде зазначено їх і, хоч в кількох словах, сказано про значіння їх для індивідуума і об'єкта.

Як тільки приступаємо до вибору фаху, то зараз же перед нами стають суворі соціальні й господарські умовини, напр. у фаху – ринок праці, попит і подання, платня, кошти на навчання, кошти на відчинення власного

підприємства (лікарні, майстерні і т. д.).

Той, хто вибирає собі фах, мусить брати на увагу і господарський і соціальний стан своєї родини: зарібок батька, число дітей, чи є відповідна школа в місці, де він мешкає і т. п. Ці фактори в теперішній час, коли так мало в нас шкіл взагалі, а фахових ріжних типів і поготів, коли господарські і суспільні умовини життя українського народу такі тяжкі, відіграють, я гадаю, головну роллю. Яка б не була здібна дитина, нехай вона виявляє й вищу інтелігенцію, але, як нема близько школи, а батькі бідні, то в такому разі лише громадянство може прийти на поміч, як це робиться напр. у Чехів. Коли в порадні досліди і шкільна характеристика констатують у дитини надзвичайний таланти, то або приходиться на поміч «Соціальне опікування молоддю», або якась благодійна інституція і утримують дитину в тій школі, де вона має вчитися для розвинення свого таланту. А в Австрії тепер існує вже шість шкіл для особливо здібних дітей, і вони вчать там на державний кошт. Менше здібна дитина вибирає таке ремесло, яке найбільше відповідає її здібностям, але береться під увагу стан фаху – чи нема в ньому перепродукції, або чи не конкурує з цим ремеслом машиновий промисел. Ліпше всього вибирати такий фах, де б можна було працювати самостійно, цеб-то, де не треба багато коштів на відчинення майстерні, канцелярії і т. п., в противному випадку фаховець, якщо йому бракуватиме власних коштів, примушений буде вічно працювати у господаря. До професій, де є перепродукція, можуть вступати лише незвичайно сильні, щоб успішно конкурувати.

Другий ряд чинників при виборі фаху – чинники формальні: предмет і спосіб праці, місце, де виконується праця і при яких умовах. Звичайно з'ясовується (в порадні, в школі), яким предметом дитина радо цікавиться, до чого виявляє найбільше симпатії, інтересу.

Предметом праці можуть бути: думки, особи, річі; способи праці над ними можуть бути такі: аналізувати, досліджувати, класифікувати, описувати, творити, виробляти, виховувати, піклуватись ними і т. д.; місце праці: чи в помешканні, чи під землею, в повітрі, на воді і т. д.; як саме виконується: стоячи, сидячи, в холоді, в теплі і т. д. Ліпман технічним факторам надає багато ваги – не розмір, а спосіб праці, предмет, струмент, місце викликають у людини або любов, або нехоть до праці.

Третій ряд – чинники фізіологічні і гігієнічні: яких тілесних властивостей вимагає від робітника дана праця, який вплив може мати фах на здоров'я дитини і на її окремі органи? Структура тіла в дитини, стан здоров'я, вади в

окремих органах, здоров'я батьків і т. д.

Скільки людей гине від фахових хороб, калічиться підчас праці, хоріє на нерви і т. п. Здається, що праця – це якийсь Молох, який пожирає людей. Але, як глибше проаналізувати і пізнати досвід лікарів і соціальних працівників, то побачимо, що вчасно переведений лікарський огляд запобіг би у багатьох випадках тим хоробам. До фаху, що вимагає доброго здоров'я треба віддавати дітей не тільки здорових, але й уважати, чи не хоріли батьки на туберкульоз та інші хороби, що ослабляють організм нащадків. Або для дітей, що вступають до середньої школи – чи запасу їх сил та здоров'я вистачить на те, щоб не тільки пройти середню школу, але потім ще й вищу? Одним словом, психофізична структура дитини мусить бути докладно вистудіювана, – а це можливо лише при співпраці лікаря, психолога й педагога.

Ще один фактор, який теж треба брати на увагу при виборі фаху. Це – етичний фактор. Фах вимагає певних моральних властивостей, але один фах шкідливо впливає на моральність тим, що наражає на спокусу, а другий, навпаки, – вимагає від фаховця суворого життя, повздержливости, а тим самим і виховує його морально.

При виборі фаху все це теж треба брати на увагу. Фахи, що в моральному відношенні негативно впливають на людину, можна радити тільки дітям з міцними основами моральности, треба добре знати родину й оточення дитини, щоб ясно було, чи не має вона моральних вад через спадковість. Людям, що мають нахил до моральних хиб, не можна вибрати такі фахі, де працюють при високій або дуже низькій температурі, бо там фаховець потребує напоїв, або щоб задоволити згагу, або щоб зігрітися; теж не можна вибрати службу в ресторанах, винарнях і т. д., бо умовини такого фаху будуть сприяти розвиненню алкоголізму. Людям, що не можуть дотримувати таємниць, не можна вибрати фахів лікаря, соціального працівника, секретаря; люде, з нахилом до крадіжки, не можуть працювати над дорогоцінними металами. Люде боязкі не можуть бути поліцаями, лісниками, будівничими, малярами і т. п. Дітей нервових треба віддавати до вивчення таких фахів, що виконуються на свіжому повітрі, в безпосередній близісті до природи. В цьому короткому нарисі не можна всього обхопити, через те й подаю лише де-які відомости.

Щоб спеціально зібрати та опрацювати всі матеріали на тему «вибір фаху», треба було б написати не маленьку брошурку, а грубу книгу на цілі сотні сторінок.

Крім того потрібно окремо говорити про вибір фаху жінкою (якому

питанню я і присвячу другу брошуру), бо жінка при виборі фаху мусить, крім вище вказаних мотивів, керуватись ще іншими – своїми психофізіологічними окремінностями, а також вибір фаху для жінки тісно зв'язаний з жіночим питанням.

ІІІ. ПОРАДНІ ДЛЯ ВИБОРУ ФАХУ В ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНІ

Раніш, ніж говорити про поради в Чехословаччині, вважаю своїм обов'язком сказати скільки слів про те, як і де взагалі виникли ці інституції.

Першу пораду організував Франк Порсон в Бостоні 1908 року. З взірцем, що його дав англійський вчений, почали організувати поради майже по всіх культурних державах. Ми на Кубані теж зацікавились цим і старалися хоч теоретично пізнати цю діяльність і стали вживати в школах тести, анкети для досліду психічних здібностей і нахилів дітей. Підчас студій в Петербурзі авторів цих рядків довелося детально познайомитись з психологічними лабораторіями при Педагогічній Академії Нечаєва, при Психоневрологічному Інституті, під керівництвом Бехтерева, і з психологічною лабораторією в Солянному Городку при Музеї військових шкіл – під керівництвом проф. Лазурського, але це не були поради, а лише лабораторії, де провадилось досліджування психофізичних здібностей дітей для потреб педагогіки (псигографія в школі).

З пораднями в Німеччині, Швейцарії, Франції, Англії довелося познайомитись тільки з літератури. Перебуваючи потім в Чехословаччині, я використовувала досвід Чехів і простудіювала тут практично поради, а що чеські працівники на цьому полі пильно стежать за розвитком цієї праці за кордоном, то ми маємо тут змогу студіювати поради, що стоять цілком на рівні сучасного стану науки в цій ділянці психофізичного досліджування людини. Тепер і на терені України існують відповідні інституції – напр. в Харкові «Всеукраїнський Інститут Труда».

Цікаво знати мотиви, якими керувалась кожна держава, організуючи поради. Америка, якій належить первенство в цій ділянці, перші свої досліди почала, бажаючи якомога раціональніше і як найповніше використати працю робітника. Американці з гаслом Тейлора — „Кожна людина на своє місце”, що брав на увагу продукцію машини, звернула увагу й на самого робітника. Психологічні лабораторії дали змогу психотехнічному дослідові аналізою окремих функцій, що їх виконує робітник в різних фахах, визначити яких саме психічних здібностей і нахилів треба для того, чи іншого фаху.

Німці, щоб використати весь науковий досвід для успішного ведення війни, організували психологічні лабораторії при військових автових парках, телефонних центрах і т. и., щоб, переводячи там досліди над всіми бажаними нести службу телеграфіста, телефоніста, шофера і т. д., з'ясувати, хто з них найздатніший до тої чи іншої служби. Після війни, що так зруйнувала господарство всіх держав, німці, щоб скорше направити свої величезні втрати, щоб привести свою промисловість в довоєнний стан, стали використовувати досвід психологічних лабораторій (такий багатий) для піднесення працездатности робітника. Це цілком зрозуміло. Головним фактором в господарстві держави є робітник, і коли піднести працездатність його, то зліпшиться і якість виробу і піднесеться промисловість. До організації порадень в Німеччині причинились найліпші люди нації: найвидатніші вчені, громадські діячі, найвизначніші комерсанти й промисловці.

Тепер в Німеччині ні одна фабрика, ні одна майстерня, ні один добрий майстер не приймають учня або практиканта без посвідчення порадні для вибору фаху. В кожному місті з 20.000 мешканців існують порадні.

Англія, Франція, Швайцарія організують порадні, удосконалюють наукові методи досліджування, видають відповідну літературу.

В Чехословаччині першу порадню відчинено в Празі року 1921, а тепер такі порадні існують по всіх великих містах, і з кожним роком відчиняється їх все більше й більше. Найвидатніші люде з ріжних кол чеського громадянства не тільки взяли участь в організації першої центральної порадні, але й провадять далі працю для розвинення діяльности на цьому полі.

Мотиви, які спонукали до організації порадень в Чехословаччині, були ті самі, що й в інших державах – бажання поліпшити господарство й промисловість, а крім того ще третій мотив, найсильніший – моральний, що впливає з самого єства славянства, з його ідеалізму, з любові до свого народу, бажання причинитися до того, щоб кожна людина в своїй праці знаходила не лише кавалок хліба, але й задоволення, приємність од своєї праці. Правильний вибір фаху сприяє тому, що кожна одиниця буде найліпше виконувати свою працю, свої обовязки, а цим піднесеться добробут і цілого народу. При тому демократичному устроєві держави, який існує в Чехословаччині, кожний громадянин має змогу взяти участь в будованні своєї держави, свого добробуту, кожний може втілити в життя свої ідеали, свої бажання. Щоб цього досягти, треба кожній одиниці одержати таке виховання, таку освіту, яка б відповідала всім найліпшим нахилам і здібностям цієї людини, а порадня для вибору фаху й

допомагає цьому, бо дає не тільки пораду у виборі фаху, але й дбає про те, щоб примістити дитину або до відповідної школи, або до відповідної майстерні, коли той, хто одержав пораду схоче послухати її. Організація порадень в деяких державах йшла згори, від державного уряду, але в Чехословаччині ініціатива вийшла від самого громадянства, на що взагалі треба звернути увагу. Тут майже всі інституції, що піклуються вихованням дітей, студіюють методи й засоби поліпшення соціального й господарського стану суспільства і т. и., зорганізовані в Чехословаччині самим громадянством, або ліпше сказати його «Elitě» – його ліпшими людьми.

Порадні в Ч. С. Р. існують на підставі статуту Товариства Порадень для вибору фаху. Першу порадню зорганізовано було в Празі р. 1921 Тепер це – «Централья порадень для вибору фаху».

До 1921 р. Порадня була тісно звязана з другою дуже цікавою й потрібною для кожного народу інституцією – «Масариковою Академією Праці», при якій існує Психотехнічний Інститут. Але практика показала, що Порадня мусить мати чисто практичне завдання – точно класифікувати молодь щодо її здібностей, при виборі фаху. А Психотехнічний Інститут студіює способи психотехнічного досліджування і встановляє наукові методи для досліджування психофізичних здібностей, потрібних для того чи іншого фаху. Порадня вживає всіх вже перевірених наукою психотехнічних метод. Завданням Центральної Порадні є планомірно організувати порядні по цілій Ч. С. Р. та зосереджувати в собі працю всіх порадень для вибору фаху. Для досягнення цієї мети Ц. П. відчиняє секції праці при повітових управах Чехословаччини, пропагує ідею організованої порадні для вибору фаху і пробуджує інтерес до неї серед громадянства, розв'язує принципові питання в цій ділянці, складає статuti, видає підручники, підтримує працю філій, робить пропозиції і дає вказівки, об'єднує працю всіх порадень шляхом обміну досвіду свого й філій, скупчує весь матеріал і складає статистику, підготовляє діячів-фаховців для порадень. Для цього Порадня провадить величезну працю. Крім того улаштовує: виклади для широкого громадянства, збори всіх тих, хто цікавиться цією працею, вистави в Празі і в інших містах Чехословаччини, посилає свої експонати на закордонні вистави, видає метелики, плакати, брошури і свій часопис; складає підручники того чи іншого фаху; стежить за розвитком порадень за кордоном, посилає туди своїх співробітників, улаштовує екскурсії за кордон, бере участь в конгресах і з'їздах; випускає книжки та інші публікації, що торкаються праці в пораднях; досліджує вимоги й умовини в

ріжних фахах, систематизує зібраний матеріал; за допомогою вчених і наукових інституцій встановляє методи досліджування психофізичних здібностей людини; улаштовує курси для фахової освіти порадників, провадить практичні справи з порадниками і влаштовує з'їзди співробітників порадень.

Всю працю провадить Порадня в тісній співпраці з учителями, лікарями, соціальними діячами і т. д. Щоб хоч почасти уявити собі, хто саме й які саме інституції співпрацюють з Пораднею, перерахую, або перелічу: найголовніші: Міністерство Соціальної Опіки, М-во Здоров'я, М-во Хліборобства, М-во Промисловости Педагогічний Інститут Коменського, Інститут Охорони рукомесл, Педологічний Інститут, Інспекторат рукомесних шкіл; всі шкільні інституції і всі учительські організації, також організації лікарів. Школа Соціальної Опіки, Робітнича Академія, різні Бюра Праці, Централя Праці і т. д. Крім того, окремі вчені, громадські діячі і т. д. беруть участь у праці Центральної Порадні. Ось де правдивий шлях праці на користь свого народу.

Працюючий персонал Порадні такий: 1) Генеральна секретарка Централі – вона теж і голова працювального Комітету, 2) порадниця студенського відділу порадні, 3) лікарка для обох відділів, 4) тестатор фахового відділу, 5) гігієнічний порадник фахового відділу, 6) психолог студенського відділу, 7) порадниця фахового відділу, 8) психолог фахового відділу.

Ця Порадня дуже добре споряджена машинами, ріжним приладдям та підручниками, що ним користаються при дослідах для визначення психофізичних здібностей і нахилів, а також при дослідах над інтелігенцією дитини. Тут користуються ріжними тестами, колекціями, зробленими в закордонних психофізичних інституціях і пораднях для вибору фаху, але Порадня пристосовує їх до потреб чеського народу, бере на увагу характер свого народу й місцеві умови і т. и. Аж дивно – як багато зроблено за такий короткий час, всього за чотирі роки існування Порадні! Не тільки зложено реєстр фахів, а й зробено характеристику їх – в цілих монографіях, на підставі дослідів вчених-фаховців, працівників на цьому полі, дослідників. В цьому році Ц. пораден видала добрий підручник для працювників в пораднях й для тих, хто цікавиться цією галуззю діяльності. Як же провадиться праця в пораднях? Порадня для вибору фаху розділяється на два відділи: фаховий і студентський

У фаховому відділі Порадні даються поради всім дітям, що скінчили початкову, або вищу початкову школу і хотять вступити або до якоїсь майстерні, або до фахової нижчої школи. Крім того, Порадня дає поради і підростаючій молоді, що вже навчається, або працює в майстернях, але хоче

змінити свій фах. Перед порадою, що її дає poradnik (иця), дитину досліджують лікарь і вчений фаховець (того фаху, що його хоче вибрати аспірант), соціяльний працювник виявляє соціяльні й господарські умовини родини заінтересованого, психолог досліджує здібності, вчитель дає характеристику дитини або майстер – підлітка; довідуються про погляди батьків або опікуна на фах, вибраний дитиною. Потім беруть на увагу всі ті моменти, які перечислені мною в частинах I і II, а тоді poradnik на підставі всіх даних, з приладами (ляльки, забавки) практично виявляє до чого в дитини нахил і радить той чи инший фах, знову таки взявши на увагу всі фактори. (Долучаю 6 малюнків які лише почасти показують, як робляться досліди над дитиною). Крім того, фаховий Відділ дає всім, хто бажає вибрати собі фах, інформації про умови навчання, про господарське становище в промисловости того чи иншого фаху, але дослідів над дорослими не робиться, бо всі тести, підручники то-що пристосовані лише для дітей – для дорослих треба мати окремі тести, а на це Порадня ще не має коштів.

В Студентському Відділі пораду дають: 1) абсольтентам початкової і вище-початкової школи, які хотять вступити до середньої школи (пораду власне дають батькам або опікунам), 2) абсольтентам вище-початкової школи, які хотять вступити до якої не-будь фахової школи, 3) абсольтентам всіх типів середніх і фахових шкіл, які бажають або змінити школу, або вступити до якоїсь вищої школи, 4) студентам і абсольтентам всіх вищих шкіл, які бажають вибрати собі практичний фах. При порадах фаху беруть на увагу успіхи досліджуваного в школі і його поведінку, на підставі свідоцтва школи. Крім того одержують докладну характеристику від учителя, і від батьків і для цього користуються анкетами (окремий аркуш). В бесіді з аспірантом і з його батьками з'ясовується плани, інтерес, погляди, бажання що-до тих студій чи фаху, який хоче вибрати абсольтент (ка). Лікарь досліджує дитину або підлітка, коли poradnik вважає це потрібним. Досліди над інтелігенцією дитини робляться, щоб з'ясувати чи здібна ця дитина до студій в середній і вищій школі. І в цьому відділі кожний абсольтент середньої школи, або студент вищої можуть одержати інформації про все, що торкається якої небудь вищої школи або якого небудь фаху. Як дослід робиться так і інформації даються в обох відділах безплатно...

Порада подається на слідуючих підставах: про всі фахи індивідуально (не шаблоново), не вимагається, щоб аспірант вибрав той фах, який радиться, береться на увагу погляди і бажання дитини і батьків, про результати дослідів і характеристика школи заховуються в таємниці, порада дається лише

порадником (цею), порада дається методом елімінації, цеб то не підходящий фах твердо відкидається, пояснюється його шкідливість, але не грубо, – і порадник мусить зацікавити дитину іншими фахами, які відповідають її здібностям. Все це провадиться конкретно.

Як я вже сказала на початку цієї частини. Порадня не лише радить і сприяє тому, щоб дитина могла дійсно одержати ту чи іншу відповідну освіту, або вступити до тої чи іншої майстерні (коли заінтересований на це згоден), але й стежить далі за тими, хто одержав пораду, незалежно від того, чи послушали вони поради чи ні. Нагляд підтримується через учителів, через майстерні, соціальне опікування і т. д., які подають відомості про успіх, моральність і т. п. Стежити за тими, хто послухав поради легко, бо вони реєструються в Порадні і одержують легітимацію і здебільшого радо самі повідомляють Порадню, в якій школі, або в якого майстра і т. д. вчаться чи працюють. Мало випадків взагалі, щоб той, хто послухав поради перестав підтримувати звязки з Пораднею. Між тими, хто не послухав поради, такі випадки частіші, але загалом, ті, що звертались за порадою, робили це свідомо і тому радо йдуть назустріч Порадні в її праці. Коли ж трапиться, що звязок з Пораднею поривається, то Порадня, завдяки співпраці з організаціями, про які вже згадувалось вище, все ж таки може дізнатись, де той хлопець, чи дівчина, що використали, чи не використали дану пораду. Окремими анкетами які теж таємні, стежать через школи, через майстерні за успіхом дитини. І дійсно тільки тоді, коли кожний, що над ним переведено досліди, не зникає з очей дослідника і коли скільки років після поради можна стежити за його навчанням, його поведінкою, його працею, а також і студіювати всі умовини, в яких наука чи праця відбувається, – тільки тоді можна удосконалити методи праці в пораднях і ліпше простудіювати індивідуальність дитини, чи людини взагалі.

По даним статистики фахової порадни за 1924 р. (дослід проведений був в 1923 р.) успіх аспірантів: не послухало поради 14%. Послухало поради 86%.

Успіх в рукомеслу	Які керувалися порадою:	Які не керув. Порадою
а) визначно	39,88%	8%
б) дуже добре	50,76 %	36;
в) добре	3,32 %	6%
г) незадовольняюче	6,04 %	50%

З тих, хто послухав поради, аморальних оказалось 7,54% тай то спріяли тому різні чинники – а не повага дитини, наприклад: не чепурна мати посилала сина, який був учень в крамі – в брудному вбранню, а одного самі батьки взяли від майстера на де-який час, третій – спочатку був гарний хлопець і в майстерні були ним задоволені – а потім почали скаржитись на нього, що він якийсь став нервовий (як раз наступив перехідний зріст (puberta)).

З тих, хто не послухав поради й вибрав собі фах не доручений пораднею, аморальних було 13,78%.

уу	П.шк:	В. П. шк.	Реал.	Реформ. реалка	Р.гім.	Клас. гімназія
Прийшло до порадні	300	3				
Бажали вступити		2	99	46	128	28
Дана порада вступити		48	60	43	102	25

Статистика порадні студентського відділу теж дає цікаві цифри: з тих абсолювентів початкових і вищ. поч. шкіл, які не послухали поради й вступили до середньої школи всі 99% дали неуспіху в перший, а бо другий рік навчання, а ті, хто послухав поради – майже всі 100% дали успіх. Таблиця, яку прикладаю, з'ясовує, як розподіляються бажуючі до тої чи іншої середньої школи.

З ціх цифр видно, що не завши можна керуватись своїм бажанням студіювати ту чи іншу школу. Неможливо привести, наприкл., статистику аспірантів, над якими було проведено досліджування з боку здоров'я, бо стан здоров'я дитини має велику вагу при виборі студій, а в сучасний мент – особливо, бо немаємо ще так званих шкіл „в природі" для кволих дітей, а між фізично-слабими дітьми багато дітей з високою інтелігенцією, то при умовах навчання інших – діти ці – дали б добрі наслідки, а то такі діти залишаються мало розвиненими.

Як вище сказано, в порадні береться на увагу всі мотиви, всі чинники, які виявляються у кожній одиниці інші, й тому порада не носить в собі шаблонности.

Вплив того чи іншого фаху на людину не завши виявляється в перший чи

другий рік, але часто пізніше, а тому й спостереження поради мусить бути не рік, не два. Це серйозна й не легка праця, але, як я спостерегла в Чехословаччині, – вона провадиться уперто, залюбки. Таким чином, й поради в Чехословаччині за 5 років існування здобули собі певне місце в культурній діяльності про безпеку молоді.

По зразку центральної поради працюють і всі поради в інших містах Чехословаччини.

Щирі, горливі працівники в цій галузі соціальної опіки в Ч. С. Р. змагаються, щоб порада для вибору фаху була узаконена, щоб без висвідчення поради ні один майстер, ні одна майстерня не приймали учнів. І напевно такий закон буде проведено, бо Чехословаччина, як цілком демократична держава, уважно прислухається до голосу своїх громадян і не дає зникнути добрій ініціативі.

Приходять на думку слова одного відомого чеського соціолога професора Фоустки „Щоб соціальна опіка над молоддю досягла своєї мети – мусить бути в свідомих руках». За три роки своєї праці з чеським громадянством, в де-яких чеських організаціях і студіюючи різні галузі соціальної опіки в Чехословаччині, я спостерегла, – що справді ці слова професора Фоустки здійснено.

Опіка над молоддю, скарбом всякого народу, є в руках чеського громадянства.

ЛІТЕРАТУРА

- Amar. J. – Organisation physiologique du travail. Paris. 1917.
 Amar J. – L'orientation professionnelle. Paris. 1920.
 Bernstein R.: Arbeit und Gesundheit. Munchen, 1921.
 Binet A.: L'observateur et l'imaginatif.
 Claparède E.: L'orientation professionnelle. Geneve, 1923.
 Driml K.: Minimální požadavky dětské péče. Péče o mládež r. II., 4.
 Dienemann F.: Die gesundh. Grundlāgen f. gewerbl. Arbeit und Taylorsystem. Dresden-Neustadt, 1920.
 Doevenspeck H.: Taylorsystem und schwere Muskelarbeit. Leipzig, 1923.
 Fontègue J.: Le choix d'un mètier et les aptitudes physiques. Paris. 1922.
 Grotjahn: Sociāle Patliologie. III. Aufl. Berlin, 1923.
 Gilbreth F.: Základy vědeckého řízení práce. Praha 1924.
 Joteyko J.: La science du travail et son organisation. Paris. 1917.
 Lauber H.: Handbuch der arztl. Berufsberatung. Berlin-Wien. 1924.
 Lówy J.: Die Klinik der Berufskrankheiten. Wien-Breslau, 1924.

- Lipmann O.: Psychologie der Berufe (Handbuch der V. Psych.) Munchen. 1922.
 Lipmann O.: Berufseignung, Berufswahl u. Berufsberatung. Berlin, 1922.
 Maday St.: „Kámfer und Arbeiter.“
 Munsterberg H.: Psychotechnik. Leipzig, 1920.
 Mauvezin M.: La rose des métiers. Paris 1922.
 Nobécourt P.: Hygiène sociále de l’enfance. Paris, 1921.
 Ostwald W.: Grosse Mánnner. 1909.
 Piorkowski K.: Die Psychische Eignung. «erufswahl und Berufsberateung.» 2.
 .Aufl. Berlin. 1920.
 Poincaré H.: La valeur de la science. Paris.
 Procházka F.: O nemocech živnostenských. Lid. rozpr. lék.. 104, Praha 1911.
 Poppelreuter W.: Allg. method. Richtlinien der prakt. psych. Begutachtung.
 Leipzig. 1923.
 Růžička S.: Základy národního zdravotnictví. Praha. 1922.
 Schultze: Die moderne Seelenlehre. Leipzig. 1921.
 Stern W.: Differentielle Psychologie. Leipzig.
 Schreiber G.: Hygiène sociále de l’enfance. Paris, 1921.
 Scholz L. – Gregor A.: Anomale Kinder. III. Aufl. Berlín, 1922.
 Thiele A.: Hygiene der Arbeit die Grundlage der Arbeitsrationalisierung.
 Dresden, 1920.
 Thorndike: Mental and sociál measurement. New-York. 1913
 Špaček S.: Práce a hospodárství. Praha, 1916.
 Špaček S.: Práce a technika. Praha, 1920.
 Špaček S.: Orgamsace práce. Praha, 1920.
 Winter G.: Der Taylorsystem. Leipzig, 1920.
 Zapletal .J.: O volbě povolání žactva pomocných škol. Úchylná mládež, I., 2.
 Zpráva o činnosti ústředí poraden pro volbu povolán! Z A r. 1923, 1924.
 L’orientation professionnelle Bruxelles, 1923.
 L’orientation professionnelle Paris.
 Die praktische Psychologie – Leipzig. 1919.
 The Journal of the National Institute of Industrial Psychology. London 1922, 23.
 Ústředí poraden pro volbu povolání Péče o mládě: IV., 8.
 Správná' volba povolání Praha, 1925.
 Prof. Dr. Foustka Bř.: Péče o dítě. Praha 1915.
 Нечаев Ал. – Очерки психологii для воспитателей и учителей.
 Рубинштейн. – Очерки педагогической психологii.
 Труды всеукраїнського інстит. Труда, вип. I. Харков, 1922.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ВИХОВНА СТРУКТУРА ДРУЖИН СУМ УСТРІЙ ДРУЖИН СУМ

ВСТУПНЕ СТВЕРДЖЕННЯ

Дружини СУМ – це друга організаційно-виховна частина у системі СУМ. Першою частиною є Юнацтво СУМ у віці 6-18 років життя. Дружини СУМ – це виховна спільнота української молоді у віці 18-30 років життя, яка становить основу СУМ, цебто дійсних членів з активним і пасивним правом голосу та правом вибирати і бути вибраним на всі керівні пости Спілки. Дружини СУМ – це період активного формування світогляду, набування освіти і громадського досвіду та поступенне передавання свого знання працею в Юнацтві СУМ.

В Дружинах СУМ молодь має розвинути свої таланти та вдосконалити характери, завершити національне виховання і світогляд згідно з гаслом «Бог і Україна» та в душі виховних ідеалів практично включитися в працю і боротьбу за духову самобутність та державну самостійність України...

ДРУЖИНА

... Дружина СУМ є організаційно-виховною клітиною Осередку СУМ, завданням якої є гуртувати Дружинників однорідного творчого зацікавлення різногранного духового соціального і матеріального життя людини. Число членів Дружини залежне від величини Осередку СУМ; не менше 5 і не більше 15 осіб. Найкраще працювати в Дружинах середніх вимірів. Дружина об'єднує молодь обидвох статей.

РОДИ ДРУЖИН

Творча праця людини є багатогранна. Все ж таки існують посвоячення творчості, що дозволяють нам творити Дружини окреслених груп творчої праці. Цей поділ знайшов свій вислів в організованому суспільному житті і ми його приймаємо з практичних потреб організаційного характеру.

Дружина Виховників

Дружина Виховників об'єднує Дружинників зацікавлених виховно-організаційною проблематикою СУМ. Їх завданням є поширювати свої знання з ділянки теорії виховання, збагачувати постійно свій досвід виховників у безпосередній практичній праці з Юнацтвом СУМ. Форми праці можуть бути різні: академічного характеру семінари з дискусійним обговоренням викладу, панелі на означену тему з різномодним наświetленням кількох осіб, практичне заняття одного з Дружинників із роєм Юнацтва в присутності цілої Дружини

виховників і обговорення її після заняття, критична оцінка різних явищ і висновки для позитивного примінення в праці.

Завдання Дружини Виховників є об'єднувати організаційно тих Дружинників, що працюють в ролі виховників над Юнацтвом СУМ, створювати стимул до праці над собою для інтелектуального зростання і морального скріплення в напрямі згляблення виховних ідеалів та метод праці у виховній системі СУМ.

Дружина Культурників

Дружина Культурників об'єднує Дружинників зацікавлених проблемами науки, літератури та різних форм мистецтва.

Дружина Культурників може мати дві під-дружини: поклонників науки та поклонників мистецтва. Завданням Дружини Культурників є об'єднувати тих Дружинників, що зглиблюють різні науки та мистецтва і прагнуть виявити себе не тільки індивідуально своїми талантами, але, рівночасно, студіюючи різні науки та мистецтва, вивчити найповніше, найглибше і найширше духовий, соціологічний і фізичний образ свого народу в сучасному і минулому та через це усвідомлення його характеру та ідей знайти своє творче місце в праці для його майбутнього.

Практично беручи, Дружинники в Дружині Культурників не тільки розвиваються і самовиховуються згідно зі своїми зацікавленнями і творчою працею в науці та мистецтвах, але, як ті, що в Дружинах Виховників, є провідними кадрами для Юнацтва СУМ у різних формах їхніх самодіяльних мистецьких виявів. В ни ж бо можуть принести велику допомогу Дружинникам-Виховникам своїми досягненнями зі своїх окреслених ділянок творчої праці. В оступній формі можуть давати гутірки з різних ділянок науки, можуть з ними організувати різні імпрези та заняття з тих ділянок мистецтва, у яких спеціалізуються (література, малярство, музика, театр, балет і тп.).

Трудно знайти спільні форми праці для цієї Дружини. Вона охоплює найрізномордніше духове життя. Теоретична праця Дружини може провадитися подібно як у Дружині Виховників у формі академічних семінарів, дискусійних панелів і т.п. Практична праця буде обмежуватися до співдії пару, чи кількох осіб, що творитимуть вузькі клітини творчих виявів.

На сходинах Дружинників-Культурників повинні бути обговорювані твори, чи творчі спроби окремих ділянок мистецтв Дружинників, влаштування виставки праць, імпрези, яких авторами, учасниками-виконавцями та режисерами повинні бути самі Дружинники.

Ця багатогранність поділу практичної праці в Дружині Культурників може вимагати ще окремого оповіщення Дружинників за ланками праці, автономними клітинами праці Дружини, вповні організаційно їй підчиненими.

Завдання Дружини Культурників є подвійне. В першу чергу і на першому етапі Дружина має забезпечити Юнацтво СУМ інструкторами з ділянки науки і мистецтва. В другу чергу, ця Дружина має підготувати суспільно майбутніх науковців і мистців, що через освіту в університетах та мистецьких заведеннях своє знання і працю включають у національно-творчий організм духового життя народу, а не виключного служіння для здобуття матеріальних благ. Ці останні можуть бути тільки засобом для творчого розвитку, а ніколи цілком в собі.

Дружина Суспільників

Ця Дружина об'єднує Дружинників, що цікавляться і будуть працювати в формах соціального життя людини, як спільноти. Соціальною формою завершеної спільноти є держава. Національно завершена спільнота, бездержавна, має свої інституції і форми суспільного вияву, що заступають частинно форми державної організації. Боротьба за зміст і форму розв'язки складних проблем суспільного життя спільноти у формах державних і недержавних народу – є політикою народу, внутрішнього характеру.

Дружина Суспільників складається в основному з двох піддружин:

- а) Суспільників, що займаються суспільно-політичною діяльністю;
- б) Господарників, що займаються суспільно-економічною діяльністю.

СУМ діє у системі політичних і суспільних організацій української спільноти на еміграції. Завданням молодого покоління є дати спільноті нові кадри працівників і виповнити ряди в тих організаціях і установах. Церкви потребують добрих душпастирів, виховні інституції керманців, суспільні і господарські – відповідальних мужів, політичні організації – гідних представників.

Дружинники-Суспільники студіюють історію українського народу, форми його держави в минулому. Знайомляться з соціальною проблематикою українського народу, з його суспільними формами організацій, з розвитком державно-політичної думки в Україні. Вони вивчають український нарід, як організм, що творить форми соціального життя до вимірів доктрини і теорії, які відповідають духовій структурі народу. Про це знайомитимуть Дружинників-Суспільників праці Липинського, Донцова, Липи. Перший вчить про ролі в житті нації т е р и т о р і ї – д е р ж а в и, другий вчить про п р о в і д н у в е р с

т в у – в и х о в а н н я, і третій – це ролю біологічної і духової спадщини.

Практично входитимуть в контакт з проблематикою, яку розв'язують організації Визвольного Фронту (ООЧСУ в США, ЛВУ в Канаді, СУБ в Англії), чи громадські центральні по інших країнах. Відбуватимуть сходи, на яких читатимуть Дружинники свої праці до завдань суспільного життя української спільноти в діаспорі, до національного і соціального поневолення в Україні, до форм праці, до форм, які можна і треба запозичити в чужих народів і до форм, які шкідливі в суспільному житті українців, - власні, або запозичені в чужинців.

Проаналізувати проблеми Церков, школи, молодечих організацій, соціальних і станових організацій, відношення до українських політичних партій і т.п. Дружинники простудіюють ролю родини в суспільстві: у спільноті поневоленій і в діаспорі, ролю мішаних подруж із чужинцями, їх включення в українське русло, ширення української мови серед чужомовних українців, включаючи їх в організовані форми суспільного українського життя, тощо.

Для внутрішньої праці в СУМ, Дружина Суспільників може відіграти поважну ролю, допомагаючи в організуванні фінансової бази Осередків, Осель, тощо.

Дружина Міжнародників

Дружина Міжнародників СУМ має завдання згуртувати і виховати у своїх рядах людей, що прагнуть виявити свої здібності працею між іншими народами на користь України. Їхня праця серед інших народів мала б витворити сприятливий клімат для українських визвольних ідей, для існування української держави, для витворення опінії, що поява нової сили принесе покращання силової констеляції для тих народів, які природньо можуть бути нашими союзниками. В цій ділянці праця вимагає різних талантів: правників, журналістів, економістів, adeptів політичних наук, істориків, географів і т.п.

Основне в праці Дружинників-Міжнародників у їх Дружинах СУМ є вивчати українську політику, потреби української нації в державному аспекті, творити політичні концепції, які надавались би до примінення їх у практиці, чи сондування їх у чужих середовищах. Вони мають простудіювати геополітику України. В цьому напрямі існують перші спроби: Ю. Липа – «Чорноморська Українська Доктрина», концепція АБН – «Козакія», Л. Биковський – «Океанічна Україна» і т. п. Існує концепція полк. М. Колодзінського «Українська воєнна доктрина», в якій, перший модерний український стратег

говорить про геополітику України із стратегічного боку і про її стратегічні кордони.

В Дружинах СУМ Міжнародними студіявали б теж пресу країни свого поселення, її літературу, наукову і мистецьку, зводили б боротьбу проти фальсифікацій, шкідливих для України інформацій та наклепів. Організували б маніфестації та пікетування проти московських політичних акцій в справі України в ССРСР і за-кордоном.

Метода праці в Дружині подібна як і в інших – формою сходин, доповідей, дискусій і т.п. Обмін досвідом, ідеями, змістом виготовлених праць, обговорення акцій, виступів і т.п., все це тільки частина можливого, що повинні робити Дружинники, крім своїх контактів з молодечими організаціями.

Дружина Ратників

Остання форма Дружин СУМ гуртує тих Дружинників, які цікавляться засадою «Де сила – там воля вітає», які розуміють значення рівноваги фізичних і духових сил у житті не лише одиниці, але й спільноти.

Дружини Ратників мають стимулювати своїх членів спеціалізуватися в окремих родах спорту і фізичного виховання як цілоти, щоб спільно поширювати свої знання в цій ділянці. Юнацтву СУМ потрібні тренери, керівники спортових імпрез, Олімпіад, зустрічей, прогульок, спортових змагань, життя в природі і – найважливіше – добрих комадантів таборів, добрих організаторів спортового діла по Осередках СУМ і т.п.

Дружинники-Ратники працюють у своїх Дружинах, як і інші, – теоретично і практично. Працюють для власних зацікавлень і потреб, а теж і для Юнацтва СУМ, в ролі інструкторів-виховників і т.п. Вправляючи різні роди спортив, вивчають систему спорту, зобов'язуючі закони різних родів спорту, щоб бути тренерами для молодших друзів у Юнацтві СУМ. Їх праця може бути індивідуальна і збірна. Вони можуть творити спортові колективи, але рівночасно повинні вимагати однорідного спорту, який виключає інші...

Вимоги до Дружинників-Виховників:

1. Основно ознайомлений з Правильниками Юнацтва СУМ. Дружин СУМ і Статутом СУМ.
2. Обоснує з позицій християнсько-національного світогляду Закони і Правди Дружинника СУМ.
3. Викаже основні знання української культури в усіх її видах (матеріальна, соціальна і духовна культура).

4. Викаже знання історії України доісторичної доби, княжої, козацької і сучасної в історіософічному аспекті.

5. Викаже знання української літератури Київської Русі XI-XIII та всіх періодів розвитку до найновіших часів.

6. Викаже знання психології розвитку дитини та періоду дозрівання людини.

7. Викаже знання педагогії:

– історія розвитку педагогії

– методи праці в самовиховних організаціях і в СУМ.

8. Викаже знання праці в таборах СУМ, Юнацтва СУМ.

9. Викаже повну орієнтацію життя в природі, в різних теренах, в різних порах року, з різних обставинах, в часі маршів і в часі постоїв.

10. Викаже знання різних гор для Юнацтва, спортових вправ і руханки та форм гутірок з юнацтвом різного віку, як теж з дорослими.

11. Переведе вміло сходина роя Юнацтва означеного віку і застосує відповідну програму, що закваліфікує його на ступінь Лицаря.

З опіній залучених в передумові, кандидат повинен:

а) бути вільним від податків курення тютюну і пиття алкоголю. Вживати алкогольних напитків можна тільки при необхідних обставинах у такій кількості, що водій авта може його провадити без нараження себе і інших на небезпеку, а в товаристві не зраджувати психічних перемін у поведінці. Краще взагалі не вживати алкоголю, навіть коли це вживання не є податком і коли воно є пристойним.

б) мати бодай два табори для Виховників та три табори, в яких виховував Юнацтво в стані самостійного виховника.

в) працював в Управі Осередку СУМ або в Крайовій Управі СУМ і вив»язався своєю працею по лінії вихованню.

г) повинен мати вишкіл першої допомоги, плавання і рятування потапаючих, знати впоряд, церемоніяли в часі різних імпрез і святкувань, в часі таборування і здвигів та зустрічей.

Вимоги до Дружинників-Культурників

Ця група Дружинників різнородна по зацікавленнях мусить мати відповідні до цього також критерії оцінки при іспитах та ставлення передумов кандидатам.

– Поклонникам науки треба ставити у вимогах акцент на провірці знань науки з їх ділянки студій, на світогляд і орієнтацію та здібність самостійно

класифікувати явища життя та стислі факти у зв'язку з історичним розвитком народів. Треба перевірити здібність кандидата робити суди та висновки, оперувати набутими знаннями, не бути продуктом чужого світогляду ворожих Україні сил. Знання є дуже важливою справою, але розумно орудувати знанням є творча прикмета людини. Саме цю прикмету треба плекати і особливо оцінювати.

– Поклонникам мистецтва, при оцінці творчих вислідів, не минаючи вимог до загального формування і знань у спеціальному напрямі творчих виявів, треба звернути увагу на продукт праці, як синтезу таланту, досвіду й науки. Треба оцінювати повну координацію тих чинників в індивідуальній творчій праці, яку представить кандидат мистецтв; поезії, прози, драми, малярства, скульптури, музики і т.п.

1. Тому загальні передумови відносяться до всіх. Також відносяться до всіх і вимоги загального характеру щодо філософського християсько-національного світогляду.

2. Знання української культури у всіх її формах, матеріальних, соціальних та духовних виявів. Знання історії, літератури, мистецтва і т.п. в загальних рисах і в аспекті історіософічному, в аспекті розвитку українського народу, його ідей власних і стилевих виявів та асиміляції чужих.

3. Обов'язково для всіх видів зацікавлень культурною працею зобов'язує вивчення усіх Правильників і Статуту СУМ та законів і правд Дружинника та насвітлення їх у філософічному аспекті.

Крім цих загальних, усіх форм праці Дружин зобов'язуючих знань, кожний кандидат на ступінь Дружинника-Лицаря свого Стягу викажеться знанням тієї ділянки, що в ній він спеціалізується і розвиває свою особовість.

4. Знання не може обмежуватися до виключно української культури, малярства, чи музики, отже предмету одного з названих, але й аналогічних ділянок інших народів, по можливості досягнень найбільших культур в минулому і сучасному, щоб вірно не лише оцінити здобутки культури свого і чужих народів, але і вміти визначувати самотні форми, стилевих виявів тих народів і, в першу чергу, рідного – українського народу.

5. Крім загальної орієнтації в культурній проблематиці, Кандидат здає іспит знань із стисло визначеної його ділянки праці. Він пише, малює, різьбить і т.п. якийсь твір і боронить його стиль, його характер, зміст і аргументи.

Опії компетентних чинників:

– вільний від податків курення і алкоголів;

– має ряд таборів і курсів вишкільного характеру;

– брав участь у виставках, виступах і т.п.

– мав ряд рецензій із своїх творчих виступів в рамках культурної діяльності Осередку СУМ громади свого середовища та української спільноти в цілому. Подасть список пресових звітувань, або спеціальну книгу таких відмічень, коли це співак, маляр, актор, і т.п.

Вимоги до Дружинників-Суспільників

Подібно, як група Дружинників-Культурників, ця група є доволі різnorodна своїми ділянками зацікавлення. Вона є так зрізничкована, як є зрізничкованим суспільне життя і різні форми його виявів та праці. Тут є сектор політичний, громадський, соціальної опіки, освітньо-виховної праці, громадсько-економічний і т.п.

Передумови є аналогічні, як у Виховників і Культурників.

До іспитових вимог належать:

1. Знання історії українського народу в загальному і зокрема в аспекті соціально-політичної його характеру та форм державної організації.
2. Знання культури українського народу у всіх його видах і виявах матеріальних, соціальних і духових.
3. Знання географії та економії України в політичному аспекті.
4. Загальне ознайомлення з наукою соціології та різними теоріями.
5. Вивчення антропології українського народу і психологічних типів як антропологічних складників українського народу.
6. Вивчення історії розвитку соціологічної науки в Україні та соціальної структури українського народу.
7. Вивчення філософічних шкіл про розвиток суспільства і форм суспільного життя.
8. Вивчення теорії нації, теорії держави і відношення одиниці до нації та держави у світлі різних теорій суспільства.
9. Вивчення психології в основних рисах, зокрема психологію маси, психологію групи і психологію народу українського та інших народів. Визначити роль психології народу та індивідуальних типів у різних формах культур, соціальних устроях, формах соціальних забезпечень, інституцій, форм держави і т.п.
10. Вивчення розвитку українського націоналізму в історичному аспекті.
11. Обзнайомлення з різними формами соціальних устроїв і суспільного життя в державі плянкової гоподарки та вільної конкуренції, в комуністично-

тоталітарній державі та демократичній державі. Спілка та тіні тоталітаризму і демократії. Яка роль націоналізму в розвитку і характері державного устрою.

12. Обзнайомлення з формами соціальної структури та соціальних форм життя еміграції, народу в Україні та різних форм інших народів.

Опії компетентних чинників:

– що практично кандидат зробив у ділянці своєї соціально-національної праці в СУМ, в українській організованій громаді? В якій організації працює, крім СУМ, в українській громаді і які висліди?

– Чи придбав в тому напрямі якийсь вишкіл і досвід на окремих курсах вишкільних, чи здобув якийсь науковий ступінь?

– Чи написав з тієї ділянки якусь працю, есей, ряд статей і т.і.

– Чи має відмічену свою діяльність в українській або й чужій пресі і які успіхи та опії про вислід праці?

– Реєстр його виступів на публічних місцях, в організаціях, його становище і роль в них і т.п.

Джерело: Пропам'ятна книга видана з нагоди сорокалітнього ювілею Українського Народного союзу / за ред. Д-ра Мука Мишуга. Джерзі Ситі, Нью Джерзі, 1936. С 383-388.

ЩО НАМ ДАЛА, А ЩО МОЖЕ ДАТИ НАША ЗАМОРСЬКА ЕМІГРАЦІЯ

I.

Америка! Яка далека, а водночас близька, дорога країна. Якими тонесенькими, а разом сильними ниточками зв'язані ми з нею! Скільки дорогих, близьких закоханих вона нам забрала! І мене, коли ще була молоденькою дівчинкою, розлучила вона з найближчим другом-братом Володимиром. Потягнув його у вир еміграційного життя перед 52-ма роками клич про рятунок, що його кинув Рідному Краєві перший священик на еміграції, о. І. Волянський. «Людей нам тут треба, – писав – інтелігентних людей. Будівничих нового життя на еміграції. Інакше може вона для нас пропасти!».

І як жовнір на заклик старшини, став до праці серед першої еміграції брат, д-р Володимир Сіменович. Через наше жваве листування я наче переживала довгі літа процес духового розвитку й зросту сили та свідомости нашої еміграції. Захоплювалася радісними, повними запалу вістками: Церкви будуємо! Господарське життя розвиваємо! Інституції одні по одних закладаємо!

І про основу Українського Народного Союзу, що оце святкує сорокліття своєї великої, хосенної організаційної роботи, у своєму часі мала я перші, повні сподівань вістки. Попри хліб, що його добував емігрант кривавою працею, забажав він піднести і рівень своєї освіти.

Тут уже перша моя співпраця з братом. Він – голова Просвітної Комісії при Українському Народному Союзі, що має стати наче народнім університетом за морем; я – тут представниця тої Комісії на Рідний Край. Листування. Народи. В той час не мала ще Америка відповідних наукових сил. Їх мусів дати Рідний Край. Там стація надавча, тут відбірна й виконавча. Зав'язуємо Просвітну Комісію і тут при товаристві «Просвіта».

Інформую, вишукую референтів, доставляю їм на провінцію матеріалів, підручників.

Праця починає набирати розгону! Коли нагло: війна! Розлітаються, гинуть люди, не тільки наші реферати й матеріали. По війні інші часи, інші духові потреби. Інші кличі. Коротка, але світла доба нашої самостійности. Найвище напружений душевний підйом.

Сліпучо ясна хвилина. Така велика, що віддих тамувала, сліпила очі своїм сьайвом. Голова крутилася на тій заворотній височині...

І враз... упадок, страшніший від усіх досі пережитих болів...

Довгого треба було часу, щоб хоч трохи успокоївся той страшний вир, що в нього впала ціла нація. Довгий час минув, заки зачали ми складати до купи розбите, поруйноване. Від підстав. Від перебудування власної душі. Від світогляду.

Хто був винен? Це перше питання. Де була риса фундаменту, що спричинила руїну будови? Як будувати, яку гранітову підставу дати, щоб відновити будівлю, щоб вона знов не розвалилась?

Приходимо до висновку: між іншими важними причинами чи не найбільшою була байдужність, інерція, брак найвищого патріотизму в широких масах нашого жіноцтва. Мати Україна є виховала синів-дочок так, щоб вони не дали собі вирвати з рук прапору здобутої вільности, що воліли б радше смерть, як неволю.

В майбутньому жінка українка має стати камяною Каріятидою, що на своїх плечах удержує храм волі народу. Так було в інших народів, так мусить і в нас бути. Це закон, якого нема права переступити.

Цей думки брат був давно. І мене в цих ідеях виховував. Але інша річ вірити, а інша – робити.

До успіхів праці треба трибуни, звідкиб можна проголошувати все нові ідеї, все нові кличі! Тож пробує брат видавати в Америці часопис для жінок. Не вдається. З тим більшим запалом беремося обидвоє до праці на полі, яке дає нам редагування «Жіночої Долі». Цей часопис, який повстав з ініціативи коломийського українського жіноцтва, мусить бути мостом між Рідним Краєм і еміграцією. Мусить єднати жіноцтво в спільній, згідній праці для добра нації. Через брата в Америці і сина в Канаді вдається мені наладати звязки з жіночими організаціями за морем. Тодішні провідниці жіночих організацій: п. О. Лотоцька в Америкі й п. Савеля Стечишин у Канаді зрозуміли вагу цієї справи. Прилучаються до нас і провідниці та члени інших жіночих кружків та жіночих секцій при товариствах загальних. Леди проломлені! Співпраця наладується! З радістю помагаємо собі взаємно! Жіноцтво на еміграції пізнається з жіноцтвом ріднокраєвим і навпаки. Оці близькі, дружні відносини між редакцією і заморськими читачками дозволяють мені здійснити велику мрію мого життя: відвідати нашу еміграцію там, у неї вдома, в новій її батьківщині.

Це дає нагоду поділитися думками, переповісти, чого від них чекає Рідний Край, і вислухати, чого вони надіються і жадають від Рідного Краю.

Оці мої звязки з Америкою і Канадою дають мені відвагу висказати свої думки на тему: що нам дала, а що може й мусить дати еміграція.

II

... Що дала нам заморська еміграція?

Багато! Вже сама свідомість і докази того, що там далеко за морем, на багатій, вільній землі наші сестри й брати відчувають те, що й ми, кріпить, підносить наші сили в Рідному Краю. Факт, що кожне наше слово, навіть те притишене обставинами слово, кожний наш поклик, відбивається у Вас грімким відгомонам, дає нам тут відвагу, надію.

Всі Ваші культурні надбання, Союзи, Інститути, Просвіти, Рідні Школи, Союзи Українок і всякі інші культурні й освітні організації є не тільки Вашим надбанням, але й нашим.

Ваша молитва за рідний нарід у Вашій церкві за морем, Ваша пісня з естради великого світу, Ваше слово на народніх святочних зібраннях, взагалі кожна Ваша маніфестація у наших спільних, народніх справах вяже нас тісно з Вами й каже всім українським серцям битись одним бажанням, одним ритмом: і тут на Рідній Землі і там за морем. Слава Ваша є нашою спільною славою.

Не забуду того почування гордості, з яким я вступала там, за морем, у наші гарні, декуди просто пишні церкви, Народні Доми, Просвіти. Цеж здвигала їх часто невелика горстка переселенців, яких нужда, біда вигнала за море з рідної хати.

Може не розумієте Ви, там далеко, які почування викликають у нас вістки, що в новій батьківщині Ви маєте свою «Україну», свій «Київ», «Харків», «Одесу», «Львів», «Січ» і інші такі милі для українського вуха назви місцевостей. Не знаєте, як це нам любо чути, що в тих місцевостях, містечках є площі Шевченка, вулиці Хмельницького, чи кого іншого з наших славних людей.

Це не є такого малого значіння, якби комусь здавалося. Молоде, нове українське покоління, що буде ходити тими площами, вулицями, що житиме в ти місцях з українськими назвами, в тому Києві, Україні, не забуде так легко, хто воно, якого роду! Задумається над тим, хто і в чию пам'ять надавав ці назви землі, що їх гостинно прийняла. І англієць, що мусить писати на адресі українську назву, з пошаною згадає тих людей, що дали такий доказ любови й пам'яті своїй батьківщині.

Ці всі факти дають доказ, що наші люди на новій, прибраній землі, хоч пересякли новою культурою, хотіли й хочуть закріпити, задокументувати свою єдність з європейською Україною.

Так! Ми з гордістю й радістю стежимо за всією культурною роботою українців в Америці й Канаді. (Про Канаду, хоч її значіння не менше від Америки, мені не приходить тут ширше говорити).

Це все не тільки робить славу Вам, нашим землякам за море; це прославлює, популяризує, зацікавлює широкий світ Україною. Тому це все мусить викликати почуття гордості й надії в усіх українців у старому європейському материкові.

Чи уявляєте собі, наприклад, почування нашої дитини й молоді в Ріднім Краю, де вона не має права взяти в руки рушниці (навіть для спорту, для забави), на вістку, що там за морем думають про наші військові формації? Що на тій великій, вільній, багатій землі мають українські військові прапори, що над тою землею розпинають крила українські літаки й на них видніється назва: «Україна», «Київ»?

Ми свідомі тут того, що Західньо-Українські Землі будуть тим італійським Піємонт, звідки розпочнеться здобування й закріплення нашої самостійности. Але ми знаємо й те, що наша еміграція мусить бути тою крапкою над «і», що в майбутньому надасть усьому властиве значіння. Вона, тільки вона, буде в силі дати нам те, чого в слушний час не могли дати старшини генерали чужинці, бо... своїх не було. Ті цінності, що їх уже нині виказує еміграція, є запорукою, що ми тут, в Європі, не осамітнені.

Вашу самостійність думки, Ваш ширший погляд на світ, Вашу ініціативу й змогу у значній мірі здійснити її цінить Рідний Край не менш як велику матеріальну допомогую акцію.

Правда! Ваші великі пожертви на народні цілі були і є нашою підпорою, підтримкою всіх наших змагань з тяжкою долею. Не булоб їх, то куди вужчі круги обнімалаб своєю переважною роботою Рідна Школа. Куди слабше світилаб на весь край «Просвіта». Якби не ці Ваші матеріальні пожертви, то не одної важної роботи не сповнилиб наші культурно-освітні, наукові інституції та товариства.

Ці пожертви осолоджуютьтеж тяжку долю політичним в'язням та інвалідам з української війни, вдовам і сиротам по наших героях з часів визвольної боротьби. Майже що п'ятий інтелігент, що скінчив науки в найтяжчих,

повоєнних часах, завдячує це тій підмозі, що Ви давали їй через віденське, потім краєве «Товариство Прихильників Освіти».

А скільки існувань вратували Ви, людських існувань, спомагаючи Лемківщину по війні, а Гуцульщину в часі повеней і інших нещасть? Скільки домів Божих і народніх, читалень «Просвіти» по селах звигнено завдяки Вашій допомозі? І жіноцтво, наш Союз Українок, могло не одної справи довершити на міжнародній арені завдяки зрозумінню й піддержці жіноцтва на еміграції. Часопис «Жіноча Доля», що нині єднає кругом себе українське жіноцтво всіх земель, де живе український нарід, від часу свого існування багато завдячує піддержці своїх сестер зза моря. І тепер ювілейні пожертви, не так великі, як загальні, дозволили редакції з 1936 роком дати українському селу найкращий і найдешевший часопис для сільських господинь, що своєю дешевістю перевищає всі часописи в Польщі. Ці всі щедрі жертви, що їх дає заморська еміграція на різні культурні, економічні й політичні цілі, мають велике значіння не тільки для Рідного Краю, але й для самої еміграції.

Розуміємо їх не як сповнення формального обов'язку зо сторони еміграції, не як милостиню для Рідного Краю, але як співпрацю всіх діток одного народу в розбудові й утриманні життя того самого народу в найтяжчих його хвилинах. Це лежить в однаковім інтересі тих, що живуть на Рідній Землі, як і тих, що на еміграції. Якби не було живого пня тут на Рідній Землі, то перестає жити, нидіє і та галузка, що опинилася за морем.

Крім матеріальної помочі немалу ролю моглиб відограти в Ріднім Краю інформації щодо громадянського життя не тільки українського народу, але щодо життя чужих націй. Вісти про досвіди та досягнення господарські, наукові, літературні, мистецькі, політичні. Знаю з власної редакторської практики, які цінні є всякі дописи, а то й приватне листування з нашими співробітницями. Знаємо, як цікаво цілий край читає вісти зза моря й по інших часописах. Більше число їх зблизилоб нас із тим світом, серед якого живе наша еміграція, та збагачувалоб наше власне життя та знання безпосередніми вказівками.

До великого вкладу у наше національне життя треба зачислити діяльність Українських Бюр, що їх в Європі удержують українські добродії (Яків Макогон з дружиною) з Америки. Українське Бюро в Лондоні за кілька літ свого існування, посунуло багато нашу справу вперед на міжнародньому форумі. Англійську пресу читає цілий світ, а до того, що говорить англійська дипломатія й наука, прислухуються всі культурні народи. Тому того, що

англійці говорять про українські справи, мимохіть слухає цілий світ. Заснування, завдяки Українському Бюро, Англо-Українського Комітету, до якого ввійшли визначні представники англійської дипломатії й аристократії, це безперечно факт великого значіння для української справи.

Із тих усіх помічень, які подаю тут дуже, дуже побіжно, мусимо з радістю признати, що не пішла намарне праця перших патріотів, піонерів переселенців, не пішла надаремно велика всебічна патріотична й організаційна праця Українського Народного Союзу, який святкує 40-ліття своєї пожиточної роботи. Не пішла надаремно праця і всіх інших щиро патріотичних американських організацій, між ними і десятилітня праця «Союзу Українок» і інших жіночих організацій. Вони довели до того, що сьогодні жінка, українська емігрантка, бере живу участь у всій культурній патріотичній праці свого народу.

Та попри ці всі світлі сторінки життя нашої еміграції є деякі прояви, що нас засмучують. Наприклад, гострі політичні тертя та ворогування щирих патріотів на полі релігійному. Дещо з того нам просто трудно зрозуміти. Правда, під цю пору надходять уже відрадні вістки, що їх Рідний Край приймає з найбільшою радістю. Боротьба на релігійному полі успокоюється.

Однак є ще одна справа, що найбільше непокоїть Рідний Край. Це вістки, що молоде американське покоління часто відчужується від українських справ, не цікавиться батьківщиною, не знає навіть рідної мови. Це справа найбільшої ваги й кожний патріот як у Ріднім Краю так і на еміграції мусить завдати собі питання: а що буде тоді, як не стане перших поселенців-піонерів, а на їх місце стануть ті роджені у новій, близькій їм батьківщині? Заборона припливу нової еміграції не підсилює нашого життя за морем, тому вдержання освідомлення молодого покоління це для українців найістотніша річ. Багато людей за морем казали мені: –Так є в інших, так мусить бути й у нас!

А я скажу, як і там казала: – Ні! Сто разів ні! Нам не вільно навіть думати так! Не вільно погоджуватися з цим ані громадянству, ані батькам. Не вільно опускати рук. На таку розтрату народніх сил міг би може погодитись німець, італієць, чех, поляк. Це для державного народу ніяка загроза. Але не миритися з тим народом, котрий тількищо добуває волю. Навіть тоді, коли прийдеться закріплювати свіжо здобуту свободу, треба буде ще довгі літа молодих, дужих рук та світлих умів!

Що робити? Треба думати, треба радитись, як запобігти тому, щоб ми не тратили найліпших членів нашого народу, його молоді!

Передовсім не вірити, що так мусить бути! Чиж та патріотична, заморська молодь, яку вже маємо, а яка побачила світ уже на новій землі, чи не переконує вона нас найкраще, що так не мусить бути? А там, де є інакше, там напевно є якісь помилки у вихові, в оточенні страченої дитини. Розслідувати й не допустити до того, щоб це повторилося! Робити наради з свідомою національною молоддю, з добрими зразковими родичами, що вмiли як слід сповнити свої обов'язки. Хай молодь Ваша, там за морем, у всіх своїх плянах і починах не спускає з очей потреб європейської України. Хай студіює, вчиться тих фахів, які може от-от дадуть їй серед своїх широке й так дуже відповідальне поле ділання. Адже колись треба буде нам добрих вояків, справжніх військових старшин, механіків, техніків, піротехніків, моряків, летунів, ба й залізничників та шоферів. Вишкolenих фахівців, сильних, зо сталевими нервами й кулаками змагунів повинна дати батьківщині вільна заморська еміграція. Кожним своїм словом, кожним ділом там між товаришами-чужинцями молодь Ваша мусить робити приятелів і прихильників української справи. Та перш за всі і перш за всіх мусить сама з ентузіазмом відноситись до тої справи.

Старша генерація не сміє сама знеохочувати дітей до тієї України, яку чейже любить. Мусить для добра нації перестати сваритися між собою, деморалізувати власних діток народньою незгодою. Мусить уміти перед власними доньками, перед власними синами втримувати престиж власний, престиж нації. Треба знайомити молодь не зо злом, яке остаточно мусить бути в кожному народі, а з тим, чим наш нарід може похвалитись перед цілим світом. Показати їй славне, героїське минуле, давнє і найновіше. Треба її познайомити з світочами науки, з мистцями, з народом і його гарним мистецтвом.

При Народному Союзі повинна би повстати окрема комісія, що мала б за завдання помагати нашій молоді з Рідного Краю відвідувати Новий Світ, переводити деякі спеціально-американські студії. Хай і молодь заморська приїжджає, переводить студії з української ділянки у нас. Хай і молодь заморська бачить на власні очі нашу прекрасну землю, мальовничі народні строї, прегарні звичаї, хай приглянеться нашим культурним надбанням, що їх народ здобув власними руками, героїчними зусиллями.

Обмінюймося молоддю часово. Присилайте нам своїх славних спортсменів, а ми посилатимемо Вам наших молодих літературних лавреатів. Всі, хто тільки має змогу, повинні старатися, щоб молодь американська з ріднокраєвою

обмінювалася думками, навязувала кореспонденцію. І то не тільки збірно, як організації, але й приватно, поголовно.

Редакція «Жіночої Долі» дає до розпорядимости молоді сторінки журналу «Світ Молоді».

Зацікавте свою молодь нашим народнім мистецтвом у Ріднім Краю, тут, у хатах тих самородних геніїв, що його творять. А коли молоді тим і всім нашим життям та народніми скарбами зацікавляться, то може потраплять покласти тверді основи нашому промислові, може потраплять відкрити йому вікно в ширкий світ... Може навчать і нас чогось такого, що моглоб нам принести змогу показати наші хисти тому світові, серед якого вони живуть. Коли цього молоді доконають, то піднесуть нас не тільки на господарському полі, але й скріплять духа народу.

Тоді й молодь, що нехтувала тим Рідним Краєм, тому, що його не знала, подивиться на нього іншими очима. Побачить, що для нього варто жити, а в потребі й життя для його волі віддати.

Того від еміграції надіється Рідний Край.

Джерело: Пропам'ятна книга видана з нагоди сорокалітнього ювілею Українського Народного союзу / за ред. Д-ра Мука Мишуга. Джерзі Ситі, Ньюо Джерзі, 1936. С 401-406.

ЩО ДАЛО ДВАДЦЯТЕ СТОРІЧЧЯ ВИХОВНО-ОСВІТНІЙ СПРАВІ

(Спроба аналізу американсько-совєтської виховно-навчальної системи)

Зміни, які дало людству двадцятьє сторіччя, такі потужні, що захитали основи, відносно ідилічного – в порівнянні до нашої буряної доби – двадцятого сторіччя. Перш за все людство здобуло час і простір. Новітні поштовхові літаки, ракети, експериментація і використання атома, використання електронів і радару, одне слово – на землі для людини замало місця і вона пнеться в піднебесся, хоче здобути всевіт.

Стисла наука милевими кроками поступила вперед, завоювала ум гомо сапієнс, і витиснула та приглушила високою цивілізацією культурний поступ і віковічні культурні надбаня. В наші дні – хто хоче жити в комфорті та вигодах – студіює стислі науки, а інші ділянки науки, як от музику, малярство, частинно літературу тощо, або пристосовується до примітивних і упрощених смаків сучасної нам людини, або відсунені в тінь і призабуті...

Зайшли немалі зміни і в навчально-виховній ділянці. Ніде правди діти, виховно-навчальна система не пізнає своєї посестри – нашої доби, а про вісімнадцятьє сторіччя чи про попередні – нічого й говорити. Наш вік, перш за все, зродив мов гриби по дощі, цілу низку новітніх ідеологій і світоглядів. В наші дні, після другої світової війни, домінують два світогляди, що це факто розділили світ на дві частини. По одній стороні розпаношився московський комунізм, а по другій – республіканський демократизм. Як ремократична, так і московська диктаторська система скрайне ворожі одна одній, насторожені і – вичікують слушного моменту для неминучого зудару і цілковитого заволодіння світом. Перші ознаки цієї, покищо безкровної боротьби, виявляються якраз у виховно-навчальній системі. Ніде правди діти, покищо перевага по стороні комуністів. Вони своїми диктаторськими методами підпорядкували собі не тільки державу і стероризували народи, що їм повністю чи частинно підлеглі, але теж накинули свою систему виховання і навчання молодому поколінню – дітворі і юнацтву. Інша річ, як глибоко комуністичний опіум запустив коріння в юні душі. На нашу думку, це радше поверховна іржа, що її можна при відповіднім зусиллі усунути. Знаємо з нашого довговікового досвіду, що насильство і примус ніколи не зродили здорових овочів.

Основною точкою комуністичної виховно-освітньої системи є виховання колективу, а не вирощування інтелектуалів, забиття віри в Бога як Абсолюту підкорення людських умів утопійним ідеалам комунізму.

Демократична виховна система відмінна, хоч і не досконала. Демократична система учить шукати правди, вирощує інтелектуалів. Щоправда, і ця система, як не занехаяла, то не приділяє належної ваги релігійному навчанню і правдам Божим...

Після цього вступу прогляньмо побіжно сучасні нам виховно-освітні системи деяких домінуючих держав. Перш за все зупинимось на Сполучених Штатах Америки. Вони мають подвійний зразок виховно-навчальної системи. Систему для публічних шкіл і для вищих. Допомагають цим системам газети, фільми, музеї та бібліотеки. Народні школи діють у децентралізаційній, регіональній формі, нерідко зі значними відхиленнями і різницями однієї системи від другої, хоч основна система базується на тих самих первнях педагогіки, куррікулум, методів та адміністраційного апарату. Уже із зарання американської історії ця країна базувалась на універсальній виховно-навчальній системі надбань скарбниці людського духа, базованих на демократичних засадах. Такі передові американці, як от Джеферсон, Вашингтон чи Франклін, не тільки скріпляли своїм знанням і впливали оті засади, але й старались винаходити і рости нові таланти в усіх ділянках людського знання.

В основу американської культури та виховно-навчальної системи лягли вікові надбання старого світу і культурні надбання нового світу. Два сторіччя культурного росту дали Америці найцінніше для людини, а саме свободу, умовини кращого життя і змагання до туземного щастя. Історики американської педагогіки ділять американське виховання й навчання на три періоди: 1) Період світанку (1600-1800 рр.); 2) Період формування (1800-1900 рр.); 3) Посередньо-перехідна доба (1900 рр.).

В період світанку техніка спиралась на мускулах, водній погінній силі та коловороті. Контролю над школою мала місцева сільська чи міська спільнота. Контролі держави над школою не було, а в конституції про освіту не згадувалось. В періоді формування в дев'ятнадцятому сторіччі сформовано взірець універсальної освіти і застосовувано його в школах. Технологія стала послуговуватись кам'яним вугіллям і парою, починає виростати індустрія міст, що впливає теж на села, настала комунікаційна зміна, поліпшується транспорт і підвищується життєвий рівень. Держава впроваджує шкільні оплати, наступає відділення школи від церкви і держави та впроваджується вишкіл учительства.

Наприкінці шкіл та чотирирічний для середніх шкіл, і такий же для коледжів. Посередньо-перехідна доба дала американському громадянину, перш за все, колосальні зміни в техніці. Наступають великі зміни у виховно-навчальній системі теж. Початкові школи в часі першої світової війни дістали шість літ навчання, нижчі класи середньої школи три роки, вищі класи теж три роки, а коледжі чотири роки. Стейтові та приватні університети випускають більше число краще підготованих фахівців в усіх ділянках знання. Американська виховно-навчальна система з кожним роком завойовувала собі чимраз більші впливи і значення. Вона зродилась на засадах американського демократичного життя, без будь-якого тиску згори чи знизу. Від половини нашого сторіччя на школи видається понад 6 білльйонів дол., понад 90% дівчорі відвідує школу, мільйон учителів працює в школах, а понад двісті тисяч шкільних будинків, площі та шкільний виряд мають вартість понад дванадцять білльйонів дол.

...У США немає центрального міністерства освіти. Шкільництво оплачують здебільша льокальні податки. Як навчальні системи, так і оплата вчительства залежні від фінансових спроможностей шкільних районів, - справа освіти краще поставлена в містах, ніж на селах, в промислових дільницях теж краще, ніж у фермерських. Кіна, бібліотеки, музеї, мистецькі галереї Америки тощо, мають немалий вплив у виховно-освітній системі цієї країни, хоч ніде прайди діти, брак відповідної контролі (демократичні засади) над цими речами спричиняє серед дівчорі, а особливе серед доростаючої молоді величезне моральне спустошення і тому ці справи вимагають негайних і радикальних заходів.

Виховно-освітня система в Советському Союзі зовсім відмінна від американської. Советська виховно-навчальна система не має своїх традицій. Совети створили нову, свою власну економічну систему, новий, свій власний політично-адміністративний апарат і нову «етичну філософію», яка разом з іншими інноваціями вплинули на формування навчально-виховної большевицької системи. Перш за все треба чітко і ясно відмітити, що в советах є дві системи: одна на папері і в літературі, а друга, зовсім інша, реальна і жалюгідна – в житті. Їхня конституція каже про «союз республік» в числі шістнадцять, які зфедеровані на добровільній угоді і мають право відділення, в житті це є сильно зцентралізована держава із диктаторською владою в Москві. Перевагу в советах має Московія, а інші нації або добровільно підпорядковується, або змушена до цього терором. Домінуючою мовою є мова московська, мови інших націй успосліджені і здебільша служать зняряддям

пропаганди серед тих поневолених націй. За царської влади шкільна система підлягала частинно державі, частинно церквам, частинно льокальним спільнотам, з частинно приватним фундаторам. В советах шкільна система підпорядкована державі, тобто комуністичній партії. Держава забрала в батьків дітей і взяла цілком під своє виховання. Першим ступенем є дитячі ясла, а другим – дитячі садки, куди приймається дітей у віці від трьох до семи літ. Ці передшкілля підлягають юрисдикції міністерства здоров'я, а дитячі садки міністерству освіти. Загальнообов'язуючий правильник для дитячих садків виготовлено і затверджено міністерством освіти в 1944 р. За цим правильником, завданням передшкілля вже взаранні виховати малечу згідно з вимогами комуністичного життя. По закінченні передшкілля дитина повинна уміти рахувати до тридцяти, назвати дні тижня, сказати, котра година, висловлюватись змістовими реченнями та вивчити ряд віршів. Одно слово, дитина має бути підготована до вступу в початкову школу. Головна система советської освіти ділиться на три роди шкіл: 1) початкова; 2) неповна середня; 3) десятилітка. Вона мала б рівнятися американським дванадцяти клясам чи грейдом середньої школи (гай скул).

Куррікулум початкової советської школи охоплює вісім предметів: російську або національну і російську мову, математику, географію, історію ССРСР, гімнастику, рисунки, спів і природознавство. Неповна середня освіта починається після чотирьох літ навчання в початковій школі. При успішних іспитах дитина може без додаткових іспитів переходити до п'ятої кляси неповної середньої школи.

...Варто відзначити ще й те, що совети експериментують в останніх трьох роках десятилітки віділення дівчат від хлопців, тобто хочуть зліквідувати в старших клясах коедукацію. В неповній середній школі, крім предметів, вичислених як обов'язкові в початковій школі, додані ще: ботаніка, старинна історія і чужинецькі мови в п'ятій клясі, та альгебра, геометрія, зоологія, фізика, хемія, середньовічна і новітня історія, рисування і конституція ССРСР – повна середня школа, тобто три остані роки десятиріччя. У восьмій клясі додані до попередніх предметів анатомія і фізіологія. Більше уваги присвячується теж московській та чужим мовам. У дев'ятій та десятій клясі впроваджено ще тригонометрію, дарвінізм та вищий курс історії ССРСР. Повна програма десятилітки виносить в цілому 9.554 годин навчання. Висока освіта в Советах ділиться на три типи: університети, інститути і технікуми, що рівняється приблизно американським університетам і коледжам. Високою освітою в

советах завідує повністю центральний уряд в Москві і республіканські «уряди» не мають на це впливу. Цій юрисдикції підлягає понад тридцять советських університетів, майже три сотні інститутів та технікуми. Університети мають ректорів, а інститути і технікуми директорів. Вища освіта в советах є виїмково професійна своїм характером і комплектно фахова в заложенні. Це значить, що в Советах перевага по стороні стисло фахових шкіл, педагогічні, медичні, машино-будівельні тощо інститути і технікуми, а не як у Америці, де в однім коледжі чи університеті береться назагал усе загальниково, як от поодинокі коледжі чи факультети являють собою невідривні частини, або перебувають в тісному зв'язку з університетом. В советах це окремі навчальні заклади, а навіть поодинокі інженерні спеціальності мають окремі інститути, як от згадуваний уже машино-будівельний, де вивчають стисло цей фах. За вищу освіту в советах платиться, а хоч відмінники й мають стипендії, так за ті гроші не можна в жодному випадку вижити. Треба признати одне, що совети при своїй диктаторській системі зуміли шаленим темпом виховати мільйонові кадри наукових працівників, в тому немало висококваліфікованих знавців і спеціалістів та шаленим темпом здобувають світову перевагу у стислих науках. Це може видається дивним, але так воно є і до цього советів змусив великий брак фахівців і інтелігенції, в цілому винищеної під час революції і після революції чи то каторгами, чи розстрілами, чи штучно спрепарованим голодом в тридцяти роках (Україна), численними чистками і вкінці знищених другою світовою війною. Про морально-етичне і релігійне виховання в советах немає що говорити, бо релігію вони поборюють, а їхня нова «мораль» учить робити все, чого вимагає добро «советской родини». Советське виховання в основному змагає до вирощення послушних тоталітарній державі знярядь – виховує масу послушних рабів, що, річ ясна, їй досі не вдалося. Мовчанка і хвилеве підкорення комуністичній системі, аж ніяк не підтверджують їхньої перемоги, бо низка чисток і ліквідацій в культурному, політичному і мілітарному секторі підтверджує, що не сила скувати живу душу, творчу і палке слово.

...Тут і там говориться про всесвітню виховно-навчальну систему, про віковичний мир, про гегемонію науки над усім іншим тощо, але це все покищо утопія. Як можна будувати одну чи другу засаду на таких хибних основах. Одна і друга система дивиться вперед, далеко вперед, але забуває про кнутрішні умовини та про сьогодні і близьке завтра. Совети, захоплені своїми легкими перемогами, забувають про мільйони ними поневолених людей різних націй, вони не чують і не бачать обурення, що глухо бурлить в душах одиниць і тих

же поневолених націй, забувають, що терор і брутальне насильство діють тільки на певну, обмежену часом мету, та прийде день загального гніву і помсти і тоді не допоможуть їм їхні загарбницькі пляни. Демократичний світ теж не сказав у виховно-навчальній ділянці свого конкретного і чіткого слова. І не тільки у виховно-навчальній, але й у політичній, у морально-етичній – не заняв свого ясного становища супроти поневолених Москвою націй, супроти Бога, а без віри в Бога, без волі людини й народів не буде перемоги. Може дійти до того, що в наших днях, повних хаосу й скорботи, виросте нова, третя сила, яка, хто зна, чи не рішатиме справи про перевагу в світі, про новий політичний уклад, про нові виховно-освітні системи, оперті на правдах не так людських, як Божих.

Джерело: Ілюстрований народний Календар Товариства «Просьвіта» на звичайний рік 1914. Річник XXXVII. Коштом То-ва «Просьвіта» у Львові. Львів. 1914. З друкарні наукового товариства імени Шевченка. С. 158-162.

ГОЛОВНА НЕБЕЗПЕКА І ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ

У статтях друківаних в «Українських Вістях» під спільною назвою «Головна небезпека», В.Гришко слушно звертає увагу на активізацію антиукраїнського фронту російської еміграції і на те, що це, власне, початок нового етапу ідеологічної (покищо) війни російського імперіалізму проти українського визвольного руху. Можна цілком погодитися з автором, коли він, схарактеризувавши характер і розміри небезпеки, робить висновок: «Треба оглянутись на всі... наші вразливі місця і забезпечити себе від ворога найперше саме збоку цих вразливих місць. Це означає також перешикування своїх лав, відповідно до потреб боротьби з головною небезпекою».

В огляді наших вразливих місць і в відповідному перешикуванні лав на велику увагу заслуговує наша наука. Не можна недооцінювати ролі російської науки в ствердженні російської імперської ідеї як серед самих росіян, так і в широкому світі. Передусім, тут ідеться, звичайно, про науки історичні в широкому розумінні слова (історія політична, економічна, культурна) і географічні. Російська наука зуміла прищепити світові свої концепції географії і історії східноєвропейського простору. От, наприклад, заслужений німецький славіст Р. Травтман видає 1947 року книжку «Die slavischen Völker und Sprachen», де пише з приводу теперішнього об'єднання всіх українських земель під владою Росії: «Після кількохсотлітньої роздрібленості знову все з'єднується в російських руках – географічна і історична доконечність» (148 ст.)

Приклади подібного підходу в світовій науці можна подавати без кінця. Причина їх поширеності, треба думати, полягає, з одного боку, в наполегливості відповідних впливів російської науки, а, з другого боку, в не завжди доцільній цілеспрямованості української науки. Замість висвітлювати характер і історичну долю всього східноєвропейського простору, українська наука здебільшого замикалася в вивчення проблем внутрішньо-українських. Цим самим вона в очах чужинця набирала рис регіональності і провінційності, своєрідного краєзнавства.

«Головною небезпекою», якщо вживати терміну В. Гришка, для українського визвольного руху і для самого існування нації в другій половині

²⁴ Псевдонім Ю.Шевельова

XIX ст. було загальне заперечення окремої української мови, з найбільшою виразністю висловлене в валуєвській формулі про те, що ніякої української мови «нема, не було і бути не може». Треба було довести, що це не так. Треба було показати наявність української мови, української культури, їхню самостійність, їхню цінність, красу і силу. Треба було обґрунтувати окремішність їх. За це завдання взялася українська наука, і вона його з честю виконала. Ані сьогоднішня офіційна Москва, ані будь-хто з поважних науковців сьогодні не заперечує окремішності нашої культури й мови. Про окремих зубрів типу Чухнова ніхто всерйоз не говорить. Це матеріал для гумористичних журналів і тільки.

Бувши, однак, в головному спрямованою на вивчення внутрішньо-українських цінностей, наша наука не раз виявляла свою слабкість, виходячи за їхні межі. У нас є прекрасні праці з історії України, але українські науковці не написали жадної видатної роботи з історії всієї Східної Європи. У нас є дуже добрі розвідки з історії й географії української мови, але ми не спромоглися на жадну синтетичну працю мовознавчу працю в масштабах усього слов'янства або бодай східного слов'янства. Єдина спроба в цьому напрямі – пера Ст. Смаль-Стоцького - була подиктована більше патріотичними міркуваннями, ніж об'єктивно-науковими, і тому не дивно, що її висновків не прийняв ніхто з славістів світу.

Так утворився стан, що до української науки світ звертається тоді, коли цікавиться внутрішньо-українськими питаннями; а що його далеко частіше інтересують питання, ширшого порядку – загально-слов'янського або східно-європейського, а цих питань українська наука не опрацювала, то нема чого дивуватися, що в таких випадках світ звертається до тих наукових праць, які ці питання порушують. Праці ці майже виключно російські, і саме їхнім впливом пояснюються погляди того типу, як поданий вище Травтманів.

Звідси впливає для сучасної української науки потреба переключитися на нове, складніше і тяжче завдання, що виходить за межі україністики в вузькому значенні слова і окреслюється, з одного боку, як загальна славістика, а з другого, як наука про простір і народи Східної Європи. Це те поле бою, на якому може бути розгорнена об'єктивна і всебічна характеристика становища України в світі і становища Росії в світі. Дотеперішнє становище, коли російська наука трактувала як свій увесь простір теперішнього СРСР, а українська наука соромливо уникала виходити за межі своїх етнографічних територій, мусить бути змінене. Нема такої нації в світі, яка не променювала б

поза свої кордони, і вага націй у історії людства оцінюється насамперед за силою цього променювання, – а не за силою самозамкнености. І коли ми так поставимо проблему, то зможемо переконатися, що вага України в східноєвропейському просторі не менша, а може багато в чому і більша, ніж вага Росії. Дотеперішні концепції розвитку цього простору, творені в Росії, старанно ігнорували або бодай применшували ролю й значення України і її внеску, – і наша наука, об'єктивно беручи, не перешкоджала цьому.

Весь інтерес нашої науки був спрямований на те тільки, щоб відгородити Україну від сусідів. Таке ставлення справи, в свій час історично-зумовлене і єдино на спасіння йдуче, сьогодні стає перешкодою і корисне не для нас, а для наших ворогів. Тому перше гасло для нашої науки на еміграції сьогодні, – не лишаючи внутрішньо-української проблематики, – за основне своє завдання вважати розбудову загальних концепцій, куди українське питання входить однією складовою частиною. При чому розбудова ця мусить мати характер о б ' є к т и в н и й, мусить бути диктована фактами, а не суб'єктивними, хоч би й надпатріотичними бажаннями, – інакше ці концепції спіткає та ж сумна доля, що спіткала концепцію Ст. Смаль-Стоцького. Тим часом усі дані говорять за те, що і потреби в суб'єктивізмі нема. Об'єктивні факти, коли їх чесно встановити і правильно систематизувати, виразно і недвозначно промовлятимуть проти дотепер прийнятої в чужому науковому світі російської концепції історії і географії Східної Європи.

Головним завданням вільної української науки ми вважаємо об'єктивну розбудову загально-слов'янських і східноєвропейських концепцій. Не менше значення має спеціальне вивчення Росії, її історії, її культури, її розвитку. Росіяни приділяли і приділяють Україні величезну увагу. Можна бути певним, що в кожному загальному курсі російської географії, російської історії, історії російської літератури і мистецтв, російської мови ми знайдемо розділи або матеріали про Україну, – звичайно, трактовану більш або менш виразно як російську провінцію. Якби натомість в українських джерелах ми схотіли знайти щонебудь про Росію, то, як правило, наше бажання не могло б бути здійснене. За винятком загальних і часто дуже туманних міркувань про психологічну протилежність українського і російського типу, започаткованих «Двома народностями» М. Костомарова, ми не знайдемо майже нічого. Українську науку досі розбудовано так, ніби Росії нема. Одначе, чи ми того хочемо, чи не хочемо, Росія є, і проблема існування України не буде розв'язана, доки не буде розв'язана проблема її стосунків з Росією.

Ми не раз говоримо, що Німеччина програла війну проти Росії в 1941 р. тому, що не знала Росії, не розуміла проблем ССРСР, України, не вивчала об'єктивного стану на цих землях. Але чи не ризикуємо ми тим самим, коли теж не хочемо знати Росії й росіян, обмежуючись на своїх власних проблемах? Генеральні штаби світу вивчають чужу територію. Чи наш Генеральний штаб - розуміймо це в прямому чи в переносному розумінні – може сказати щонебудь, наприклад, про територію Тамбовщини або Сімбірщини? У нас є термін «українознавство», але нема ніякої назви для комплексу наук про Росію, і слово «росієзнавство» ріже наш слух своєю незвичністю. Стан термінології тут цілковито відбиває дійсний стан речей. Тим часом, на нашу думку, росієзнавство повинно стати не набагато менш важливим розділом наших досліджень і студій, ніж українознавство. Щоб перемогти ворога, треба його досконало знати.

Нам можуть заперечити, що в цьому нема потреби, бо і так через теперішній колоніальний стан України кожний українець, що здобуває освіту на рідних землях, хоч-не-хоч мусять ковтати велечезні порції російської історії, російської літератури, російської мови тощо, що це напихання викликає в душі українця відразу і що не для того ми втекли поза межі батьківщини, щоб тут займатися зненавидженими речами. Психологічно така реакція зрозуміла. Надто багато «доброго» зазнали ми від «старшого брата», щоб тут ще його вивчати! Але ні в політиці, ні в науці не мусимо керуватися емоціями. Звичайно, нам приємніше вивчати візерунок гуцульського мережива або деталі поліських говірок, аніж проблеми історії й культури Росії. Однак життя вимагає від нас знати ворога, і ми мусимо велику частину своїх сил і часу присвятити цьому.

У самому вивченні росіян, їх історії й культури теж не мусимо керуватися емоціями. Фальшивим концепціям російської офіційної науки й політики - чи в її советському, чи в її власовсько-еміграційному виданні – мусимо протиставити об'єктивне вивчення російської проблеми. Мусимо відповідно до фактів стверджувати і негативи і позитиви росіян. Нема нічого легшого, як вихоплювати самі негативи і роздмухувати їх. Почуття завжди штовхатиме нас до цього. Однак такий підхід ніколи не буде прийнятий світом, викликаючи тільки недовір'я до української науки (чи не так сталося між іншим з публікацією Л. Шанковського в «Відомостях ерлянгенського університету»?) і тим фактично посилюючи позиції російської науки; а з другого боку і головне, такий підхід засліплюватиме нас самих, а що може бути гіршого, як іти

наосліп? Прозріння в подібних випадках приходить звичайно тоді, коли вже запізно. Нарешті, в такому підході, в будь-якому перекручуванні фактів і потреби нема. Факти говорять на нашу користь. Вистачає тільки сумлінно їх вивчати і зуміти їх систематизувати.

На жаль, розуміння цих проблем у нас надто мале, а емоційна подразливість надто велика. Мені оповідали, що коли цього року в Українському Вільному Університеті вперше за весь час його існування оголошено один курс з росієзнавства (історія російської мови), то з коло 200 студентів філософського факультету на цей курс зголосилося яких 5 осіб, менше, ніж на курс про покутську говірку української мови. Якщо це справді так, то в цьому маленькому факті відбивається загальне ставлення старших і молодших українських науковців до проблем вивчення Росії, ставлення, яке в майбутньому може позначитися дуже сумними наслідками, – як усяка штучна ілюзія і безтурботне ігнорування ворога.

II

ЧИ ВСЯ РОСІЯ – РОСІЯ?

Самозрозуміло, що, проголошуючи розгортання росієзнавства як одне з першочергових завдань української науки на еміграції, ми не хочемо цим сказати, що все в Росії і російській культурі цікаве й важливе для української науки і мусить стати об'єктом її вивчення. Речі регіонального значення ми можемо лишити в повне володіння російським науковцям. Нас цікавлять ті питання з комплексу проблем, що його ми називаємо Росія, які безпосередньо зв'язані з Україною і з проблемами загальної організації східноєвропейського простору. Скажімо, питання про спосіб будувати цибулясті бані церков або питання про цокання одонецьких говірок можуть нас самі по собі зовсім не хвилювати. Але ці питання набудуть для нас певного інтересу, якщо виявиться, приміром, що спосіб кльсти принесений до Москви з України, а цокання, становлячи собою прояв фінських впливів на російську мову, дає додаткові відомості для відповіді на питання про те, як формувалася російська мова в відриві від української. Власне, найабстрактніші або найдрібніші питання можуть іноді повернутися таким робом і саме тому особливо важить постава росієзнавства в наших наукових закладах.

Є одначе такі проблеми в вивченні цілості східноєвропейського простору і Росії, які вже сьогодні домагаються свого розв'язання, свого насвітлення, які аж кричать про свою реалізацію. Вона зв'язана з політичним станом сьогодні, і

наука мусить узятися за їх розв'язання, одначе, підкреслимо ще раз, розв'язання наукове, *sine ira et studio*, в суворій відповідності до фактів. Кілька таких проблем ми постараємося в дальшому поставити. Звичайно, тільки поставити. Розв'язувати їх можна тільки сумлінною науковою працею. Але може саме поставлення цих проблем піднесе інтерес і увагу до них як від поодиноких науковців, так і від наших наукових установ. Зокрема Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, думаємо, могло б спробувати взятися за цю справу.

Першою з тих проблем, що, на нашу думку, варті уваги нашої науки (і нашої політики!), є проблема цілоти Росії. Говоримо тут не про різномовні національності, що населили й населяють широчінь російської імперії. Правда, усвідомлення їх окремішности теж не давалося легко. Один з найпроникливіших російських політиків з-перед 1917 року граф С. Вітте мусів колись як відкриття констатувати: «Вся помилка нашої многодесятиліньої політики – це те, що ми досі не усвідомили, що з часів Петра Великого і Катерини Великої нема Росії, а є Російська імперія. Коли близько 35% населення інородців, а рускі поділяються на великоросів, малоросів і білоросів, то неможливо в XIX і XX сторіччях провадити політику, ігноруючи цей капітальної ваги факт». Фразеологія стара, а думка для того часу нова. Від часів Вітта багато води втекло, і один з сенсів жовтневої революції для Росії від політики Росії до політики російської імперії. Так само і західні держави хоч і на гальмах, але усвідомлюють поволі, що нема в Росії єдиного російського народу, а є різні народи, – хоч і дуже тяжко дасться їм це усвідомлення.

Але і тепер, коли різнонаціональність «советського народу» близька до загального визнання, ми все таки стоїмо перед єдиним фронтом рускомовного народу – від Сочі до Мурманська, від Смоленська до Владивостоку. І саме тут варто українській науці поставити питання: чи справді цей моноліт становить моноліта? Чи нема в цьому в ньому розколин? Чи справді конче він мусить єдиним фронтом протистояти тепер збиваному єдиному фронтові інших народів? Бо коли це так, то це означає боротьбу дуже серйозну й тривалу через те, що кількісно всі народи в сумі й перевищують трохи російський народ, але зате російський народ мав би в цій боротьбі переваги централізації, єдності, досвіду многорічного панування і наявности добре організованих п'ятих колон у надрах усіх без винятку визволюваних народів - проти децентралізованости, різномасности, недосвідчености цих останніх.

Звичайно, поки виходити з наївнопозитивістичної про те, що нація – це і є мова, проповідуваної деяким і в нас на еміграції, то ми маємо справу з 90-

мільйоновим монолітом суцільного російського фронту. Спроби організувати в цьому моноліті п'яті колони ледве чи дадуть великі наслідки, бо бльок проти російських народів покищо немає ані матеріальних благ, якими міг би окремих росіян спокусити, ані такої видимої сили, якою ... їх налякати.

У таких обставинах визвольному бльокові народів особливо важить знайти і відколоти від російської цілоти ті частини, які не мають з осередком внутрішньої єдності. Такі частини є, але ми надто мало звертаємо на них уваги. Взяти хоч би Дін, безпосереднього сусіда України. Автономістичні і самостійницькі мрії донського козацтва – відомі, і незаперечне є те, що донські козаки – природний наш спільник, що вони можуть вибороти свою самостійність тільки пліч-о-пліч з нами, але і нам боротьба буде надзвичайно полегшена, коли ми матимемо забезпечений незалежним Доном східний кордон. Цієї єдності інтересів одначе здебільшого не сприймає рядовий і навіть інтелігентний українець. На перешкоді стоїть, передусім, мова. Донське козацтво говорить по-російськи, – цього декому здається досить, щоб психологічно розцінювати його як ворога або принаймні цілком чужого.

Тут завдання нашої науки: вивчити комплекс українсько-донських взаємин і природність зв'язку Дону з Україною, а не з Росією. Історики повинні розкрити нам історію стосунків Дону з Україною – і тут виявиться чимало цікавого й повчального. Мовознавці покажуть нам український внесок у мову Дону – українізми донських говірок, численні і незвичайно характеристичні. Не виключено, що тоді в новому світлі постане і сама колонізація Дону, саме формування донського козацтва. Фолкльористи і етнографи докинуть тут своє слово.

Друге вразливе місце Росії – Далекий Схід і Сибір, почасти може навіть з Уралом. І антропологічно, і мовно, і культурно сибіряк творить тип, відмінний від росіянина. Є певні аналогії між людиною Сибіру і людиною Америки. Обидва типи постали в наслідок винищення примітивних тубільців, в наслідок помішання найрізномірніших рас і народностей, обидва засвоїли мову головних колонізаторів - в Америці англійську, в сибірі - російську, але забарвили її по-своєму, обидва витворилися в зовсім відмінний психологічно від первісного тип. Коли говорити про Сибір, незаперечна велика роля українців у його колонізації й у виробленні сучасного типу сибіряка. Ледве чи можна на цій підставі розглядати Сибір як майбутню колонію України, охрищуючи його якоюсь Зеленою, Сірою або Помаранчовою Україною. Це тільки мрії, такі ж безґрунтовні, як були б сьогодні мрії старої Англії зробити

США своєю колонією. Але в ланцюгу майбутніх насторожених проти Росії держав Сибір може і мусить мати своє місце, а безперечні і значні внески українців у формування сибіряка і Сибіру, коли тактовно на них спертися, можуть стати підвалиною сибірсько-українських зв'язків і симпатій. Завдання нашої науки тут подвійне: з одного боку, обґрунтувати природно, географічно, економічно і культурно-історично незалежність Сибіру, з другого боку, простежити українські внески в формування сибіряка і Сибіру.

І, нарешті, питання про російську Північ – від Новгороду до Уралу. Воно не стоїть сьогодні практично в площі безпосередньо-політичній (хоч не абсолютно виключна активізація його в майбутньому), але там більше значення має воно для розуміння генези Росії, російської культури і ролі України на сході Європи.

III

УКРАЇНЦІ І ДЕРЖАВИ НА СХОДІ ЄВРОПИ

Ще Максимович і Куліш звертали увагу на те, що північно-російські говірки (що охоплюють понад половину російської території – від Мурманська до Астрахані) – далеко ближче стоять до української мови, ніж південно-російські говірки, які тепер безпосередньо межують з українською етнографічною територією. Північні говірки російської мови не знають акання; вимовляють (частково) «ять» як і; мають низку збігів з українською мовою в морфології, наголосі, словнику. Уже тепер можна вказати на низку інших характеристичних рис, що протиставлять людину російської півночі людині російського півдня, а натомість зближають першу якоюсь мірою з українцями. Скажімо, київський своїм походженням епос – биліни – цілком не відомий акаючим південним росіянам, але добре зберігся на півночі, над карельськими озерами і на узбережжі північних морів. Північні росіяни виявили в історії далеко більшу прихильність до демократії, ніж південні. Новгород і Псков були своєрідними демократіями, Москва і Рязань – ніколи. Цікаво було б порівняти їх з українською демократією (Запоріжжя). Впадає в очі здатність північних росіян до колонізації все нових просторів. Сибір колонізований далеко більше північними росіянами, ніж південними. Коли в X ст. для російської колонізації відкрилася Волга, до самого гирла вона була колонізована північними росіянами, хоч тереново ближчі були, звичайно, південні. Не говоримо вже про епопею колонізації дикої півночі аж по Урал, здійснену ще до XV сторіччя новгородцями. У той час, як південні росіяни цілком позбавлені такого

колонізаторського хисту, щось подібне виявили на півдні українці, опанувавши лівобережне Подніпров'я, Слобожанщину, південні степи, Крим і Кубань і йдучи далі в Сибір, Середню Азію і Далекий Схід. Слушно говорив Юрій Липа про те, що епопея української колонізації має не менше захватних, героїчних і авантурних сторінок, ніж історія колонізації Америки і виявляє велич сил, закладених у народі, що її здійснив.

Питання ці абсолютно не вивчалися, і наведені тут збіги не пов'язані один з одним. Не можна твердити нічого категорично, а все таки сама собою набігає думка: чи випадкові ці збіги? Чи нема інших?

Історичні дані, скільки знаємо, не перечать тому, що Новгород – місто і держава – міг бути заснований вихідцями з півдня, йдучи великим дніпровсько-волховським водним шляхом, себто киянами, себто українцями. Новгород був, можна було б думати, форпостом Києва на півночі і брамою, через яку Київ колонізував північ. Цьому не суперечить те, що згодом Новгород міг ставати в опозицію до більшості колоній. В наші дні це відбувається з володіннями Британської імперії. Звичайно, усамостійнюючися, Новгород набував відмінностей мовних, антропологічних (схрещення з фінами) тощо. Але це не перешкоджає тому, що перший осілок російської державності своє існування завдячував би вихідцям з України і що північна половина російського народу, якщо справдяться висловлені тут припущення, постала з схрещення українців з фінами.

З цього не випливає таких практичних висновків, як у випадку Дону і Сибіру. Питання про державну самостійність півночі практично сьогодні не стоїть, – бо на наше глибоке переконання в протилежність поглядам позитивістів і расистів - в оформленні нації як такої вирішують не стільки об'єктивно схоплювані відмінності мови або тілесної конституції, а момент свідомости, момент відчування національної єдності і національної відмежованости, момент бажання бути нацією. А саме цього моменту російській півночі бракує цілком – і нема жадних ознак, щоб він міг за нашого життя з'явитися. Відколи в XV-XVI стор. Москва зломилася Новгород і розтоптала його самостійність, автономістичні традиції й тенденції російської півночі занепали цілковито. Розбудова в осередку північних земель фортеці російської імперськості – Санкт-Петербургу в XVIII ст. чи не остаточно знищила можливість відродження цього духу.

Однак, будучи позбавлені практично-політичного значення, висловлені тут погляди на постання Новгороду і всієї північної половини російського

народу, якби вони потвердилися, мали б чимале значення загально-теоретичне й принципове. Вони б розбивали поширене (і весь час поширюване росіянами) твердження про нібито нездатність українців до державного будівництва. Ось, наприклад, у згадуваній книжці Р. Травтмана (яку один український рецензент уже умудрився залучити «до числа виключно цінних книг з славістики»!) говориться. «Безвільність (völkische Charakterschwache) і цивілізаційна недоглядність спричинилася до сильнішого відтиснення малоросів на задній плян, ніж можна було б сподіватися, виходячи з кількості населення і благословенности території осідку: державотворчі сили мусіли завжди приходити ззовні» (157). Пропонований нами погляд перекреслив би ці і подібні твердження (не згадуючи про те, що вони перекреслюються і численними фактами з історії власне України, – але про це тут нема потреби говорити). Він показав би, що початки не тільки української, а і російської держави завдячені українцям, що державотворчим елементом у Росії були українці.

Але можна піти ще раз далі і твердити, що початки державности в південній Росії – теж діло рук і голов українських. Свого часу Погодін, намагаючися довести, що Москва є прямий спадкоємець Київської Русі, висунув славнозвісну теорію про те, що після татарського нападу Центральна Україна цілком спорожніла, а її населення повністю пересунулося в басейн Оки і північної Волги. Ця упереджена, політикою продиктована теорія була слушно розкритикована і спростована істориками і мовознавцями, і від неї відмовилися вже і російські науковці. Можна вважати за доведене, що центрально-українські землі після татарської навали не спорожніли цілковито, хоч густота людности в них і поменшала; що основний потік еміграції пішов на захід і північний захід; і що прямим продовжувачем і спадкоємцем Києва стали Волинь і Галичина. За всіма цими справедливими і обґрунтованими твердженнями не слід забувати одначе й того, що ще перед татарською навалою, як і після неї, частина української людности все таки переселялася і на північний схід і колонізувала тамтешні простори. Не випадкові ж бо, вказані ще Ключевським, збіги географічних назв: як у сучасній Канаді або в Зеленому Клину українські виселенці засновували нові Києви, Полтави й Миргороди, так і тоді тільки виселенці з України могли своїм новим осідком у басейні Оки й Волги надати назву Переяславль, Звенигород, Вишгород, Стародуб і Галич! І тут знову характеристичний збіг: ми нічого не знаємо про те, щоб плем'я в'ятичів, що сиділо в басейні Оки і що з нього, треба думати, розвинулась

південна група росіян, мало якінебудь державні форми життя. Початки держави з'являються на цих теренах тільки з появою виселенців з України. Отже, і тут початки російської державности належать не росіянам, а українцям! Отже, єдиним державотворчим елементом на сході Європи – в протилежність тогочасним фінам, росіянам, ордам степу – виказували б себе українці. Твердження, що прямо суперечать усім тим, які ширять досі російська тендеційна наука і які прийняли великою мірою славісти всього світу, а українські науковці, відкидаючи участь українського елемента в формуванні російської нації і російської імперії, фактично тільки зміцнювали²⁵.

Але якщо прийняти всі висловлені нами гіпотези, то постає питання про те, ЧОМУ українці, розбудовуючи чужу державу, не зберегли СВОЄЇ. Не претендуючи на розв'язання цього питання – для цього були б потрібні не газетні статті, а солідні наукові праці, створені зусиллями багатьох науковців – спробуємо в наступній статті дати бодай частку відповіді на це кардинальне питання.

IV

ДВІ ДІЇ ІСТОРІЇ СХОДУ ЄВРОПИ І ЯКА БУДЕ ТРЕТЯ

Якщо початки російської держави є заслуга українців, то і пізніше існування і розвиток російської культури і російської державности великою мірою заслуга українців. Якщо колонізацію Півночі і державне оформлення Півдня Росії можна вважати за першу українізацію російських просторів, то з повним правом можемо говорити ще про дві дальші українізації їх. У XV стор., коли занепала остаточно Візантія, Україна стає одним з важливих осідків візантійської еміграції, тут розробляється нова редакція літературної мови і нові течії літератури, і звідси вони йдуть до Москви. Але особливої величі й розмаху набирає третя українізація Москви, що припадає на XVII і самий початок XVIII стор. З України дістає Москва (ще в XVI стор.) друкарство. Україна диктує стилі і жанри літератури. З України приходять початки наук. Театр у Москві постає за українськими зразками і заходами українців (і білорусів). Прослідки тогочасних впливів досі зберігаються в живій російській літературній мові в усьому – навіть у фонетиці, як це показував Шахматов, а тепер особливо

²⁵ Ці думки пояснювали б і те, чому до XIII ст. мова східноєвропейського простору, як вона зафіксована в писаних текстах, розмірно однакова. Це не конче, витворене торгівлею, як думав Шахматов, це просто тогочасна літературна мова, витворена в Києві, себто тогочасна українська літературна мова. Український державотворчий елемент ніс з собою в усі околиці с в о ю культуру і с в о ю літературну мову. Єдиною літературною мовою всього східнослов'янського простору була тогочасна українська мова.

підкреслює В. Віноградов (але наша наука не поцікавилася вивчити ці впливи!). Ще в XVIII ст. коло державного керма Росії стоять коли не німці, то українці (Розумовський, Потьомкін). Останнім величезним вкладом у російську культуру від України була творчість Гоголя і Рєпіна.

Що ж тягло українців до розбудови російської імперії? Звичайно на це відповідають: їх полонив блиск імперії. Не можна відкидати цього чинника, але він не становить першопричини; адже блиск імперії – це вже похідне від наявності імперії, а що спонукало будувати саму імперію? Тут не місце вглиблюватися в складне плетиво конкретних історичних факторів. Занепад Києва в наслідок спочатку нападів степовиків, що з них останніми були татари, а потім у наслідок занепаду Візантії і втрати Дніпром своєї ролі в сполученні між Північчю Європи і Близьким Сходом, напевне, був першим поштовхом. Державотворчий елемент, культуротворчий елемент, втрачаючи ґрунт для праці в метрополії, розбудовує колонії. Це вічна історія і цілком зрозуміла. Так само вічна історія і те, що згодом, зміцнившись, колонії повстають проти метрополії і навіть поневолюють її. Це історія Греції й Риму, Германії й Риму, тепер ми бачимо її в стосунках Англії і Америки, Південної Африки і Англії.

Але, говорячи про поштовх, даний конкретно-історичними фактами, не можемо не відзначити й чинника постійного, чинника геополітичного. Простір Росії становить собою природне продовження простору України. Брак гір і біг річок просто запрошували українців мандрувати на схід і північ і колонізувати ці простори. Колонізація, що спершу відбулася як опанування території (корчування лісу, орання цілини, будова сіл і міст) пізніше, природно, переходить у опанування людности (культурна і державотворча місія українців). З цього погляду вся історія східноєвропейського простору становить собою справжню єдність, а стрижнем її є різного характеру колонізація його українцями. І якщо кордони сучасної Америки лежать на Ельбі і Андріятиці, то кордони України, в такому сенсі беручи, на Льодовому океані і Уралі.

Колонізація східноєвропейського простору українцями становить одначе тільки першу дію історії цього простору. Другу дію, як ми бачили, становить повстання колонії проти метрополії і намагання метрополію зробити колонією. Це намагання розпочинається 1169 року нападом Андрія Боголюбського на Київ. Апогею напруженості досягає боротьба в другій половині XVII стор. – в роки, що їх колишня метрополія – Україна – означила як роки своєї Великої Руїни. XVIII стор. є сторінка найбільшого нашого занепаду саме тому, що тоді

ще побутує уява про єдність східноєвропейського простору, а становище вже стає нестерпно колоніальним. Однак в надрах пригнобленої і перетвореної чимраз остаточноше на колонію колишньої української метрополії нуртують потай сили протесту. Не легко було зважитись на розрив з імперією: треба було починати все заново, треба було визначати, що дотеперішня розбудова східноєвропейського простору як єдності, як єдиної імперії обернулася поневоленням і лихом і що для того, щоб зібратися з силами, потрібне зосередження, потрібне відмежування від світу. Але Україна спромагається на цей розрив, на будування всього заново, з самого початку. Ознакою невмирущої живучості державо- і культуротворчих первнів української нації було те, що вона знайшла в собі сили для цього страшного відштовхнення і для тимчасового самообмеження. Це може здатися парадоксом, але в самій регіоналістичній обмеженості котляревщини, в самому обмеженні на культурництві на той час проявилася незвичайна життєздатність України, здатність її до відродження. Від того часу в українській історії поволи, але з невідвратною неухильністю ростуть сили, спрямовані на розрив з імперією, яка, будучи розбудована українцями, стала їх ворогом, на розлам цієї імперії і на розподіл її.

Завдання української науки – побачити в історії української культури, української політичної думки і українського визвольного руху XIX і XX ст. наростання цих елементів відмежування, розриву з старою імперією, проголошення їй війни не на життя, а на смерть. Багато тут уже зроблено, а ще більше треба зробити. Але ще важливіше тепер завдання української науки – обґрунтувати переростання цього відмежування в прагнення творити нову єдність у Східній Європі, с в о ю єдність, відповідно до геополітичної структури східноєвропейського світу, – переростання, яке саме тепер в усій гостроті стоїть на порядку денному і в опрацюванні якого може головна історична місія сучасної української еміграції²⁶.

Історія східноєвропейського простору знає кілька варіантів розв'язання проблеми його єдності. Найприроднішим з них, найвідповіднішим до географічних даностей, здається, був варіант часів Київської Русі: єдність

²⁶ «Єдність» цю можна було б називати новою імперією тільки в розумінні психологічному, бо вона не включає в себе тиску однієї нації на інші, національного гноблення. Вона може бути реалізована – говоримо зараз виключно теоретично – в найрізноманітніших формах від певної кількості абсолютно незалежних держав, зв'язаних союзними договорами починаючи і федерацією кінчаючи. Принципова відмінність цієї єдності від російської імперії саме в тому, що вона мала б спертися на незалежність націй і на справжню добровільність взаємно доцільних зв'язків, – потрібних передусім для того, щоб не могла повернутися знов російська імперія. Обґрунтування найдоцільнішої форми організації і існування цієї єдності – теж одне з завдань нашої науки.

простору, здійснена з Києва з природною межею Карпат на заході, з втягненням в орбіту імперії теренів по Льодовий океан і Урал. Вразливим місцем цього варіанту була однак (тоді неминуха) боротьба зі степом. Цю боротьбу ще можна було витримувати, доки була міцна єдність України з північчю. Коли ж ця єдність була порушена, Україна стала здобиччю степу, і північ зажила своїм окремим життям.

Другим варіантом, що прийшов хронологічно за першим, був варіант Литовсько-білорусько-української держави, що протистояла з одного боку півночі, яка в цей час оформляється як Московія, а з другого боку степові (Крим). Ця концепція організації східноєвропейського простору не показала сильною і вдалою. Вона була змушена шукати підтриму в Польщі, а наслідки цього відомі.

Російська імперія XVII – XVIII ст. знов здійснила концепцію політичної єдності східноєвропейського простору, включивши цього разу в склад цього простору і сили степу. Варіант цей, безперечно, сильний з погляду географічного. Однак через те, що він здійснюється методами гноблення і винищення всіх націй, крім російської, методами терору і варварства, він неприйнятний для всіх поза російських народів східноєвропейського простору і мусить бути знищений.

Новий варіант організації східноєвропейського простору може бути здійснений як бльок усіх неросійських і тим самим проти російських народів східноєвропейського простору і здвигнення санітарного кордону проти російської держави, яка скомпрометувала себе в очах усіх інших народів методами і характером своєї політики, що має характер не імперіяльний, а виразно імперіялістичний. Отже, в перекладі на історичну мову цей варіант означає єдність литовсько-білорусько-українських сил із силами степу (кінець-кінцем, концепція Богдана Хмельницького – згадаймо його союз з Кримом, з одного боку, з Заходом, з другого!) – з тим, однак, що поняття «степу» сьогодні охоплює Дін, народи Кавказу, Середньої Азії і Сибіру, а поняття «Литви» включає в себе Польщу і навіть далі на захід розташовані народи. Такий бльок, така союзна чи федеративна «імперія» - і гадаємо, що тільки вона, - може стримати російський імперіалізм, може спричинити вигасання його. Наївно думати, що цього може домогтися польсько-український бльок. Ні, роля України в новому бльоці, в новій «імперії» якраз у тому й полягала б, що вона становила б собою проміжну ланку між силами Заходу, силами, умовно кажучи «Литви» і силами Сходу, силами, умовно кажучи, «степу». На це Україна

уповноважена всією своєю історією – і тільки вона. Саме тому «імперія» ця, не будучи українською, водночас не можлива без України.

Сама ж грандіозність цього бльоку – від Праги до Владивостоку, від Гельсінків до Єревану й Ташкенту – потрібна тому, що він, власне, - і це треба прямо визнати – має діяти в с у п е р е ч географічним чинникам. Бо, розглядаючи справу суцільно географічно, ніщо не промовляє за встановлення кордонів на лінії Ленінград – Новгород – Псков – Смоленськ – Брянськ – Курськ – Вороніж. Бо географічно це єдиний простір, і завжди буде неминучою тенденцією з'єднати його.

Але цій географічній тенденції сьогодні ставить виразний і незламний опір скомпромітованість Росії супроти всіх народів, що живуть на захід і південь від наміченої лінії і на схід від Уралу. І через те, що єдність з Росією тепер виключена, через це тут можливі тільки три розв'язання проблеми: або винищення неросійських народів на східноєвропейському просторі росіянами; або встановлення того санітарного кордону, т я ж к о ю ц і н о ю в т р и м а н у в а н о г о, про який ми говорили.

Всі ці три варіанти розв'язання проблеми, яка справді неухильно назріває, носиться в повітрі. Перший варіант уже здійснюється на територіях, окупованих Росією. Однак кожний дальший крок у цьому напрямі викликає нові сили протесту і боротьби, і можна, на щастя, бути певним, що здійснити цей варіант Москві попри всю безоглядність її метод, які дійшли вже до одвертого винищення цілих народностей (німці Надволжя, кримські татари, чеченці, інгуші тощо), не пощастить.

Другий варіант – винищення росіян – міг би бути природною першою реакцією на методи Москви. Письменник, який найдосконаліше знав душу росіянина, найбільше любив і найбільше ненавидів російський народ – Достоевський – висловив це устами свого героя: «О, русские должны бы быть истреблены для блага человечества, как вредные паразиты» («Беси»). Однак і ця метода не видається нам ані доцільною, ані можливою, ані прийнятною чи то з етичного, чи то з практичного погляду. Тому єдиною можливістю лишається покищо третя.

Ми кажемо покищо тому, що не вважаємо її за можливу навіки. Імперія вільних народів, що мала б у залізне кільце взяти Росію, встановивши тверді кордони всупереч географічним чинникам, вимагала б такого зусилля, такої постійної напруженості своїх учасників, що не могла б розглядатися як остаточний варіант розв'язати проблему. Що саме могло б прийти їй на заміну,

– розгляд різних можливостей цього завів би нас надто далеко. Можемо тут вказати тільки на один варіант. Не знати, чи він найправдоподібніший, але в усякому випадку найсимпатичніший.

Якщо виходити з погляду, що нема народів від природи невинуватих, але є народи зіпсовані на певний час своїм імперіалізмом і його успіхами, то можна було б думати, що не виключена можливість, що коли росіяни будуть замкнені санітарним кордоном у межах своєї етнографічної території, то вони можуть одуматися і побачити, що таке існування, така російська держава, власне, вигідніша для них, ніж здійснювана сучасними методами гноблення російська імперія. Не підлягає бо сумніву, що російська імперія, надавши російській людині привілейованого становища колонізатора, водночас до краю пригнобила цю людину і упослідила її. Що російська людина не має жадної вартости як людина. Тепер, коли вона сп'янена перемогами своєї імперії, нема найменшої надії на те, щоб вона стрималася і збагнула, як мало вона від російської імперії має і як несамовито багато змушена віддавати. Тому тепер виключені будь-які розмови про федерацію Росії з іншими народами східноєвропейського простору.

Але хотілося б думати, що коли російська імперія буде зламана, а російська людина замкнена в межах справді своєї держави, оточеної контролем невсипущих (бо вже навчених гірким досвідом) визволених народів, може тоді в російській людині, після тяжкого похмілля, заговорить голос розуму і людяности, і вона побачить, що її майбутнє – в зреченні імперіялістичних мрій і в тому, щоб, заслуживши знов утрачене довір'я, увійти, як рівний з рівними в бльок народів Сходу Європи. Може тоді російська людина згадає слова одного з видатних своїх політиків нового часу – уже цитованого графа С. Вітте: «Можливо для нас, росіян, було б краще, щоб була Росія і ми були тільки росіяни, а не сини спільної для всіх підданих царя Російської імперії» («Воспомінанія», 2 239).

Але покищо ці слова (до того ж висловлені в нерішучій умовній формі) лишились голосом воання в пустині. Не мріймо помилити вовка з вівцями. І тому покищо жадних угод з Росією бути не може. Тому покищо можливістю лишається той бльок національних держав з Україною в центрі, про який тут говорено.

І наука наша має, вийшовши в широку проблематику східноєвропейського простору як цілости, проаналізувати науково те, що тут

висловлено як гіпотеза і журналістичні припущення і або ствердити сказане тут, або висунути інші, науково обґрунтованіші варіанти.

На всю широчінь стоїть перед нашою наукою завдання поруч українознавства організувати об'єктивне росієзнавство і – як надрядне над обома – вивчення східноєвропейського простору як цілоти: сходоевропознавство. Відмовлення від цих завдань означало б провінціалізм нашої науки і, кінець-кінцем, її банкрутство.

Джерело: Українські Вісті. 1948. Ч. 58 (17 липня). С. 4, 6; 1948. Ч. 60 (24 липня). С. 5; 1948. Ч. 61 (28 липня). С. 3.; 1948. Ч. 63 (4 серпня). С. 3.

ЗАКОН УКРАЇНИ

ПРО ЗАКОРДОННИХ УКРАЇНЦІВ

{ Назва Закону в редакції Закону

N 4381-VI ([4381-17](#)) від 09.02.2012 }

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 25, ст.343)

{ Із змінами, внесеними згідно із Законом

N 4381-VI ([4381-17](#)) від 09.02.2012, ВВР, 2012, N 39, ст.473 }

Українська держава сприяє розвитку національної свідомості українців, які проживають за межами України, зміцненню зв'язків з батьківщиною та поверненню їх в Україну. Відповідно до статті 12 Конституції України ([254к/96-ВР](#)) держава дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за її межами.

Стаття 1. Визначення термінів

Закордонний українець – це особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або є походженням з України;

українське етнічне походження – це належність особи або її предків до української нації та визнання нею України батьківщиною свого етнічного походження.

Стаття 1-1. Законодавство про закордонних українців

Відносини у сфері співпраці із закордонними українцями регулюються Конституцією України, цим Законом, іншими нормативно-правовими актами, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

{ Закон доповнено статтею 1-1 згідно із Законом N 4381-VI ([4381-17](#)) від 09.02.2012 }

Стаття 1-2. Основні засади співпраці із закордонними українцями

Основними засадами співпраці із закордонними українцями є:

- 1) визнання невід'ємності та належності кожній особі від народження основних прав і свобод людини і громадянина;
- 2) розв'язання проблем становлення та консолідації української нації;
- 3) обов'язковість задоволення національно-культурних і мовних потреб закордонних українців;

4) взаємне збагачення надбаннями духовної та матеріальної культури;

5) взаємодія з іншими державами у сфері забезпечення прав і свобод закордонних українців на засадах обов'язковості дотримання загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, зокрема невтручання у внутрішні справи інших держав;

б) паритет у забезпеченні іноземними державами та Україною прав і потреб закордонних українців та національних меншин України.

Реалізацію державної політики України у сфері співпраці із закордонними українцями здійснює центральний орган виконавчої влади з питань співпраці із закордонними українцями.

{ Закон доповнено статтею 1-2 згідно із Законом N 4381-VI ([4381-17](#)) від 09.02.2012 }

Стаття 2. Національна комісія з питань закордонних українців

Національна комісія з питань закордонних українців (далі – Національна комісія) створюється при Кабінеті Міністрів України ([1024-2004-п](#))...

Стаття 10. Захист прав і законних інтересів закордонних українців

Задоволення національно-культурних і мовних потреб закордонних українців та захист їхніх прав як національних меншин в інших державах є невід'ємною складовою частиною зовнішньополітичної діяльності України.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані забезпечувати реалізацію прав закордонних українців під час їх перебування в Україні.

Рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо вирішення питань, пов'язаних з перебуванням закордонних українців в Україні, можуть бути оскаржені в суді в установленому законом порядку.

За видатні заслуги перед Україною закордонні українці можуть бути нагороджені державними нагородами України в порядку, встановленому законодавством України

{ Стаття 10 в редакції Закону N 4381-VI ([4381-17](#)) від 09.02.2012 }

Стаття 10-1. Повноваження Кабінету Міністрів України щодо співпраці із закордонними українцями

Кабінет Міністрів України під час здійснення своїх повноважень та для досягнення цілей внутрішньої та зовнішньої політики:

- 1) затверджує державну цільову програму співпраці із закордонними українцями;
- 2) затверджує порядок оформлення і видачі посвідчення закордонного українця;
- 3) сприяє проведенню заходів за участю фахівців та громадськості щодо забезпечення співпраці і закордонними українцями.

{Закон доповнено статтею 10-1 згідно із Законом N 4381-VI (4381-17) від 09.02.2012 }

Стаття 10-2. Повноваження центрального органу виконавчої влади з питань співпраці із закордонними українцями

До повноважень центрального органу виконавчої влади з питань співпраці із закордонними українцями належать:

- 1) забезпечення реалізації державної політики у сфері співпраці із закордонними українцями;
- 2) здійснення координації заходів, що проводяться центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування щодо забезпечення співпраці із закордонними українцями;
- 3) розроблення та внесення пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання питань співпраці із закордонними українцями;
- 4) надання громадським організаціям (осередкам) закордонних українців організаційної, методичної, технічної та іншої допомоги в їх діяльності;
- 5) розроблення спільно з іншими заінтересованими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування державної цільової програми співпраці із закордонними українцями;
- 6) участь у підготовці та укладенні міжнародних договорів України щодо забезпечення прав закордонних українців, створення сприятливих умов та можливостей для задоволення їх соціальних, культурно-освітніх, мовних, інформаційних та інших потреб;
- 7) участь у роботі змішаних міжурядових комісій з питань національних меншин;
- 8) співпраця з державними органами іноземних держав, до компетенції яких належить питання національних меншин;
- 9) взаємодія з міжнародними організаціями, що проводять моніторинг дотримання прав осіб, які належать до національних меншин;
- 10) моніторинг забезпечення прав закордонних українців, пов'язаних із збереженням і розвитком їх етнічної, культурної та мовної ідентичності;

11) надання фінансової підтримки для виконання заходів, що здійснюються громадськими організаціями закордонних українців, зокрема форумів, конгресів, конференцій, семінарів за участю закордонних українців в Україні та за кордоном.

{Закон доповнено статтею 10-2 згідно із Законом N 4381-VI ([4381-17](#)) від 09.02.2012 }

Стаття 10-3. Повноваження центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки щодо співпраці із закордонними українцями

До повноважень центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки належать:

1) забезпечення реалізації державної політики щодо сприяння здобуттю закордонними українцями освіти в Україні;

2) сприяння відкриттю та функціонуванню навчальних закладів за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова²⁷;

3) участь у виконанні освітніх та наукових програм відродження і розвитку національної культури та української мови в місцях компактного проживання закордонних українців.

{Закон доповнено статтею 10-3 згідно із Законом N 4381-VI ([4381-17](#)) від 09.02.2012 }

Стаття 10-4. Повноваження центрального органу виконавчої влади у сфері культури щодо співпраці із закордонними українцями

До повноважень центрального органу виконавчої влади у сфері культури належать:

1) забезпечення реалізації державної політики щодо створення умов для задоволення національно-культурних потреб закордонних українців, збереження і популяризації культурних надбань Українського народу;

2) здійснення заходів щодо популяризації культурних надбань Українського народу за межами України, залучення закордонних українців до участі в культурно-мистецьких заходах в Україні та за її межами;

3) сприяння проведенню в місцях компактного проживання українців за кордоном міжнародних та регіональних культурно-мистецьких акцій, мистецьких фестивалів, конкурсів, аукціонів, виставок та інших заходів;

²⁷ Виділено О.Дж.

4) проведення конкурсів на кращі ескізні проекти пам'ятників і монументів державного значення за кордоном, присвячених визначним подіям в історії України, видатним діячам української історії, науки і культури.

{ Закон доповнено статтею 10-4 згідно із Законом N 4381-VI ([4381-17](#)) від 09.02.2012 }

...Стаття 12. Сприяння благодійній діяльності закордонних українців

Держава в особі її органів влади гарантує і забезпечує захист передбачених законодавством України прав та інтересів закордонних українців – учасників благодійництва та благодійної діяльності, заохочує здійснення такої діяльності.

Стаття 13. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності через шість місяців з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців з дня опублікування цього Закону:

подати Верховній Раді України пропозиції щодо внесення змін до законів України, які впливають із цього Закону;

прийняти нормативно-правові акти, необхідні для реалізації цього Закону;

забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України
м. Київ, 4 березня 2004 року
N 1582-IV

Л.КУЧМА

СХВАЛЕНО

Указом Президента України
від 13 жовтня 2006 року № 875/2006

НАЦІОНАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ СПІВПРАЦІ ІЗ ЗАКОРДОННИМИ УКРАЇНЦЯМИ

1. Загальні положення та мета Концепції

Українська держава сприяє розвитку національної свідомості українців, які проживають за межами України, зміцненню їх зв'язків з батьківщиною.

Ця Концепція спрямована на реалізацію положень Конституції України, законів та міжнародних договорів України щодо задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами України, сприяння забезпеченню прав та інтересів закордонних українців, а також визначає напрями діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування у цій сфері.

Метою Концепції є сприяння у створенні необхідних умов для збереження, розвитку та вираження етнічної культурної, мовної та релігійної самобутності українських національних меншин у державах їхнього проживання, налагодженні успішної співпраці українського суспільства із закордонними українцями в різноманітних сферах життя щодо захисту національних, інтелектуальних і духовних цінностей в Україні й за кордоном, задоволенні національно-культурних і мовних потреб закордонних українців, створенні засад для розвитку і ефективного використання інтелектуального, духовного та фізичного потенціалу нації, а також підвищенні позитивного міжнародного іміджу України.

Реалізація Концепції сприятиме залученню закордонних українців до суспільного життя України та ефективному використанню їхнього інтелектуального, духовного і культурного потенціалу в інтересах України і українського суспільства.

2. Здійснення державної політики щодо закордонних українців

Державна політика щодо закордонних українців ґрунтується на визнанні закордонних українців невід'ємною частиною світової української спільноти і здійснюється на основі відповідних положень Конституції України, Закону України «Про правовий статус закордонних українців», цієї Концепції, інших нормативно-правових актів України з урахуванням законодавства держав громадянства, проживання закордонних українців, базується на принципах і нормах Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, Загальної декларації ЮНЕСКО про культурне різноманіття,

Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин, Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин, інших міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У разі необхідності Україна укладає двосторонні та багатосторонні договори з іншими державами з метою забезпечення захисту осіб, які належать до відповідних національних меншин, та вживає заходів для заохочення транскордонного співробітництва.

Державна політика щодо закордонних українців будується на визнанні:

обов'язковості додержання державами загальноновизнаних прав і свобод щодо своїх громадян, принципів і норм міжнародного права при невтручанні у внутрішні справи одна одної;

ідеї взаємного збагачення здобутками духовної та матеріальної культури у контексті утвердження культурного різноманіття у світі на засадах діалогу і співпраці;

потреби у консолідації української нації;

необхідності взаємодії держав у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина;

паритету у забезпеченні іноземними державами та Україною прав і потреб відповідно закордонних українців та національних меншин України;

необхідності досягнення конкретних результатів від співпраці із закордонними українцями.

Державна політика щодо закордонних українців є складовою внутрішньої і зовнішньої політики України, її реалізація передбачає здійснення органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями економічних, соціальних, інформаційних, освітніх, культурно-мистецьких, організаційних та інших заходів, зокрема надання закордонним українцям державної підтримки й допомоги з урахуванням їх реальних потреб, відповідно до загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, чинного законодавства України, а також національного законодавства іноземних держав.

Україна бере на себе зобов'язання підтримувати закордонних українців шляхом:

продовження утвердження принципів цивілізованого діалогу з державами громадянства, проживання закордонних українців відповідно до національного законодавства та загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права;

сприяння у забезпеченні додержання і захисту прав, свобод та інтересів закордонних українців, задоволенні їхніх культурних, інформаційних, освітніх, соціально-гуманітарних та інших потреб;

активізації відносин з громадськими організаціями закордонних українців;

сприяння відкриттю у державах проживання закордонних українців культурно-інформаційних центрів України.

3. Національні інтереси України у співпраці із закордонними українцями

Здійснюючи співпрацю із закордонними українцями, Україна виходить передусім з того, що така діяльність є важливою складовою внутрішньої і зовнішньої політики України та має відповідати її національним інтересам.

Розвиток співпраці із закордонними українцями є одним із чинників зміцнення політичних, правових, економічних, гуманітарних та інших зв'язків України з державами громадянства, проживання закордонних українців. Стан і рівень забезпечення національно-культурних, інформаційних, фахових, гуманітарних та інших прав і потреб закордонних українців має розглядатися як чинник міжнародної політики, двосторонніх і багатосторонніх відносин України з державами громадянства, проживання закордонних Українців.

Співпраця із закордонними українцями є також вагомим фактором утвердження позитивного міжнародного іміджу України, розвитку економічних, культурних та інших зв'язків з іноземними державами, забезпечення економічної, культурної та інформаційної присутності в геополітично важливих для України регіонах.

4. Основні напрями діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування та громадських організацій щодо співпраці із закордонними українцями

Українська держава надає підтримку об'єднанням громадян, у тому числі Українській всесвітній координаційній раді, у поглибленні співпраці з закордонними українцями.

З метою забезпечення національно-культурних, інформаційних, фахових, гуманітарних та інших прав і потреб закордонних українців центральні та місцеві органи виконавчої влади за участю органів місцевого самоврядування, громадських організацій:

здійснюють організаційне та інформаційне забезпечення роботи із закордонними українцями та їхніми громадськими організаціями, а також із відповідними інституціями іноземних держав;

беруть участь у розробленні пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання питань співпраці із закордонними українцями;

сприяють збереженню і розвитку української мови та культури у місцях проживання закордонних українців, реалізації освітніх програм та проектів щодо українських громадських організацій в іноземних державах, створюють умови для здобуття закордонними українцями освіти в Україні;

сприяють розвитку співпраці з громадськими організаціями закордонних українців, авторитетними політичними, громадськими діячами, підприємцями, митцями українського походження тощо;

забезпечують інформаційне висвітлення демократичних перетворень в Україні, її зовнішньої та внутрішньої політики в державах проживання закордонних українців;

співпрацюють із періодичними виданнями, іншими засобами масової інформації з метою поширення у світі об'єктивної інформації про Україну;

забезпечують співпрацю з українським діловим сектором за кордоном щодо спрямування інвестицій в Україну та зміцнення матеріальної бази громадських організацій закордонних українців;

сприяють залученню представників закордонних українців до реалізації благодійних акцій в Україні і за кордоном;

беруть участь у роботі відповідних комісій щодо співробітництва у сфері забезпечення прав національних меншин;

сприяють організації та проведенню фестивалів, форумів, зустрічей, олімпіад, конкурсів та інших культурно-мистецьких і освітніх заходів в Україні та за кордоном, у тому числі за участю творчих колективів України та закордонних українців;

сприяють встановленню зв'язків між творчими колективами, молодіжними організаціями, навчальними закладами, закладами культури і мистецтва України та закордонних українців;

здійснюють моніторинг забезпечення прав та інтересів закордонних українців, аналіз тенденцій, що відбуваються як у їхньому середовищі, так і в їхніх стосунках з органами державної влади іноземних держав.

СХВАЛЕНО

Постановою Верховної Ради України

від 19 січня 2010 року N 1807-VI

РЕКОМЕНДАЦІЇ
парламентських слухань на тему:
«Закордонне українство: сучасний стан
та перспективи співпраці»

Учасники парламентських слухань на тему: «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці», що відбулися 14 жовтня 2009 року, відзначають таке.

З набуттям незалежності Україна стала центром згуртування українців усього світу. Захист основних прав і свобод людини і громадянина стосовно закордонних українців є невід'ємною частиною зовнішньополітичної діяльності Української держави. Конституційний обов'язок України щодо задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави, зумовлює необхідність вироблення дієвих механізмів реалізації державної політики у зазначеній сфері.

Від активної та послідовної політики нашої держави щодо створення оптимальних умов та можливостей для задоволення освітніх, мовних, інформаційних та інших потреб закордонних українців, обстоювання їхніх прав значною мірою залежатиме збереження їх національної ідентичності та самобутності.

Упродовж останніх років Україна активізувала співпрацю із закордонними українцями, вбачаючи в них потужний потенціал у просуванні своїх національних політичних та економічних інтересів за кордоном, підтримці зовнішньополітичних ініціатив, піднесенні авторитету та утвердженні позитивного іміджу на світовій арені...

Учасники парламентських слухань відзначили, що спільна реалізація культурно-освітніх проектів, таких як акція "Незгасима свічка", стала об'єднавчою силою українських громад у десятках країн світу...

У питанні збереження національно-культурної самобутності закордонних українців важлива роль належить українським школам, студіям, культурно-мистецьким центрам, просвітницьким товариствам. Їх кількість у місцях компактного проживання закордонних українців є вкрай недостатньою. Залишаються невирішеними питання підготовки фахівців для викладання в українських школах і центрах, забезпечення українськими підручниками, відповідними навчально-інформаційними та методичними посібниками, інвентарем...

З метою якнайповнішого задоволення національно-культурних, мовних, освітніх, інформаційних потреб закордонних українців, збереження їх національної ідентичності, удосконалення організаційних та правових засад співпраці з ними учасники парламентських слухань **р е к о м е н д у ю т ь**:

...5) з метою обговорення питань статусу українських трудових мігрантів, їх правового та соціального захисту провести у 2010 році парламентські слухання на тему: "Сучасний стан та шляхи врегулювання проблем у сфері захисту прав трудових мігрантів - громадян України".

4. Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини:

продовжити здійснення контролю за дотриманням прав громадян України, які перебувають за кордоном, зокрема трудових мігрантів.

5. Кабінету Міністрів України:

1) прискорити подання на розгляд Верховної Ради України проекту закону про внесення змін до Закону України "Про правовий статус закордонних українців" ([1582-15](#)), розробленого відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 року N 665-р ([665-2009-р](#));

2) забезпечити виконання заходів Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року ([1034-2006-п](#)) та Програми облаштування осіб з числа закордонних українців, що повертаються в Україну, на період до 2010 року ([1573-2004-п](#)). На основі ґрунтовного моніторингу потреб закордонних українців розробити та затвердити проекти відповідних державних програм на наступний період. Вивчити доцільність розроблення окремої інноваційної державної програми розвитку культурних зв'язків із закордонним українством;

3) розробити комплексну програму сприяння поверненню громадян України, які перебувають за кордоном, на батьківщину, передбачивши для них податкові, митні, інвестиційні пільги;

4) забезпечити належне фінансування Державної цільової програми формування позитивного міжнародного іміджу України на період до 2011 року ([554-2009-п](#)) та залучити до її реалізації громадські організації закордонних українців;

5) під час підготовки проектів законів про Державний бюджет України передбачати належне фінансування видатків на здійснення співпраці із закордонними українцями та їх громадськими організаціями, у тому числі на:

сприяння діяльності українських культурно-інформаційних центрів в іноземних державах, де проживають закордонні українці;

облаштування приміщень для громад закордонних українців, осередків української культури, бібліотек, українських шкіл та класів за кордоном технічними засобами навчання, оргтехнікою, інвентарем, меблями;

придбання книг, зокрема підручників, навчально-методичної літератури, навчальної аудіо- та відеопродукції для надання допомоги у комплектуванні бібліотек, забезпеченні потреб навчальних закладів (класів, кафедр, відділень, факультетів навчальних закладів) іноземних держав, у яких вивчається українська мова;

організацію з використанням Інтернету і забезпечення функціонування дистанційних навчальних курсів за програмою дванадцятирічної загальноосвітньої середньої школи для учнів, які тимчасово або постійно проживають за кордоном;

проведення річного оцінювання і державної підсумкової атестації учнів закордонних українських навчальних закладів;

проведення семінарів, занять для викладачів україністики навчальних закладів іноземних держав, де компактно проживають закордонні українці;

надання підтримки Інтернет-виданням і друкованим засобам масової інформації закордонних українців;...

10) активізувати співпрацю з громадськими організаціями закордонних українців шляхом підготовки та укладення спільних документів про співпрацю, об'єднання зусиль щодо забезпечення прав українських меншин за кордоном;...

14) з метою вивчення мови, історії, традицій, культури України запровадити постійні програми обміну між молодіжними та студентськими організаціями України та закордонних українців;

15) висвітлювати діяльність держави у сфері співробітництва із закордонними українцями, проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу серед їхніх громад з популяризації статусу закордонного українця;

16) з метою забезпечення інформаційних потреб закордонних українців активізувати процес розширення за обсягами і напрямками мовлення регулярної трансляції українських теле- та радіопрограм на країни компактного проживання закордонних українців, сприяти відкриттю в них нових кореспондентських пунктів вітчизняних засобів масової інформації;

17) вивчити питання щодо можливості створення в місті Києві Світового культурно-інформаційного центру українців...

ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про Державну програму підтримки і співпраці із закордонним українством на 2016 – 2020 роки

Діаспора є невід’ємною інтегральною частиною українського народу. Українська держава повинна дбати про українців незалежно від їх громадянства та місця проживання. Державна програма співпраці із закордонними українцями на період 2010 – 2015 рр. втратила чинність.

У зв’язку з вищевикладеним, з метою забезпечення ефективної співпраці із закордонними українцями, збереження їх національно-культурної ідентичності, використання інтелектуального, культурного та духовного потенціалу закордонних українців для утвердження позитивного міжнародного іміджу України, а також забезпечення підтримки громад закордонних українців, Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є :**

1. Доручити Кабінету Міністрів України розробити і затвердити Державну програму підтримки і співпраці із закордонним українством на 2016—2020 роки, у якій передбачити, зокрема:

– надання фінансової підтримки громадам закордонних українців для організації та здійснення за кордоном науково-освітніх заходів, зокрема форумів, конгресів, конференцій і семінарів, за участю закордонних українців;

– проведення за кордоном Днів культури України, фестивалів, свят мистецтв, виставок творів мистецтва, вечорів і тижнів українського кіно, української літератури;

– підготовку, випуск і розповсюдження відео- та аудіоматеріалів про історію та сьогодення України, її традиції та культуру;

– фінансування викладачів україністики у Римському, Міланському, Болонському, Лісабонському університетах та в Паризькому Східному Інституті;

– поновлення бібліотечних фондів та надання літератури культурно-інформаційним центрам при дипломатичних представництвах України за кордоном і бібліотек громад закордонних українців;

— створення Українських наукових інститутів зразка Інституту Сервантеса (Іспанія), Інституту Гете (Німеччина), залучивши до них науковців з української діаспори;

— фінансову підтримку діяльності Наукового товариства імені Шевченка у Сарселі (Франція), Українського вільного університету в Мюнхені (Німеччина);

— розробку програми популяризації української літературної та мистецької спадщини в зарубіжних країнах з тим, щоб пам'ятні місця, пов'язані з життям і діяльністю уславлених українських учених, мислителів, письменників, художників, артистів пропагувалися в ЗМІ, діставали певну підтримку від України;

— відкриття в Афінах, Римі, Мадриді, Лісабоні кореспондентських пунктів вчасного реагування на антиукраїнські виступи закордонної преси, які подавали б щотижневу інформацію на теле- і радіоканалах України про життя українських закордонних громад;

— проведення презентацій української книги на міжнародних виставках-ярмарках, які організовуються в державах компактного проживання закордонних українців.

2. До розробки вищезазначеної Державної програми залучити представників українських діаспорних організацій, зокрема, Світовий Конгрес Українців, та українських громадських організацій, що працюють зі закордонними українцями.

3. У Державному бюджеті України на 2017 рік передбачити кошти окремим рядком на реалізацію заходів, передбачених вищезазначеною Державною програмою.

4. Заснувати Міжнародну премію імені Івана Франка для особистостей, які підвищили і зміцнили авторитет і значення Української Державності в історії людства, здійснили видатні відкриття в науці й культурі та користуються великою повагою в державному і суспільному житті країн їх проживання.

5. На базі Міністерства інформації України заснувати державну загальноєвропейську двомовну (українсько-англійську) інтернет-газету "Україна".

6. Розробити та затвердити Державну програму підтримки та розвитку українського шкільництва закордоном, шляхом створення концепції, програми, навчально-методичного забезпечення та реалізації програми з урахуванням специфіки країни проживання.

7. Забезпечити відповідну нормативно-правову, інституційну, фінансову, інформаційну базу як основу для втілення Державної програми співпраці із закордонним українством на 2016 – 2020 роки.

8. Ця Постанова набирає чинності з дня її прийняття...

ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про Державну цільову програму співпраці із закордонними українцями на період до 2020 року

Українська держава сприяє розвитку національної свідомості українців, які проживають за межами України, зміцненню зв'язків з батьківщиною та поверненню їх в Україну. Відповідно до статті 12 Конституції України держава дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за її межами.

Кабінет Міністрів України згідно ст. 10-1 Закону України “Про закордонних українців” затверджує державну цільову програму співпраці із закордонними українцями. Відповідна Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року закінчила свою дію.

З метою забезпечення ефективного та всебічного захисту прав українців за кордоном, вільного розвитку їх національної самобутності, збереження української ідентичності, права на освіту рідною мовою, збереження українських культурних традицій та надбань за межами України, Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є :**

1. Кабінету Міністрів України відповідно до статті 10-1 Закону України “Про закордонних українців” та пункту 4 частини другої Постанови Верховної Ради України від 25.11.2015 р. №824 «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Роль, значення та вплив громадянського суспільства на формування етнонаціональної політики єдності в Україні"» розробити та затвердити Державну цільову програму співпраці із закордонними українцями на період до 2020 року, у якій передбачити, зокрема:

- проведення заходів за участю фахівців та громадськості щодо забезпечення співпраці із закордонними українцями;
- надання громадським організаціям (осередкам) закордонних українців організаційної, методичної, технічної та іншої допомоги в їх діяльності;
- співпрацю з державними органами іноземних держав, до компетенції яких належить питання національних меншин;
- взаємодію з міжнародними організаціями, що проводять моніторинг дотримання прав осіб, які належать до національних меншин;
- моніторинг забезпечення прав закордонних українців, пов'язаних із збереженням і розвитком їх етнічної, культурної та мовної ідентичності;

- надання фінансової підтримки для виконання заходів, що здійснюються громадськими організаціями закордонних українців, зокрема форумів, конгресів, конференцій, семінарів за участю закордонних українців в Україні та за кордоном;

- відкриття та функціонуванню навчальних закладів за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова;

- участь у виконанні освітніх та наукових програм відродження і розвитку національної культури та української мови в місцях компактного проживання закордонних українців;

- здійснення заходів щодо популяризації культурних надбань Українського народу за межами України, залучення закордонних українців до участі в культурно-мистецьких заходах в Україні та за її межами;

- проведення в місцях компактного проживання українців за кордоном міжнародних та регіональних культурно-мистецьких акцій, мистецьких фестивалів, конкурсів, аукціонів, виставок та інших заходів;

- проведення конкурсів на кращі ескізні проекти пам'ятників і монументів державного значення за кордоном, присвячених визначним подіям в історії України, видатним діячам української історії, науки і культури;

- забезпечення поширення радіомовлення та трансляції телевізійних програм з України, зокрема через супутниковий зв'язок та інші засоби комунікації, на країни проживання закордонних українців;

- трансляцію україномовних теле- та радіопрограм на країни проживання закордонних українців;

- налагодження співпраці телерадіокомпаній прикордонних областей України з телерадіокомпаніями сусідніх країн проживання закордонних українців.

2. До розробки вищезазначеної Державної програми залучити представників міжнародних громадських організацій світового українства, зокрема Українську Всесвітню Координаційну Раду та інших українських громадських організацій, що працюють із закордонними українцями.

3. У Державному бюджеті України на 2017 рік та у проектах Державного бюджету на наступні роки передбачити кошти окремим рядком на реалізацію заходів, передбачених вищезазначеною Державною програмою.

4. Ця Постанова набирає чинності з дня її прийняття...

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 18 липня 2012 р. № 682

ДЕРЖАВНА ПРОГРАМА
співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року

Мета Програми

Метою Програми є забезпечення центральними та місцевими органами виконавчої влади співпраці із закордонними українцями, збереження їх національно-культурної ідентичності, використання інтелектуального, культурного та духовного потенціалу закордонних українців для утвердження позитивного міжнародного іміджу України, а також забезпечення підтримки громад закордонних українців...

Очікувані результати, ефективність Програми

Виконання Програми дасть можливість:

продовжити роботу з подальшого забезпечення розвитку і поглиблення зв'язків із закордонними українцями на довгостроковій основі;

задовольнити культурні, інформаційні та мовні потреби закордонних українців, зберегти їх етнічну ідентичність і національно-культурну самобутність;

посилити правовий захист закордонних українців;

ширше використовувати їх духовний, культурний і науковий потенціал для зміцнення міжнародного іміджу України у світі;

розширити співробітництво між Україною та державами компактного проживання закордонних українців;

збільшити кількість закордонних українців, зокрема молоді, які відвідуватимуть Україну для ознайомлення з життям її громадян і досягненнями;

уповільнити асиміляційні процеси серед молодих закордонних українців.

Очікувані результати виконання Програми наведені у [додатку 3](#)...

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

виконання Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року

1. Надання фінансової підтримки громадам закордонних українців для організації та здійснення за кордоном науково-освітніх заходів, зокрема форумів, конгресів, конференцій і семінарів, за участю закордонних українців...
2. Проведення науково-методичних семінарів для викладачів українознавчих дисциплін шкіл зарубіжжя...
3. Проведення XV конгресу Світової федерації українських лікарських товариств...
4. Проведення в м. Луцьку семінару для викладачів української мови з Польщі та Білорусі...
5. Залучення учнівської та студентської молоді з числа закордонних українців до участі у науково-освітніх заходах...
6. Проведення форумів, конгресів, конференцій і семінарів за участю закордонних українців...
7. Навчання студентів з числа закордонних українців у вищих навчальних закладах України у межах квоти для іноземців...
8. Сприяння співпраці кафедри сучасної української мови та кафедри історії і культури української мови філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича з кафедрами української мови вищих навчальних закладів, що функціонують за кордоном...
9. Залучення учнівської молоді з числа закордонних українців з прикордонних регіонів Румунії та Республіки Молдова до участі в обласних олімпіадах з української мови...
10. Продовження роботи з виконання угод про співробітництво в галузі освіти між управлінням освіти і науки Чернівецької облдержадміністрації та шкільними інспекторатами повітів Сучава і Ботошани (Румунія), розширення співробітництва загальноосвітніх навчальних закладів Чернівецької області з освітніми закладами Румунії та Республіки Молдова, в яких вивчається українська мова...
11. Надання фінансової підтримки громадам закордонних українців для видання наукових, публіцистичних, художніх творів та збірок для громад закордонних українців, а також творів закордонних українців, здійснення перекладу творів класиків української літератури іноземними мовами...

12. Поновлення бібліотечних фондів та надання літератури культурно-інформаційним центрам при дипломатичних представництвах України за кордоном і бібліотек громад закордонних українців...

13. Здійснення першого перекладу в Україні праць письменників Полтавщини в еміграції...

14. Придбання та передача літератури українською мовою закордонним українцям...

18. Проведення в Україні концертів, майстер-класів та інших мистецьких заходів у рамках культурно-освітнього проекту для дітей закордонного українства “Тарасовими шляхами”...

19. Організація та проведення фестивалю мистецтв “Українські діти світу”...

20. Забезпечення здійснення спільних культурно-просвітницьких і науково-практичних заходів в Україні і за кордоном...

21. Проведення VII Міжнародного фестивалю українського фольклору “Берегиня” у м. Луцьку...

22. Проведення за кордоном Днів культури України, фестивалів, свят мистецтв, виставок творів мистецтва, вечорів і тижнів українського кіно, української літератури...

23. Проведення у місцях компактного проживання закордонних українців Днів культури Полтавщини...

24. Надання допомоги у здійсненні заходів громад закордонних українців у місцях їх компактного проживання в Румунії та Республіці Молдова...

25. Здійснення в Україні культурно-мистецьких заходів за участю представників закордонних українців...

27. Виготовлення та встановлення у м. Вашингтоні пам’ятника жертвам Голодомору 1932-1933 років в Україні...

28. Виготовлення та встановлення за кордоном пам’ятників, пам’ятних знаків, меморіальних дощок, присвячених видатним діячам...

30. Надання фінансової підтримки громадам закордонних українців для впорядкування місць поховань (місць пам’яті) видатних закордонних українців за кордоном...

31. Впорядкування місць поховань (місць пам’яті) видатних українців...

32. Надання фінансової підтримки громадам закордонних українців для забезпечення випуску громадами періодичних видань, підготовки та випуску теле- і радіопрограм, підтримки інтернет-ресурсів громад закордонних

українців, публікацій з української тематики в засобах масової інформації за кордоном...

33. Надання підтримки інтернет-виданням і друкованим засобам масової інформації закордонних українців...

34. Розширення за обсягами і напрямками мовлення регулярної трансляції у відкритому (незакодованому) режимі українських теле- та радіопрограм супутниковими каналами зв'язку на держави СНД, Східної та Центральної Європи...

35. Забезпечення навчальних закладів з вивченням української мови та осередків культури громад закордонних українців іміджевою фото-, аудіо-, відеопродукцією, друкованою та електронною продукцією, предметами національної символіки, а також передплати української періодики для громад закордонних українців...

39. Проведення презентацій української книги на міжнародних виставках-ярмарках, які організовуються в державах компактного проживання закордонних українців...»

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 10 травня 2018 р. № 344

ДЕРЖАВНА ПРОГРАМА
співпраці із закордонними українцями
на період до 2020 року

Мета Програми

Метою Програми є забезпечення поглиблення співпраці із закордонними українцями шляхом підвищення ефективності роботи органів виконавчої влади із закордонними українцями та їх громадськими організаціями, спрямованої на збереження національної самобутності та сприяння задоволенню національно-культурних і мовних потреб закордонних українців, використання потенціалу української діаспори для формування позитивного іміджу України у світі, просування економічних інтересів нашої держави, утворення груп, що сприяють реалізації інтересів нашої держави за кордоном, популяризації української мови та культури, забезпечення всебічної практичної підтримки органами влади країн проживання закордонних українців подальшої інтеграції України до європейської спільноти.

Шляхи і способи розв'язання проблеми

Українці мають одну з найбільших діаспор у світі, яка здатна сприяти реалізації інтересів України та формуванню її міжнародного іміджу. Відтак Державна програма співпраці із закордонними українцями має стати дієвим інструментом реалізації державної політики у сфері розвитку та поглиблення співробітництва із закордонними українцями.

Виконання Програми здійснюється шляхом визначення пріоритетних завдань і заходів щодо співпраці з громадськими організаціями закордонних українців з урахуванням специфіки країн їх проживання та реалій сьогодення, реалізації проектів і здійснення заходів щодо:

активізації інформаційно-роз'яснювальної діяльності з посилення протидії антиукраїнській пропаганді, формування позитивного іміджу України, просування інтересів нашої держави за кордоном шляхом надання фінансової підтримки громадським організаціям закордонних українців для забезпечення випуску періодичних видань засобів масової інформації, підготовки та випуску теле- і радіопрограм, публікацій з української тематики в засобах масової інформації за кордоном, підтримання інтернет-ресурсів, проведення фізкультурно-спортивних заходів та заходів щодо розвитку молоді;

проведення системної культурно-інформаційної роботи, спрямованої на посилення зв'язків із закордонними українцями та їх соціально-культурну

підтримку;

сприяння діяльності українських культурно-інформаційних центрів у країнах проживання закордонних українців;

поглиблення співпраці з представниками української діаспори у сфері національно-патріотичного виховання, зокрема щодо збереження і популяризації українських традицій;

залучення молоді з числа закордонних українців до розвитку української культури і традицій;

надання допомоги закладам освіти за кордоном, у яких навчання здійснюється українською мовою або вивчається українська мова, а також суботнім та недільним школам, які створені при громадських організаціях закордонних українців, шляхом забезпечення таких закладів підручниками, навчально-методичною та довідковою літературою для вивчення української мови;

надання допомоги Ризькій українській середній школі (Латвійська Республіка) шляхом направлення (відрядження) вчителів з України до Ризької української середньої школи для викладання української мови та українознавчих дисциплін та закупівлі комп'ютерного обладнання для початкових класів Ризької української середньої школи.

Прогнозні обсяги та джерела фінансування завдань і заходів Програми наведені у додатку 1.

Завдання і заходи

Завдання і заходи з виконання Програми визначені у додатку 2.

Очікувані результати, ефективність Програми

Виконання Програми дасть змогу:

створити умови для консолідації зусиль закордонних українців з метою сприяння розбудові в Україні незалежної, демократичної і правової держави, активізувати участь громадських організацій закордонних українців у реалізації зовнішньополітичних ініціатив України;

забезпечити постійну потужну підтримку нашої держави у відстоюванні інтересів України у світі та поглибленні взаємовигідної співпраці України з урядами іноземних держав, в яких проживають закордонні українці;

утвердити позитивний імідж України у світі;

підтримати європейську інтеграцію України шляхом поглиблення міжкультурного діалогу та взаємодії у культурній та гуманітарній сферах;

сприяти задоволенню культурних, інформаційних і мовних потреб

закордонних українців, зберегти українські традиції;

сприяти збереженню та розвитку української мови в закордонному середовищі.

Очікувані результати виконання Програми наведені у додатку 3.

Обсяги та джерела фінансування

Видатки на виконання Програми здійснюються за рахунок та в межах коштів державного і місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством.

Орієнтовний обсяг фінансування Програми становить 105986 тис. гривень, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету — 97903,7 тис. гривень, місцевих бюджетів — 7872,3 тис. гривень, інших джерел — 210 тис. гривень.

Обсяг видатків, необхідних для виконання Програми, визначається щороку під час складання проектів державного і місцевих бюджетів з урахуванням їх реальних можливостей.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**НАКАЗ**

17.08.2016 р.

м. Київ

№ 980

Про затвердження Плану заходів Міністерства
щодо підтримки закордонних українців у сфері
загальної середньої освіти на 2016-2020 роки

З метою підтримки закордонних українців у сфері загальної середньої освіти, популяризації і утвердження української мови як засобу спілкування в міжнародному середовищі.

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити План заходів Міністерства щодо підтримки закордонних українців у сфері загальної середньої освіти на 2016-2020 роки (далі – План заходів), що додається.

2. Органам управління освітою обласних, Київської міської державних адміністрацій, департаменту загальної середньої та дошкільної освіти (Кононенко Ю. Г.), департаменту вищої освіти (Шаров О. І.), департаменту кадрового забезпечення (Фурлет Н. Я.), департаменту економіки та фінансування (Даниленко С. В.), управлінню міжнародного співробітництва та єврпейської інтеграції (Новосад Г. І.), Інституту модернізації змісту освіти (Завалевський Ю. І.):

2.1. Забезпечити виконання Плану заходів;

2.2. Подавати щороку до 1 лютого департаменту загальної середньої та дошкільної освіти (Кононенко Ю. Г.) інформацію про стан виконання Плану заходів для її узагальнення (в друкованому та електронному вигляді).

3. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра Хобзея П. К.

Міністр

Л. М. Гриневич

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і
науки України
від 17.08.2016 року № 989

**План заходів Міністерства освіти і науки України
щодо підтримки закордонних українців у сфері загальної середньої
освіти на 2016-2020 роки**

1. Загальна частина

Українська держава дбає про задоволення національно-культурних, освітніх і мовних потреб українців, які проживають за її межами, сприяє зміцненню зв'язків з батьківщиною.

...Аналіз стану підтримки закордонних українців у сфері загальної середньої освіти, виконання Плану заходів Міністерства щодо підтримки та розвитку українського шкільництва за кордоном на 2012-2015 роки, нормативно-правового, організаційного і науково-методичного забезпечення цього процесу дає підстави констатувати певні позитивні зміни:

розроблено Загальноосвітній стандарт з української мови як іноземної та Комплекс програм до різних рівнів володіння європейськими мовами: А1 – Початковий рівень, А2 – Базовий рівень; В1 – I середній рівень; В2 – II середній рівень; С1 – Професійний рівень;

проведено курси підвищення кваліфікації для педагогів навчальних закладів за кордоном, у тому числі централізовано для вчителів української мови з Румунії;

впроваджено з 2014 року проведення Міжнародного конкурсу «Найкращий учитель української мови за кордоном»;

у 2012-2015 роках надано відповідно до замовлень навчальних закладів навчальну літературу в кількості 26 924 примірники до 14 країн (Бразилія, Греція, Іспанія, Італія, Казахстан, Канада, Латвія, Молдова, Норвегія, Польща, Росія, США, Туреччина, Туркменістан).

Забезпечення реалізації конституційного права на здобуття освіти громадян України, які проживають за кордоном, здійснює загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів «Міжнародна українська школа».

Разом із тим, проведений аналіз свідчить, що підтримка закордонних українців у сфері загальної середньої освіти потребує постійної уваги та допомоги Української держави.

Функціонують різні типи навчальних закладів та форми навчання української мови, українознавчих дисциплін за кордоном, зокрема:

загальноосвітні навчальні заклади, де навчання здійснюється українською мовою;

загальноосвітні навчальні заклади, де вивчається цикл українознавчих предметів;

загальноосвітні навчальні заклади, де вивчається лише українська мова як предмет;

загальноосвітні навчальні заклади, в яких українська мова вивчається факультативно;

суботні та недільні школи;

заклади дошкільної освіти;

вищі навчальні заклади, у яких студенти вивчають українську мову, та функціонують кафедри українознавства.

Актуальним залишається питання сертифікації володіння українською мовою закордонних українців як засобу спілкування в міжнародному середовищі.

2. Мета та основні завдання

Мета Плану заходів – підтримка закордонних українців у сфері загальної середньої освіти.

Основні завдання:

створення умов для функціонування шкіл з навчанням українською мовою чи вивченням української мови, українознавчих предметів в цих школах;

популяризація і утвердження української мови як засобу спілкування в міжнародному середовищі;

забезпечення можливості для громадян України, які проживають за кордоном, здобуття якісної початкової, базової чи повної загальної середньої освіти.

3. Очікувані результати

Виконання Плану заходів забезпечить:

розроблення сучасного навчального змісту українознавчих предметів, української мови;

розроблення Сертифікаційного іспиту з української мови як іноземної (рівно А1-С1);

здобуття якісної початкової, базової чи повної загальної середньої освіти громадянами України, які проживають за кордоном.

4. Заходи Міністерства освіти і науки України
щодо підтримки закордонних українців у сфері загальної середньої освіти на 2016-2020 роки

№ п/п	Заходи	Термін виконання	Виконавці
<p>Співробітництво Міністерства освіти і науки України, місцевих органів управління освітою, наукових установ, навчальних закладів системи освіти України з міністерствами освіти, органами управління освітою, науковими установами та навчальними закладами системи освіти інших країн зі сприянням створенню навчальних закладів з навчанням українською мовою чи її вивченням</p>			
1	<p>Опрацювати питання підтримки закордонних українців у сфері загальної середньої освіти під час:</p> <p>Укладання угод про співпрацю з урядами, міністерствами освіти інших країн, зокрема: Австрії, Азербайджанської Республіки, Аргентинської Республіки, Боснії і Герцеговини, Грузії, Латвії, Молдови, Республіки Вірменія, Республіки Польща, Республіки Хорватія, Румунії, Словацької Республіки, Туреччини;</p> <p>Роботи двосторонніх комісій з питань національних меншин (Українсько-Румунської, Українсько-Словацької, Українсько-Угорської)</p>	2016-2020	Управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, департамент загальної середньої та дошкільної освіти
2	<p>Організувати роботу Консультативної комісії з питань задоволення освітніх потреб представників української національної меншини</p>	2016-2020	Департамент загальної середньої та дошкільної освіти, управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції

	в Республіці Польща та польської національної меншини в Україні, що створена відповідно до Угоди між Міністерством освіти і науки України та Міністром національної освіти Республіки Польща про співробітництво в галузі освіти від 19.05.2015 року			
3	Продовжити роботу Українсько-польської комісії експертів з питань удосконалення змісту шкільних підручників з історії та географії	2016-2020	Департамент загальної середньої та дошкільної освіти, Інститут модернізації змісту освіти, управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції	
4	Опрацювати питання щодо відновлення діяльності Українсько-Румунської Змішаної комісії експертів з питань удосконалення змісту шкільних підручників з румунської та української мов та Румунською стороною	2016-2017	Департамент загальної середньої та дошкільної освіти, управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції	
5	У межах квот, визначених Кабінетом Міністрів України, передбачати квоти для здобуття вищої освіти за кошти державного бюджету закордонним українцям, статус яких підтверджено посвідченням закордонного українця	2016-2020	Управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, департамент вищої освіти	
6	Продовжувати співробітництво органів управління освітою, загальноосвітніх навчальних закладів Івано-Франківської області з органами управління освітою, освітніми установами	2016-2020	Департаменти освіти і науки Івано-Франківської, Чернівецької, Вінницької облдержадміністрацій, управління освіти, науки та молоді Волинської, управління освіти,	

	<p>Опольського воєводства Республіки Польща, Марамуреського та Сучавського повітів Румунії, органів управління освітою, загальноосвітніх навчальних закладів Чернівецької області з органами управління освітою, освітніми установами Сучавського, Ботошанського повітів Румунії;</p> <p>налагодити співпрацю органів управління освітою, загальноосвітніх навчальних закладів Рівненської, Волинської областей з органами управління освітою, освітніми установами Підляського воєводства Республіки Польща, органів управління освітою, загальноосвітніх навчальних закладів Чернівецької, Вінницької областей з органами управління освітою, освітніми установами північного регіону Республіки Молдова та надавати допомогу з питань вивчення української мови, українознавчих дисциплін</p>		<p>науки Рівненської облдержадміністрації, відповідні Інститути післядипломної педагогічної освіти</p>
7	<p>Опрацювати питання щодо можливості проведення порівняння навчальних програм України та Іспанії з предметів: математика (алгебра і геометрія), фізика, хімія, біологія, світова література, всесвітня історія для учнів 5-55 класів загальноосвітніх навчальних закладів з</p>	2016-2017	<p>Департамент загальної середньої та дошкільної освіти, департамент вищої освіти, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (за згодою), загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів «Міжнародна українська школа»</p>

	метою захування їм навчальних досягнень			
8	Внести зміни до Положення про відомчі заохочувальні відзнаки Міністерства освіти і науки України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 30.07.2013 № 1047 зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 серпня 2013 р. за № 1427/23959 в частині нагородження педагогічних працівників навчальних закладів за кордоном	2017	Департамент кадрового забезпечення, загальноосвітній навчальний заклад І-ІІІ ступенів «Міжнародна українська школа»	
9	Внести зміни до розділів: «Організація навчально-виховного процесу учнів-екстернів навчальних закладів» та «Навчальний час та оплата праці педагогічних працівників» Положення про організацію навчально-виховного процесу загальноосвітнього навчального закладу І-ІІІ ступенів «Міжнародна українська школа» з питань співпраці Міжнародної української школи та навчальних закладів за кордоном	2016-2017	Загальноосвітній навчальний заклад І-ІІІ ступенів «Міжнародна українська школа», департамент загальної середньої та дошкільної освіти	
10	Розробити Порядок укладання Угод про співпрацю між загальноосвітнім навчальним закладом І-ІІІ ступенів «Міжнародна українська школа» та навчальним закладом за кордоном	2016-2017	Загальноосвітній навчальний заклад І-ІІІ ступенів «Міжнародна українська школа»	
11	Опрацювати питання виділення додаткових коштів для бюджету загальноосвітнього навчального закладу І-ІІІ ступенів «Міжнародна	2016-2017	Департамент економіки та фінансування, загальноосвітній навчальний заклад І-ІІІ ступенів «Міжнародна українська школа»	

	українська школа» з метою оплати праці вчителів навчальних закладів за кордоном, які здійснюють підготовку до річного оцінювання учнів – екстернів цієї школи, відповідно до законодавства України			
Популяризація і утвердження української мови				
12	Розробити та затвердити в установленому законодавством порядку бланк сертифіката володіння українською мовою як іноземною відповідного рівня (A1-C1)	Листопад-грудень 2016 року	Управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції	
13	Розробити тести-зразки для Сертифікаційного іспиту з української мови як іноземної (рівні A1-C1)	Грудень 2016 року – I квартал 2017 року	Інститут модернізації змісту освіти, управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, кафедра української та російської мов як іноземних Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка	
14	Розробити методичне забезпечення для проведення Сертифікаційного іспиту з української мови (підготовка лексичних мінімумів, навчальних посібників, тренувальних тестів)	Грудень 2016 року	Інститут модернізації змісту освіти, управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, департамент загальної середньої та дошкільної освіти	
15	Провести пробний Сертифікаційний іспит з української мови як іноземної	2017 рік	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	
16	Здійснити заходи щодо вступу України до Асоціації мовних тестерів Європи (ALTE)	2018 рік	Управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції	
17	Продовжувати щорічне проведення	2016-2020	Інститут модернізації змісту освіти	

	Міжнародного конкурсу «Найкращий учитель української мови за кордоном»		Українська Всесвітня Координаційна Рада (за згодою), департамент загальної середньої та дошкільної освіти
18	Проводити Міжнародний конкурс знавців української мови імені Петра Яцика	2016-2020	Інститут модернізації змісту освіти департамент загальної середньої та дошкільної освіти, Ліга українських меценатів (за згодою)
19	Проводити Міжнародний конкурс з українознавства для учнів 8-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів	2017-2020	Науково-дослідний інститут українознавства, департамент загальної середньої та дошкільної освіти, Інститут модернізації змісту освіти
20	Долучати учнівську молодь українського походження до участі в Інтернет – олімпіадах з української мови, предметів українознавчого циклу	2017-2020 (березень)	Інститут модернізації змісту освіти, департамент загальної середньої та дошкільної освіти, вищі навчальні заклади та наукові установи, загальноосвітній навчальний заклад І-ІІІ ступенів «Міжнародна українська школа»
21	Проводити конференції, семінари з обміну досвідом вчителів українознавчого спрямування на базі навчальних закладів відповідно до угод про співпрацю	2016-2020	Науково-дослідний інститут українознавства
Розроблення сучасного навчального змісту української мови та українознавчих дисциплін			
22	Розробити дидактичний матеріал відповідно до орієнтовних тем з розвитку мовлення для суботніх та недільних шкіл: «Я і Україна»; «Державна символіка України»;	2016-2017	Інститут модернізації змісту освіти, департамент загальної середньої та дошкільної освіти

	<p>«Українське мистецтво»; «Видатні українці»; «Національні звичаї, традиції, обряди, свята»; «Дивовижний світ української природи»; «Знакові події минулого і сучасного України»</p>			
23	Розробити програму та навчальні матеріали курсу «Українознавство» для суботніх та недільних шкіл	2017	Науково-дослідний інститут українознавства, Інститут модернізації змісту освіти	
24	Оновлювати на сайті загальноосвітнього навчального закладу І-ІІІ ступенів «Міжнародна українська школа» методичні сторінки для вчителів навчальних закладів за акордоном	2016-2020	Загальноосвітній навчальний заклад І-ІІІ ступенів «Міжнародна українська школа»	
25	Оновлювати освітній портал «Крок до України» інтерактивними навчально-методичними матеріалами	2016-2020	Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка»	
26	Продовжувати розроблення методичних рекомендацій до Дня української писемності та мови (9 листопада), Міжнародного дня рідної мови (21 лютого), знакових історичних подій, постатей тощо	2016-2020	Інститут модернізації змісту освіти, департамент загальної середньої та дошкільної освіти	
27	Створити на офіційному веб-сайті Інституту модернізації змісту освіти рубрики для навчальних закладів за кордоном з відповідними нормативно-правовими, інформаційними,	2016-2017	Інститут модернізації змісту освіти	

	навчально-методичними матеріалами			
28	Забезпечувати навчальні заклади за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова, підручниками та довідковою літературою, що видані за кошти державного бюджету України, за їхніми заявками та у порядку, встановленому законодавством	2016-2020	Інститут модернізації змісту освіти	
29	Сприяти формуванню шкільних бібліотечок для навчальних закладів за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова	2016-2020	Департаменти (управління) освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрацій, обласні інститути післядипломної педагогічної освіти	
30	Організовувати курси підвищення кваліфікації для вчителів курсу «Українознавство» (дистанційна форма)	2016-2020	Науково-дослідний інститут українознавство	
31	Організовувати підвищення кваліфікації вчителів навчальних закладів за кордоном на базі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, класичних та педагогічних університетів (очна та дистанційна форми навчання)	2016-2020	Департаменти освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрацій, вищі навчальні заклади, обласні інститути підвищення кваліфікації, загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів «Міжнародна українська школа»	
32	Продовжити проведення науково-практичних семінарів, літніх шкіл, конференцій, вебінарів з обміну досвідом та підвищення кваліфікації учителів української мови та українознавчих	2016-2020	Інститут модернізації змісту освіти, департамент загальної середньої та дошкільної освіти, загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів «Міжнародна українська школа»,	

	дисциплін		Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук (за згодою), Українська Всесвітня Координаційна Рада (за згодою)
33	Долучати учнівську молодь українського походження до участі в Інтернет – олімпіадах з української мови та предметів українознавчого циклу	2017-2020 (березень)	Інститут модернізації змісту освіти, Науково-дослідний інститут українознавства, загальноосвітній навчальний заклад І-ІІІ ступенів «Міжнародна українська школа», департамент загальної середньої та дошкільної освіти, вищі навчальні заклади
34	Організувати за можливості відпочинок та оздоровлення дітей закордонних українців і трудових мігрантів на базі дитячих таборів з одночасним проведенням літніх мовних шкіл, культурологічних заходів тощо	2016-2020 (липень-серпень)	Департаменти освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрацій

Директор департаменту загальної середньої та дошкільної освіти

Ю. Г. Кононенко

Начальник управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції

Г. І. Новосад

Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0654736-12>

Для нотаток

Навчальне видання

Оксана Джус

**ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА
УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ
(XX СТОЛІТТЯ)**

ХРЕСТОМАТІЯ

ISBN 978-966-2716-75-7

DOI <https://doi.org/10.37271/005-20/978-966-2716-75-7/2018-150>

В авторській редакції
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 8,83
Наклад 300 прим.

**ВИДАВНИЦТВО
“НАІР”**

Івано-Франківськ, вул. Височана, 18,
тел. (034) 250-57-82, (050) 433-67-93
email: fedorynrr@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів
видавничої продукції №4191 від 12.11.2011р.

